

VARPAS

1932
3120

ĮSTEIGTAS 1889 m.
1932 m.

EINA KAS 3 MĖN.
Nr. 1 (4)

TURINYS

1. Tautininkų politinei ideologijai aiškėjant
2. Del „Varpo“ turinio ir krypties, K. Strimaitis
3. Tarptautinė Darbo Organizacija ir žemės ūkis, Dr. Jan Kose, vertė K. Strimaitis
4. Dėl demokratijos ir valstiečių liaudininkų, J. Mantvila
5. Ką sako apie demokratiją dr. Edvardas Benešas, Čekoslovakų užsienių reikalų ministeris
6. „Aušros“ atsiradimo istorija, Jn. Norkus
7. Pasaulinė gyventojų problema, prof. dr. Franz Oppenheimer, vertė K. Strimaitis
8. Jaunuomenė gyvenimo sukuriuose, J. Geniušas
9. Tarptautinė Studentų Sąjunga C.I.E., J. Jasiūnas
10. Kokia turėtų būti mūsų dailioji arba grožinė literatūra, J. Gocentas.
11. Naujas žanras mūsų literatūroje. *Pr. Kvt.*
12. Apžvalga:
  - a) Jonas Vileišis, *P. Ruseckas*
  - b) Brianas mirė
  - c) Vidaus žinios
  - d) Studentų namai
13. Kritika ir bibliografija:
  - a) Mūsų žurnaluose
  - b) Knygos.

vek

„Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“
yra šventi žodžiai. Ypač mums, lietuviams, reikia
įsigilinti į istoriją, ne tik Lietuvos, bet ir viso pa-
saulio. Patariame Tamstai įsigyti garsaus rašytojo

H. G. Wels'o

PASAULIO ISTORIJA

I ir II tomas po 300 su viršum didelio formato
puslapių kiekvienoje knygoje. Kaina abiem tomam
24 lt., bet iš „Varpo“ akc. b-vės Tamsta gausi už 16 lt.
Adresas: **Kaunas, Gedimino gatvė 38.**

Kas nori išgirsti priešingą „Lietuvos Aidui“ nuomonę, tegul pasiskaito:

V. Čepinskio „Demokratija ir diktatūra“ 1,—
P. Leono „Demokratija ir parlamentarizmas“ 0,70
Z. Toliušis „Demokratija ir jos priešai“ 0,70
L. Natkevičius „Ką privalo žinoti kiekvienas
pilietis demokr. valstybei besikuriant“ 1,—

Lt. 3,40

Už 2 litus 50 centų gaus visas knygas.
Akc. „Varpo“ Bendrovė, Kaunas, Gedimino g. 38.

NORINT SUSIPAŽINTI

su d-ro V. Kudirkos veikimo laikotarpiu

reikia pasiskaityti šias knygas:

- 1) **V. Kudirka savo raštuose** . . . . . 1,—
- 2) **V. Kudirka — V. Kapsas** . . . . . 1,—
- 3) **„Varpo“ metų knygnešiai** . . . . . 1,—

Kas prisius 2 lt. gaus visas šias knygas su persiunt.

Adr.: „Varpo“ akc. b-vė, Kaunas, Gedimino g. 38.

Kiekvienas kooperatininkas turi pasiskaityti:

- 1) Prof. Tugan Baranovskio **Visuomeninė
ir medžiaginė kooperacijos prigimtis** 1,—
- 2) J. Sondeckio **Kame mūsų išganymas.**
Kas tai yra kooperacija 1,20

Kas atsius 1 lt. 50 ct. gaus abi knygas su persiuntimu.

Adr.: „Varpo“ akc. b-vė, Kaunas, Gedimino g. 38.

V A R P A S

Isteigtas 1889 m. | 1932 m. Nr. 1(4) | Eina kas 3 mėn.

Tautininkų politinei ideologijai aiškėjant

Nesenai išleistas Tautininkų Sąjungos Centro Komiteto Biuletėnis, reikia tikėtis, įneš senai laukiamo ir reikalingo aiškumo mūsų politinių grupių ir partijų santykiuose. Dalykas toks, kad tautininkai ligi pačių pastarųjų laikų nebuvo oficiališkai formulavę savo politinės ideologijos principų, o tenkinosi atskirų asmenų laiks nuo laiko daromais žodžiu ar raštu pareiškimais. O kadangi tie pareiškimai paprastai būdavo susiję su vienu ar kitu viešojo gyvenimo įvykiu ar kuria nors proga, tai niekuomet nebūdavo visai vieningi nei forma, nei turiniu. Del to nenuostabu, jei net patys tautininkai ne vienos nuomonės apie savo organizacijos politinę ideologiją būdavo, ir kai vieni, pav., tame pačiame „L. Aide“ arba „Vaire“, mažiau ar daugiau idealizavo antidemokratinį fašizmą, tai kiti (kai kada net ir tie patys) skelbė save ir visus tautininkus demokratais ar demokratinės ideologijos išpažintojais — tik, žinoma, „geresniais“ už liaudininkus ir kt. Del to reikia pasveikinti Tautininkų Sąjungos Centro Komitetą, pagaliau pasiryžusį griežtai ir aiškiai savo politinės ideologijos principus oficiališkame rašte išdėstyti. Ten skaitome:

„Autoriteto gerbimas ir drausmingumas — pasidavimas jo sprendimams — buvo, yra ir turės būti vienas iš Tautininkų Sąjungos ideologijos pagrindų. Kas nepanorės to pagrindo pripažinti, tom reikės iš Tautininkų Sąjungos trauktis ir tautininko vardo atsižadėti.

Gaila tikrai, kad visi Sąjungos nariai, autoriteto principą pripažindami žodžiais, kai kurie nejučiomis nutolsta nuo jo praktikoj. *Jeigu yra autoritetas, jeigu yra vadas, tai jis ir turėtų vesti, o ne jį kiti iš užpakalio stumti. Čia kaip tik nuolatos ir buvo principinis skirtumas tarp tautininkų ir seimų laikais valdžioje buvusių partijų“* (kursyvas mūsų. Red.).

Visai teisingai pasakyta: seimų laikais valdžioje buvusių partijų autoritetai ir vadai buvo tol, kol jie *daugumos valią atstovavo* ir kol ši dauguma savo vadus *sikė niekeno neverčianta*, o giliai *įsitikinusi*, kad jos pasirinktieji vadai teisingu ir tikru keliu prie tikslo veda. Be to, „seimų laikais buvusių valdžioje partijų“ vadai buvo savo partijos narių vadais *išrinkti* daug anksčiau, negu tos partijos savo atstovus seime

turėjo ir anksčiau, negu jų vadai valdžion pateko, — taigi visai ne taip, kaip pas tautininkus, kur, paties Tautininkų Sąjungos Centro Komiteto žodžiais, — „didelė dauguma Sąjungos narių“ įstojo tada, kai jau valdžios vairs buvo dabartinio tautininkų vado rankose. Tai, be abejo, yra svarbus ir didelės reikšmės faktas, kuris, tačiau, ir įvykti galėjo tik dėl to, kad tautininkų politinė ideologija prasideda ir pasibaigia *asmenyje*, kuris „pats pasirenka sau padėjėjus, duoda jiems nurodymus, o tie padėjėjai prieš jį atsakingi“. Tautininkų Sąjungos Centro Komitetas tą asmenį ir jo vaidmenį šitaip apibūdina:

„Jis valdo, jis atsako. Jis yra tautininkų ideologinis vadas. Jo mintys yra tautininkų mintys. Jo keliai yra tautininkų keliai... o jeigu taip, tai *to autoriteto žodis tautininkams yra tiesa, to asmens žygiai tautininkams yra teisingi, toki, kuriems tautininkai pritaria, kuriuos remia, į kuriuos žiūri, kaip mokiniai į mokytoją, nurodantį kaip reikia elgtis*“ (kursyvas mūsų. Red.).

Po šitokio principinio nusistatymo Tautininkų Sąjungos Centro Komitetas visai nuosekliai apibrėžia ir dėsnius, kuriais turi vaduoti tautininkai tais atvejais, jei jie kada nors pradėtų savarankiškai galvoti. Šiuo reikalu tame pačiame T. S. Centro Komiteto biuletenyje taip rašoma:

„Bet kaip gi aš turėčiau pasielgti, jei to vyriausio autoriteto darbai ir mintys visumoje arba iš dalies man pradėtų atrodyti neteisingi ar netikrūs? Kaip pasielgti, jeigu man pradeda atrodyti, kad reikia kitaip pasielgti, kad reikia kitaip tvarkytis? Jeigu man jau taip atrodytų, tai tas autoritetas man jau nebebūtų autoritetas. Aš savo išmanymą tada statyčiau aukščiau ano asmens išmanymo ir pats save palaikyčiau jau didesniu autoritetu už jį. Čia tada gali būti trejopa išeitis.

a) Aš apsigalvočiau ir nutarčiau, kad, nors man ir taip atrodo, bet, greičiausiai, aš klystu, o ne jis, tas prityręs ir visų pripažintas autoritetas. Todel būdamas drausmingas organizacijos narys, aš turėčiau pasiduoti visų pripažinto autoriteto nuomonei, nors ir imtų abejonės.

b) Būčiau įsitikinęs, kad tik aš teisingai dalyką suprantu, o anas asmuo, kad ir autoritetas, vis delto klysta. Tada apsidairyčiau, ar nėra aplink daugiau panašiai į mane mąstančių, stengčiausi, kad mano nuomonę paremtų visa organizacija arba bent jos dauguma, ir tada moraliai versčiau savo organizacijos autoritetą ir vadą pasielgti pagal šitą mano reiškiamą nuomonę. Jeigu jis nenorėtų taip pasielgti, jeigu jo nuomonė vis tebebūtų kitokia, tai su visa organizacija nuo to autoriteto pasitraukčiau ir pasiskelbčiau, kad organizacija nėra tos pačios nuomonės, kaip jos vadas, kad organizacija nesidalina su juo atsakomybe už jo žygius.

c) Pasijutęs esąs kitos nuomonės, nei organizacijos vyriausias autoritetas, ir matydamas, kad mano pažiūros su to autoriteto pažiūromis negalės susiderinti, pasitraukčiau iš organizacijos. Jei tas autoritetas tikrai nueitų klaidingais keliais, tai visi tokiu būdu nuo jo pasitrauktų ir jis nebūtų autoritetas niekam.

Pirmoji ir trečioji išeitis šių dienų sąlygomis yra teisinga. Arba pasiduoti autoriteto nuomonei, arba išeiti iš organizacijos. Antroji išeitis tautininkų sąjungai šiandieną yra visiškai nepriimtina. Eidama antruoju iš čia nupieštų keliu sąjunga atsisakytų nuo savo ligšiolinių principų, nuo savo ligšiolinių skelbtų idėjų, nueitų keliu tų partijų, kurias anksčiau smerkė, turėtų sau pasirinkti kitus vadus“.

Šitas Tautininkų Sąjungos Centro Komiteto pareiškimas yra gyvas dokumentas, kur tautininkų vadovybės politinė ideologija kaip ant delno matyti. Tautininkų Centro Komitetas net neprileidžia minties, kad politinėj organizacijoje gali būti kokia nors idėjų kova — arba tos organizacijos įnarių kova del idėjų — be asmeninių sumetimų. Tautininkų Centro Komitetui visai nekyla abejonių, kad „jeigu to vyriausio autoriteto darbai ir mintys pradėtų rodytis neteisingi ar netikrūs“, tai gali klysti tik tas asmuo, kuriam taip „pradėtų rodytis“, bet jokių būdu ne „vyriausias autoritetas“, kuris tuo būdu palieka neklaidingu. Del to ir išeitį tokiam pradėjusiam abejoti tautininkui Centro Komitetas palieka tik vieną iš dviejų pasirinkti: „apsigalvoti“, t. y. nustoti galvoti ir be jokio galvojimo „pasiduoti visų pripažinto autoriteto nuomonei“, arba — iš tautininkų organizacijos visai pasitraukti. Dar viena galima išeitis, praktikuojama visose kitose politinėse organizacijose — stengtis savo nuomonės bei įsitikinimų tikrumą įrodyti ir tuo būdu del idėjos ar ideologijos principų kovoti — tautininkų centro komitetui atrodo „visiškai nepriimtina“, nes šiuo keliu eidama „tautininkų sąjunga atsisakytų nuo savo ligšiolinių principų, nuo savo ligšiolinių skelbtų idėjų, nueitų keliu tų partijų, kurias anksčiau smerkė, turėtų sau pasirinkti kitus vadus“ ir t. t.

Šituo savo raštu tautininkų sąjungos centro komitetas, reikia tikėtis, ne tik atvers akis ir parodys tikrąją vietą bei paskirtąją rolę tautininkų organizacijos nariams, bet ir išsklaidys nieku nepamatuotus gandus, kurie laiks nuo laiko būdavo skleidžiami apie tariamą tautininkų demokratizmą. Autokratinio principo įgyvendinime, kaip matyti iš ką tik cituotų žodžių, tautininkai yra nuėję daug toliau, kaip katalikų bažnyčia, kur vyriausiojo autoriteto (popiežiaus) neklaidingumas yra aprėžtas grynai religijos dogmų ir dorovės klausimais ir kur popiežius vyriausiojo autoriteto pareigoms eiti anksčiau turi būti *renkamas*, t. y. taip pat savo organizacijoje atitikti *daugumos* valią ir nuomonės. Katalikų bažnyčia taip pat turi savo organizacijai privalomų teisės nuostatų, kurie riša ir šį vyriausiąjį autoritetą, taip kad net popiežiaus ne kiekvienas žodis katalikams yra visais atvejais pri-

valoma tiesa, o tik toks žodis, kuris atitinka katalikų bažnyčios mokslo nuostatus ir yra pasakytas prisilaikant iš anksto nustatytos gana griežtos tvarkos bei formos. Taigi šiuo atžvilgiu mūsų tautininkų centro komitetas, skelbdamas urbi et orbi savojo vado neklaidingumą, nuėjo daug toliau, kaip savo laiku katalikų bažnyčios vadovybė.

Bet mums [šiuo metu rūpi ne tautininkų organizacijos vidaus reikalai ir ne jų vadovybės paskelbtųjų dėsnių analizas istoriškai lyginamuoju metodu (patys tautininkai geriau gali žinoti, kiek ir iš kur jų organizacijoje ir ideologijoje iš kitų pasiskolinta), o tolimesni santykiai su kitomis ideologinėmis grupėmis ir, pirmoj eilėj, patsai valstybės reikalų tvarkymas turint galvoje ateities likimą. Kol tautininkai buvo bent oficiališkai ne galutinai apsisprendę politinės santvarkos principų atžvilgiu, tol buvo galima bent teoretiškai dar turėti vilties, kad kada nors tautininkų vadovybė ligšiolaikinį diktatoriškai autokratinį principą valstybės reikalų tvarkyme panorės pakeisti demokratiniu principu, ir tuo būdu šalies gyventojai savo reikalų tvarkymą vėl galės į savo rankas gauti — ar jį pavesti tiems, kuriems patikės dauguma. Bet po naujausiojo ir oficialinio Tautininkų Sąjungos Centro Komiteto pareiškimo galutinai paaiškėja, kad tokios viltys, jei jos dar ir buvo kieno nors puoselėjamos, nustoja bet kokio realinio pagrindo, ir kad pastarųjų laikų tam tikri esančios politinės santvarkos tvirtinimo metodai, garantuojantys visą 100% savimi pasitikėjimo, bus tesiami ir toliau. Ir gerai padarė tautininkų centro komitetas, kad kaip tik šiuo laiku visai aiškiai ir atvirai pasisakė, kuo jis tik ir kame išganymą mato.

Mums tačiau šis tautininkų atviras pasisakymas dar ir kitu atžvilgiu rūpi nušviesti. Mums atrodo, kad tautininkų centro komitetas, leisdamas tautininkams ne tik akiai pasiduoti vyriausiojo autoriteto bei savojo vado nuomonei, bet nebaudžiamiems ir iš organizacijos išeiti, pasielgė visų pirma nelogiškai, o svarbiausia — sudarė sąlygas, kurios tam tikromis aplinkybėmis gali pražudyti ne vien tautininkų sąjungą, bet ir visa, ką jų pastatytas autoritetas globoja ar atstovauja. Nės: arba tasai aukščiausias autoritetas bei vadas tikrai yra neklaidingas ir niekuomet klysti negali — ir tada ne tik juo netikėti, bet ir iš jo įtakos sferos savo noru pasišalinti negalima, — arba jis yra toks pat, kaip ir visi žmonės, taigi gali ir klysti. — bet tada jau visa tautininkų centro komiteto ideologinė argumentacija į dulkes subyrą. O tautininkų centro komitetas, kaip matyti iš jo paskelbtų direktyvų punkto c ir kt. argumentacijos, visai neginčija, kad tasai autoritetas gali ir klaidingais keliais nueiti, nes sako:

„*Pasijutęs* esąs kitos nuomonės, nei organizacijos vyriausias autoritetas, ir *matydamas*, kad mano pažiūros su to autoriteto pažiūromis *negalės* susiderinti, *pasitraukčiau* iš organizacijos. *Jei tas*

autoritetas tikrai nueitų klaidingais keliais, tai visi tokiu būdu nuo jo pasitrauktų ir jis nebūtų niekam autoritetas“ (kursyvas mūsų. Red.).

Tuo būdu tautininkų centro komitetas *prileidžia*, kad jų autoritetas *gali* „klaidingais keliais nueiti“, tik, išeidamas iš savo politinės ideologijos, *nenori* pripažinti organizacijos nariams teisės net klaidingų keliu einantį autoritetą *pakeisti* kitu; tokiu atveju tautininkų centro komitetas tik *leidžia autoritetą apleisti ir palikti jį patį vieną savo likimui*.

Be abejonės, tai taip pat yra tam tikras organizacinės drausmės principas, ir mes nieko dėl jo nesakytume, jei juo vadovautųsi organizacija, neturinti pretenzijų valstybės ir tautos reikalus tvarkyti. Jei, pav., savo autoritetą bei vadą paliktų patį vieną kokios nors tikybinės sektos išpažintojai, tai nuo to visai niekas valstybės gyvenime nepasikeistų. Bet šiuo atveju tautininkų komitetas tame pačiame rašte skelbia, kad jų minimas autoritetas ir vadas yra ne koks išsvajotas ar nežinomas asmuo ir net ne tautininkų sąjungos pirmininkas, ne, „tautininkai visur pabrėžia — rašo savo biuletenyje jų centro komitetas, — kad Antanas Smetona yra jų autoritetas“, kuris tuo pačiu laiku yra ir Respublikos Prezidentas ir kuris „už visą valdymo darbų sumą pagaliau ir yra atsakingas“. O prie tokių aplinkybių tautininkų centro komiteto leidimas nuo autoriteto pasitraukti — palikti jį vieną — jau reiškia visai ką kitą, ne paprastoj, ne politinėj organizacijoj. Paprasta organizacija, kuri leistų savo nariams tik aklai klausyti savo vado ir autoriteto arba — paliktų jį vieną su savo autoritetu ir su visu tuo, ką jis, kaip organizacijos vadas turėjo, papildytų paprastą savižudystę. Bet politinės organizacijos vadovybė, kuri leidžia pasielgti panašiai su autoritetu, kurio rankose yra visos valstybės vairas, tuo pačiu prileidžia jau politinę visos valstybės savižudystę.

Čia tai tikrai yra principinis skirtumas tarp tautininkų ir seimų laikais valdžioje buvusių partijų. Seimų laikais valdžioje buvusiose partijose net minties niekuomet negalėjo kilti, kad Respublikos Prezidentas galėtų būti apleistas ir paliktas tik sau pačiam autoritetu: o negalėjo tokios minties kilti dėl to, kad seimų laikais valdžioje buvusios partijos savo vadų, — jos savo vadus laikė tokiais pat žmonėmis, kaip ir kiti, tik įgaliotais ir įpareigotais atstovauti daugumos valią ir norus. Seimų laikais valdžioje buvusios partijos taip pat puikiai žinojo ir suprato, kad laikui bėgant gali susidaryti naujos aplinkybės ar iškilti naujų klausimų, kuriais jų vadų ar autoritetų nuomonės gali skirtis nuo juos anksčiau pasirinkusios daugumos nuomonės. Bet ir tokiems atvejais tų partijų vadovybės niekuomet nesiūlė nei daugumai savo nuomonės išsizadėti, nei savo pasirinktų vadų išsizadėti. Dėl to seimų laikais valdžioje buvusios partijos valstybės politinės santvarką rėmė ne autokratiiniu principu, — ne, tos partijos valstybės politinę santvarką rėmė demokratiškai parlamentariiniu principu, kur valdžios autoritetas tautos rinktųjų atstovų yra nuolatos

remiamas ir keliamas, ir kur tarp valdžios ir parlamento daugumos kylantys nesusipratimai sprendžiami gali būti tiek naujos valdžios, turinčios daugumos pasitikėjimą, sudarymu, tiek ir parlamento paleidimu, — jei valdžia ir Respublikos Prezidentas yra įsitikinę, kad parlamento dauguma nebeatitinka tautos daugumos nuomone.

Mes neginčysime, kad ir parlamentariškai demokratinė santvarka turi savo silpnybių, kurių svarbiausioji tai ta, kad, kilus nuomonių skirtumams tarp parlamento daugumos ir valstybės valdžios, klausimo išsprendimas gali užsitęsti ligi naujos valdžios sudarymo arba net ligi naujo parlamento rinkimų. Mes taip pat neneigsime, kad ir autokratinėj santvarkoj valstybės ir tautos reikalai gali būti teisingai ir tikslingai tvarkomi, — jei tik valdantis autokratas yra šviesus ir išmintingas žmogus ir sugeba bei turi iš ko pasirinkti taip pat šviesius ir dorus padėjėjus. Bet vis dėlto nereikia užmiršti, kad ir šviesiausias bei išmintingiausias autokratas yra ir palieka žmogum, kuris gali arba patsai klysti, arba savo padėjėjų klaidinamas būti. Parlamentariškai demokratinėj santvarkoj, kur valdančiųjų darbai ir žygiai tautos atstovų nuolat stebimi ir kontroliuojami, tokios klaidos greičiau gali būti įspėjamos ir, reikale, naujos valdžios arba per naujus rinkimus atitaisomos. Bet politinėj santvarkoj, kur įstatymus leidžiamoji ir vykdomoji valdžia koncentruojama viename asmenyje ir kur šitas asmuo paskelbiamas aukščiausiuoju ir galutiniu autoritetu, kurio galima vien tik klausyti — arba siūloma visai nuo jo pasitraukti ir palikti patį sau vieną — tokioj santvarkoj nepaliekama jokių legalinių (teisinių) priemonių tam asmeniui pakeisti net ir tuo atveju, kai jo darbai ar žygiai būtų tokios rūšies, kad visi ligi vieno jais būtų nepatenkinti ir, sekdami šiam atvejui tautininkų centro komiteto direktyvą, „nuo jo pasitrauktų ir jis nebūtų autoritetas niekam“.

Mums tuo tarpu rūpėjo pasiaiškinti tik susidariusią padėtį po viešo ir oficialinio tautininkų ideologijos principų paskelbimo. Mes matėme, kad tie tautininkų politinės ideologijos principai yra diametriškai priešingi mūsų politinės ideologijos principams.

Del „Varpo“ turinio ir krypties

K. Strimaitis.

Darbą pradėdamas tenka iš anksto nustatyti tikslus ir numatyti tas priemones, kuriomis užsibrėžtas tikslas būtų galima siekti. Del to šiandien tenka plačiau išsitariani ir del „Varpo“, kad būtų aiški jo paskirtis greta daugelio mūsų kalba leidžiamų žurnalų.

Šiandien kurie-ne-kurie ir arčiau „Varpo“ stovinti žmonės kartais abejoja del jo reikalingumo, nes pasak jų, šiandien ir be

„Varpo“ mes turime pakankamai laikraščių. Čion gal kalti yra patys leidėjai, nes jie nesistengė jau pasirodžiusiuose „Varpo“ numeriuose aiškiau savo tikslus formuluoti. Ir net pačiame „Varpe“ randame abejojimų dėl jo būsimos misijos. Taip, pav., pirmame numeryje prof. P. Leonas rašo: „Įdomu kuriam reikalui ketina skambinti šitas „Varpas“? Ar jis skambins žmogaus ir piliečio teises laiduojant, ar kuriam kitam reikalui?“ Tiktai antrame „Varpo“ numeryj randame aiškesnių šiuo reikalu išsireiškimų.

Laikraščio tikslas nagrinėti pasiimtuosius klausimus prisilaikant to momento aplinkybių, kurios atsiliepia į jo turinį ir kryptį. Taigi keičiantis aplinkybėms, turi kitėti jo tikslai ir patsai nagrinėjimo metodas. Ir „Varpas“ daugiau nagrinėdamas politinius klausimus savo keturiasdešimties metų laiko tarpu yra daug kartų pakitėjęs. 1889 m. pasirodęs pirmas „Varpo“ numeris turėjo tikslo, kaip pats sakosi „išmokyti lietuvius lietuviškai mislyti, sujudinti ir sutraukti juosius į darbą, pripratinti kaip pridera lietuviams elgtis, išaiškinti kelius, kuriais eidami garsiai galėtų pasakyti „Lietuviais esame“, pakelti dvasišką ir medžiagišką Lietuvos būvį, nukreipti nuo lietuvių nesuprantamą lipšnumą prie svetimų tautų; uždaryti širdyje brolių nors mažą kibirkštėlę meilės tėvynės“.) Užsimojimas, kaip matome, buvo gana platus ir iš pradžių „Varpas“ rado pritarimo visuose lietuviškai mąstančiuose sluoksniuose. Pirmieji jo numeriai susilaukė paramos iš kunigijos ir iš darbininkijos. Bet po poros metų prasidėjo reikštis nuomonių skirtingumas ir prasidėjo varpininkų skaldymasis, kuris truko iki paskutiniųjų „Varpo“ laikų. Platūs pradžios užsimojimai — „tarnauti Lietuvai, ne-gi skirtingoms lietuvių partijoms“ pasirodžius keletui numerių pasikeitė. Ir „Varpas“ jau pasiėmė sau tikslu greta bendrų lietuvių tautos reikalų „ginti ir mokslinti nuvargintus, paniekintus ir spaudžiamus Lietuvos žmones: aiškinti ir rodyti jiems tuosius kelius ir ginklus, kuriais galima pagerinti savo būvį...“

Pasitraukus nuo „Varpo“ klerikalams ir nuo 1898 m. daugiau atsitolinus socialdemokratams, prie jo liko vienodesnis elementas ir prasidėjo organizuotis Lietuvių Demokratų partija. Jos programos projektą mes randame atspausdintą 1902 metų „Varpo“ 12 Nr. Patį programą pasirodė tik 1906 m. Šios partijos idealu buvo „laisva niekam nepriklausoma demokratiška Lietuvos respublika su teisingu turto paskirstymu, suvienyta su kaimyniškoms demokratinėmis valstybėmis federacijos ryšiais“ šita naujai susiformavusi partija rėmėsi darbo žmonėmis — vidutiniais smulkiais ūkininkais ir amatininkais, t. y. smulkiąja buržuazija ir ji jų reikalus atstovavo.

Tų dienų „Varpas“ nebuvo grynas L. D. P. organas. Jame aktingai bendradarbiavo ir socialdemokratai (nenuilstamu jo bendradar-

*) 1889 m. „Varpas“ Nr. 1 vedamajam.

biu buvo Kapsukas — Mickevičius). Po 1902 m. jisai įsivelti į 1904—1905 metų revoliuciją ir virsta iki pirmo sustojimo grynai revoliucinės propagandos organu.

1904 m. leidus lietuviams spaudą ir 1905 m. paskelbus garsųjį spalį manifestą, kuriuo buvo praplėsta spaudos ir susirinkimų laisvė ir buvo pasizadėta sušaukti Dūmą, susidarė palankesnės sąlygos viešam darbui ir „Varpo“ leidimas užsieniuose buvo sustabdytas. Varpininkų grupė leido Lietuvoje „Liet. Ūkininką“ ir „Vilniaus Žinias“, vėliau — leido „Lietuvos Žinias“. Šių laikraščių kuriam - nė - kuriam laiko tarpui varpininkams pakako savo tikslams siekti.

Nors po penktų metų revoliucijos ir susvėlinėjo rusų vyriausybės režimas, tačiau cenzūra dar tebeviešpatavo ir neleisdavo spausdintam žodžiui laisvai skleistis. Nebuvo galima skelbti per spaudą rusų monarchinio režimo pražūtingi darbai darbo žmonėms ir itin lietuviams, nes šie greta klasinių reikalų turėjo grynai ir savo tautos reikalus. Del to, Lietuvos pažangioji demokratinė inteligentija vėl stvėrėsi „Varpa“ leisti užsieniuose. 1913 met. Tilžėje vėl pasirodė jo naujas numeris. Šis „Varpas“ ėmėsi išaiškinti bei kritikuoti dabartinį Lietuvos politinį stovį bei socialinį visuomenės surėdymą, o lygiai nurodyti, kokio gi surėdymo mes trokštame.*) Jis jau tapo organas persiformavusios L. D. P. į Liet. Socialistų Liaud. Demok. partiją.**) Kilus karui jo leidimas tapo vėl nutrauktas iki 1918 m. Aštuonioliktais metais jis vėl pasirodo Rusijoje ir iki 1921 metų jo išėjo keletas numerių. Šiuo laiko tarpu jisai buvo po 1917 Petrogrado skilimo naujai persigrupavusios L. S. L. D. partijos organas.

Prasidėjus nepriklausomos Lietuvos organizavimui, atsirado daug partijos idelogijos trūkumų. Socializmo principai, apie kuriuos anksčiau taip daug buvo kalbama, pasirodė visiškai neprieinami praktiškame gyvenime. Kasdieninis darbas reikalavo kažko nauja, naujų idelogijos bei programos reformų. Ir ji 1922 m. atsisakė savo ankstybesnės programos ir idelogijos ir susijungusi su sau gimininga Vals tiečių s-ga sudarė Lietuvos Valstiečių Liaud. S-gą su pakitėjusia idelogija ir nauja darbo programa. Sukoncentravusi visas partijos protines jėgas prie valstybės organizavimo darbo, nebeliko kas atspėja aiškinti ir populiarizuoti jos naujus principus ir „Varpas“ tapo jau per sunkia našta. Jis sustojo ejęs. Tik praėjusiais metais vėl jau susilaukėme trijų jo numerių. Tik dabar jau tenka nustatyti jo kryptis ir uždaviniai ir del jų plačiau išsitariani.

Kokius gi uždavinius jis pasiėmė?

Į tai randame „Varpo“ 1 Nr. atsakymą. „Jokios naujos programos čia mes neskelbsime, nes „Varpas“ ir varpininkai turi savo

*) 1913 m. „Varpo“ Nr. 1.

***) Lietuvos Socialistų Liaudininkų Demokratų Partijos vardas atsirado tik po D. karo. 1913 m. tebuvo tik senoji Lietuvos Demokratų Partija. Red.

darbo ir ideologijos visiems žinomas tradicijas, kurios yra aiškesnės už rašytas programas.

Viena pagrindinių „Varpo“ tradicijų — tai demokratija ir jos ideologija (žiūr 2 psl.)“.

Dėl šių darbo ir ideologijos tradicijų aiškumo tenka paabėjoti. Kaip aš jau nurodžiau, „Varpas“ nebuvo kokios nors vienos ideologijos ar vieno tikslo siekiančios grupės organas. Jo ideologija ir tikslai, kaip matėme, laiks nuo laiko kitėjo. Tiesa demokratizmas nuo pat „Varpo“ pasirodymo dienos iki paskutiniųjų numerių yra ideologijos pagrindu ir visais „Varpo“ laiko tarpais yra vienodai suprantamas: Lietuva turi būti demokratinė respublika, kurios valdžia priklausytų Seimui, kuris būtų renkamas proporcinga rinkimų sistema lygiu teisiu ir slaptu balsavimu visų pilnateisių Lietuvos piliečių be lyties, tautos ir tikybos skirtumo. Naujasai „Varpas“ būtų per daug siauras, jei jisai imtusi vien tiktai demokratijos ideologijos aiškinimo ir populierizavimo, nes tuomet jisai turėtų tapti viešąja tribūna, kurioje kiekvienas turėtų teisės savo nuomonę apie demokratizmą skelbti. Bet tai būtų keistas ir betikslis dalykas.

Kokios gi kitokios tradicijos gali būti?

Pirmuoju perijodu (1889—1905) „Varpas“ ėjo užsieniuose de to, kad rūsų laikais Lietuvoje nebuvo galima lietuviška spauda lotynų raidėmis ir dėl to, kad nebuvo galima viešai žadinti per spaudą lietuvių tautinius jausmus. Jisai nebuvo jokios partijos organas, nes tada tokio partijomis pasiskirstymo kaip šiandien nebuvo. Tada tiktai buvo žinomos dvi neva partijos: katalikai ir bedieviai, tų dienų terminu tariant, klerikalai ir „sicilikai“. „Varpas“ buvo tariamas „sicilikų organas*“). Vėliau „sicilikai“ susiskaldė net į keturias stambesnes partijas: socialdemokratų, valstiečių s-gą (Galvanausko ir Rusecko grupė), viltininkus (Smetonos grupė), Liet. Soc. Liaud. (F. Bortkevičienės, K. Griniaus, P. Višinskio gr.) ir vėliau -karo metu pradėjo organizuotis Santariečiai (P. Leonas, Bagdonas)**).

*) Dar toli prieš 1905 m. buvo visai aiškios trys politinės grupės: krikščionys demokratai, kurių organas buvo „Tėvynės Sargas“, socialdemokratai (organai — „Darbininkas“ ir „Darbininkų Balsas“) ir demokratai (organai „Varpas“ ir „Ūkininkas“). Ir „Varpas“, socialdemokratams atsiskyrus ir pradėjus leisti savo organą, nebebuvo joks bendras „sicilikų“ organas (socialdemokratų „Darbininkų Balsas“ ypač 1904—5 m. prieš „Varpą“ buvo nusistatęs ne mažiau griežtai, kaip „Tėvynės Sargas“). *Red.*

**) „Susiskaldymas“ prasidėjo ne po 1905 m., o maždaug nuo 1895 m. Taip pat tais laikais nebuvo niekuomet jokios ypatingos Galvanausko, Rusecko grupės, kuri skirtųsi nuo F. Bortkevičienės — Griniaus — Višinskio grupės — atvirksčiai, minėtos vad. „sajungiečių“ grupės priekyje (L. V. S. centro komiteto stovėjo, šalia Rusecko ir kt., kaip tik F. Bortkevičienė ir K. Grinius (Višinskis tai grupei atsiradus, jau sirgo ir nebedalyvavo). *Red.*

Nuo 1913 m. „Varpas“ buvo leidžiamas Tilžėje ne tik dėl to, kad rusų valdžia neleido išsitariti per spaudą lietuvių tautos reikalais, bet ir dėl to, kad, apskritai, buvo neleidžiama rašyti, kas buvo priešinga monarchiniam režimui. 1918 m. jis buvo išleistas dėl to, kad po minėto 1917 metų skilimo persiformavusi partija su M. Sleževičium, F. Bortkevičiene ir K. Griniumi pryšakyje turėtų progos paskelbti savo nuomonę ir tikslus plačiai Lietuvos inteligentijos daliai, kuri tuomet beveik visa buvo emigravusi dėl karo pavojaus Rusijon. Naujai susiorganizavus L. S. L. D. partijai, „Varpas“ iki 1922 m. buvo jos organas ir jame jos ideologijos bei programos dalykai buvo nagrinėjama.

Šiandien pasirodžius „Varpui“ visiems buvo aišku, kad jis yra ne koks tai buvusio „Varpo“ tikslų bei ideologijos tęsėjas, bet neoficialus Valstiečių Liaudininkų s-gos organas. Toks nedrąsus pasisakymas ir stengimasis save lyg ir slėpti tai bus tosios pas mus dar nuo prieškarinių laikų užsilikusios ydos — vengti atvirumo pažymys. Valstiečių Liaud. s-ga yra tokia garbinga organizacija, kad nėra reikalo jos vardo bijotis. Ir jos vietoje nėra reikalo vartoti žodis „varpininkai“, nes jis sukelia daug neaiškumų. Šiandien mes esame įpratę varpininkais vadinti ir valstiečius liaudininkus. Tačiau kaip matome, jokio jūridinio ir ideologiniai aiškaus ryšio tarp jų nėra, nors šiandien pas Valst. Liaud. ir yra nemažas skaičius anų dienų varpininkų vadų. Valstiečiai Liaud., kaip jau minėjau, yra dviejų ideologiniai giminingų partijų susijungimo išdava. Gi varpininkais reikia suprasti visus vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjusius prie anų laikų (1889—1905) „Varpo“ leidimo, jo krypties ir ideologijos nustatymo. Jais buvo šių dienų Valst. Liaud., Ūkininkų partijos, socialdemokratų, tautininkų ideologai savo „gimnazistavimo“ ir „studentavimo“ laikais. Šiandien jų kurie-ne-kurie nuvažiavo pas bolševikus (Kapsukas, dr. Stasys Matulaitis), antri virto mūsų stambiosios buržuazijos gynėjais ir vadovais, kiti gi, nors ir nenutolo nuo kai kurių ano „Varpo“ neaiškiai formuluotų principų, tačiau juosiuos perdirbo, jiems davė aiškesnį turinį ir žymiai papildė (Valst. Liaud. ir ūkin. part.), kad šiandien tarp jų aiškaus vienodumo nesimato*)

*) Šitokią išvadą autorius tegalėjo priėti tik dėl to, kad klaidingai vertina ir aiškina „Varpo“ istorijos kai kuriuos momentus, be to, nenori daryti skirtumo tarp partijos organo ir tam tikros ideologinės grupės laikraščio. Partijos organas visuomet turi atstovauti *oficialinę* tos partijos *Centro Komiteto nuomonę*, tuo tarpu tam tikros ideologinės grupės laikraštis partijos oficialinių organų cenzūros nepriklauso ir nereikalingas. Ir „Varpo“ Redakcija ne iš nedrąsumo ir ne iš noro slėptis nieko nepasisakė dėl savo ryšių su Valstiečių Liaudininkų Sąjunga, o dėl to, kad tikrai „Varpo“ Redakcija yra nuo V. L. S. oficialinių organų nepriklausoma. Taip pat ir „varpininko“ sąvoka autoriaus per daug jau plečiama: „Varpe“ kai kada bendradarbiaudavo atskiri socialdemokratų žmonės, bet ne jie „Varpa“ leido ir ne jų raštais „Varpas“ būdavo pripildytas. O

Pasisakę, kad šis naujai atgimęs „Varpas“ yra Valstiečių Liaud. s-gos organas, privalome nustatyti jam kryptį ir turinį išeidami iš partijos reikalų.

Kam gi šiandien liaudininkams jis yra reikalingas? Kurie-nerkurie ir sako, kad liaud. pilnai pakaktų „Liet. Ūkininko“ su priedais ir „Liet. Žinių“. Pirmasai yra savaitraštis ir skiriamas partijos nariams — valstiečiams. Antras — dienraštis — daugiau prieinamas miestų inteligentijai. „Liet. Ūkininkas“, būdamas pritaikintas mažesnio mokslingumo partijos draugams, turi liesti tikrai tokius klausimus, kurie pastariesiems būtų suprantami ir duotų kokios nors praktiškos naudos. Taigi jame šiandien daugiausiai yra rašoma ūkiškais klausimais, apie partijos organizaciją teikiama tikrai jiems prieinamų informacijų. „Lietuvos Žinios“ — būdamas dienraštis, privalo teikti savo skaitytojams dienos klausimais bendro turinio informacijų. Jose mes negalime pašvęsti daug vietos partijos dalykams, nes tuomet bus permaža vietos kitoms informacijoms ir jos taps skaitytojams neįdomios.

Kaip matome, „Liet. Ūk.“ ir „L. Ž.“ mes negalime nuodugnai nagrinėti ideologijos ir programos klausimų. Šią spragą turi užkimšti „Varpas“. Jis turėtų būti ta vieta, kur mes čia minėtus klausimus galėtume išsamiškai išnagrinėti.

Šiandien partija pergyvena savotišką krizį. Jau pats 1926 metų gruodžio 17 d. perversmas ją pastatė į savotišką padėtį. Tai buvo gana skaudi pamoka, kuri verčia pertvarkyti partijos organizaciją. Ji reikalinga padaryti patvaresnę šių dienų padėčiai. Dabar siaučiantis visame pasaulyje socialekonominis krizis reikalauja taip pat gilių studijų, kad būtų galima rasti bent apčiuopiamos priemonės jį sušvelninti savo krašte. Delto šiandien reikia aiškiau pasisakyti ir del savo tikslo, kurio manoma yra siekti.

Kai kam gali atrodyti bergždžias darbas iš anksto nustatyti siekiamas tikslas? Taip, pav., vokiečių revizionistų mokykla randa nereikalingu turėti kokį nors tikslą. Pasak jų, judėjimas tai yra viskas, tikslas — tai nulis (Die Bewegung ist alles, das Ziel ist nichts). Šio principo šiandien laikosi bolševikai ir fašistai. Kasdieninis darbas, jų supratimu — tai yra programa, to darbo išdava — tai tikslas, siekiamas tikslas.

autorius minimi tautininkai, kol bendradarbiavo „Varpe“ arba dar nebuvo tautininkais, arba buvo tokiais pat „Varpo“ hospitantais, kaip ir atskiri socialdemokratų žmonės.

Taip pat ir dabartiniu metu „Varpo“ Redakcija visai neklusia savo bendradarbių politinės partijos paso ir, žiuoma, negali garantuoti, kad vienas ar antras iš „Varpo“ bendradarbių kada nors (pav. 1940 ar 1950 metais) neatsiras visai kitos ar gal kokios naujos ideologinės grupės eilėse lygiai taip pat kaip randami 1932 m. skirtingose ideologinėse grupėse kai kurie „Varpo“ bendradarbiai iš 1890, 1905 ar net 1918—1922 m. laiko tarpo.

Red.

Niekas nesiginčys, kad iš anksto nustatyti siekiamas tikslas — idealas yra neįmanoma, nes galimi netolimoje ateityje pasikeitimai jį gali padaryti ne tik kad neprieinamu, bet ir jo pagrindui visiškai priešingus naujoms mokslinio tyrinėjimo keliu pasiektoms išvadoms. Bet be aiškaus tikslo ir darbo programos taip pat joks reikšmingesnis darbas yra neįmanomas. Ir tie patys bolševikai šiandien turi savo aiškų tikslą ir tiksliai nustatytą veikimo programą, net penkiems metams, kurios jį griežčiausiai prisilaiko. O liaudininkai ar turi savo darbo programą ir siekiamą tikslą?

Ligi šiol Liaudininkų ideologija ir veikimo programa yra išdėstyta „Lietuvos Valstiečių Liaudininkų s-gos programoj ir statute“. Tai yra kuklus 1926 metų leidinėlis. Programai ir ideologijai jame pašvęsta vos šešiolika nedidelių puslapėlių. Siekiamas tikslas yra tai, „kad Lietuva būtų laisva, nepriklausoma demokratinė respublika, kurioje visi darbo žmonės galėtų lygiai naudotis visais mokslo darbo ir kultūros vaisiais.“*) Bet paaiškinimo ką reiškia pasakymas „visi darbo žmonės galėtų naudotis visais mokslo, darbo ir kultūros vaisiais“ toliau mes nerandame. Mes nerandame aiškaus pasisakymo, kokios ūkio formos yra siekiama. Buvusiose L. S. L. D. partijos 1919 m. programoje buvo pasisakyta už socialistinę ūkio santvarką. Bet šioje programoje aiškaus pasisakymo nerandame. Tiesa, programoje mes randame, kad „visos Lietuvos žemės turi priklausyti nuosavybėn patiems valstiečiams, kurie jas savo rankomis išdirba. Žemės nuosavybė turi būti valstiečių ūkio pagrindas“ (5 pusl.). Vadinas pagrindu yra individualus ūkis. Bet ar visose gamybos šakose? Ne, tiktai žemės ūkyje ir čionai atskiro individo veikimo ribos yra nustatytos. Yra proteguojama tiktai smulkus ūkis. Nuosavybės ribos yra aprėžtos ūkininkaujancio asmens darbo jėga**) t. y., *kad žemė turi priklausyti tam, kas ją išdirba*“ (5 pusl.).

Partija savo veikimo baze turi sodiečius, kaip minėjau, smulkius ir vidutinius ūkininkus, kurie savo šeimos pagalba sugeba apdirbti savo žemės plotą. Apie kitas gamybos sritis turi sau atskirą nuomonę: „savo sunkaus darbo vaisiais, žemės ūkio produktais, valstiečiai išmaitina Lietuvos miestus ir visus kitus gyventojus. Valstiečiai savo pečiais taipogi kelia ir mūsų valstybės išlaikymo našta. Bet pažvelkim į dabartinę tų valstiečių padėtį mūsų visuomenėje ir pamatysime visai kitą vaizdą. Vieni jų kad ir turi maždaug tiek žemės, kiek jie savo šeimynos pagalba įstengia išdirbti išsimaitinimui, vienok yra priversti savo kruvino prakaito vaisiais pasidalinti su įvairiais tarp-

*) Žiūr. minėtos progr. 8 pusl.

**) Programoje nėra paaiškinimo, kaip reikia šitą darbo jėgą nustatyti, ar turint galvoj vieną ūkininkaujantį asmenį ar visą jo šeimą. Iš liaud. veikimo praktikos reikia manyti, kad čionai turima galvoj pajėgumas ne vieno asmens bet visos jėgos.

ninkais — pirkliais. Valstiečiai priversti savo pagamintus produktus parduoti pirkliams už niekus, o mokėti jiems už žemės ūkiui reikalingas prekes — trąšas, geležį, žibala, druską — labai aukštas kainas (3—4 pusl)⁴.

Liaudininkai šia savo pažiūra į prekybą ir, apskritai, į miestuose sukoncentravusį ūkį nepasako nieko nauja. Čion yra tiktai pakartojamos XVII-to šimt. taip vadinamų fiziokratų nuomonės, kurie žemės ūkį laikė vienintelia naujų gėrybių gamybos priemone. Kitos gamybos šakos jokių naujų gėrybių negamina, tiktai įsias perdirba. Ir jie laikė produktingu darbu tiktai žemės ūkio darbą, kuris, anot jų, yra visa ko ramstis. Bet vėliau šita pažiūra tapo sukritikuota, nes gyvenimo praktika teikė visiškai priešingus rezultatus. Taigi ir šandien galvoti, kad valstiečiai savo prakaituotu darbu išmaitina miestus ir visus kitus gyventuojus, nėra pagrindo. Kiekvienas kūrybinis darbas yra produktingas ir iš tokio darbo mintą žmonės nėra koki žemės ūkio klasės parazitai.

Laikant iš prekybos ir pramonės gyvenančius žmones sunkiu kroviniu žemės ūkiui, einama prie šių gamybos šakų perorganizavimo. Prog. 8 § sakoma: „Prekyba, pramonė ir kreditas privalo būti tvarkomi kooperacijos pamatais“. Bet kuriuo būdu ir kuria prasme, mes aiškesnio pasisakymo iki šiol nerandame. Koperacijos idėja yra jau šandien tokia komplikauta, kad ir čionai reikia aiškiau pasisakyti. Šandien jau yra aiškiai susiformavę dvi kooperatistų mokyklos: pirmoji remiasi vartotojais ir siekia savo tikslo per vartotojų kooperatyvus, antroji — remiasi gamintojais ir siekia savo tikslo per gamintojų kooperatyvus. Šios dvi kooperacijos judėjimo srovės savo prigimtimi yra viena antrai priešingos. Ir šandien praktikos gyvenime tarp jų nepasireiškė aštrios kovos dėl to, kad viena ir antra yra visiškai mažai prigiję ir nevidina svarbesnioavaidmens gyvenime. Taigi koku būdu mes siekiame mūsų prekybos ir pramonės sukooperatinimo? Ar per vartotojų kooperaciją, ar per gamintojų?

Pagal šios programos nuostatus mūsų tautos ūkis turėjo būti trejopai organizuotas: žemės ūkis — turėtų būti individualus ūkis su tam tikrais ūkininkaujančio asmens iniciatyvos suvaržymais, prekyba, pramonė ir jų kredito reikalai — sukooperatyvinti ir, be to, greta turėtų būti valstybės ūkis arba savivaldybių, nes progr. § 4 pasižada savivaldybėms teikti kuo daugiausiai teisių. Valstybė turėtų rūpintis tik pagalbinėms priemonėms žemės ūkiui palaikyti: steigti elevatorius, skerdyklas, bandymo ūkius ir t. t. (Žiūr. § 7).

Taigi šitoj ūkio organizacijoje mes randame trijų ūkio santvarkų elementus: kapitalistinės, (individualus ūkis), socialistinės (valstybės ūkis) ir kooperatinės (sukooperatintas ūkis). Tiksliau sakant, čia mes turime atskiestą kapitalistinę ūkio formą su gana suvaržyta atskiro individo iniciatyva. Ši ūkio forma gal iki šiol ir buvo ideališkiausia, nors

esant ir racionaliam žemės ūkiui, visas darbas koncentruojasi apie žmogų. Tokiam ūkyje yra reikalaujama kuodaugiausiai žmogaus fizinės jėgos. Bet per šio šimtmečio pastaruosius du desėtkus metų patobulėjusi žemės dirbimo technika reikalauja kitų sąlygų. Mes į smulkų ūkį negalime investuoti žemės dirbimo komplikuočiau mašinų. Nes, pav., smulkus ūkis nėra pritaikintas garo jėgai, smulkiame ūkyje negalime naudoti milžiniškų kertamųjų mašinų ir t. t., kurios žymiai atpigina žemės produktų kainą. Ir dėl to šiandien, pav. pas mus kviečių centnerio pagaminimas kaštuoja apie 13 litų, o tuo tarpu Kanadoj arba Argentinoje tik apie pusę tos kainos. Taigi mes, norėdami šiandien išsilaikyti siaučiančio ekonominio krizio bangose, privalome stengtis kaip galim daugiau atpiginti gamybą. Tam, mano supratimu, reikalinga perorganizuoti iki šiol pas mumis proteguojamas smulkus ūkis taip, kad būtų galima jame naudoti daug pigesnė mašinų darbo jėga.

Aš čion daugiau neliesiu mūsų principų. Tai ne šio straipsnio tikslas. Man svarbu yra parodyti, kad tie pagrindai, kurių mes šiandien prisilaikome netvirtai ir neaiškūs. Šitas mano pasakymas nėra naujas. Jau šis klausimas kurių - ne - kurių partijos narių buvo anksčiau spaudoje keliamas. Taip pav., V. Kvieska antrame „Varpo“ numeryje savo straipsnyje „Naujų kelių ieškant“ nagrinėja demokratizmo principą. Jo manymu, demokratizmo principas reiktų susiaurinti praktikos gyvenime, t. y. reiktų įvesti balsavimo cenzas, kad valdžios sudaryme galėtų dalyvauti daugiau atsakomingesnis ir sąmoningesnis elementas. Tokiu būdu būtų galima atsikratyti tos demagogijos, kuri partijų buvo mėgstamiausia priemonė patraukti prie savęs mases.

Šie visi mūsų principų neaiškumai silpnina partiją, nes partijos narius cementuoja tik bendras siekiamas tikslas. Dėl to jį turi būti aiškiai formuluotas ir išpopulerizuotas. Šiam reikalui ir turėtų tarnauti „Varpas“. Šių klausimų nagrinėjimas turėtų sudaryti jo turinį, nes kiti partijos organai jiems nagrinėti nepritaikinti. Tuom jį turėtų skirtis ir nuo kitų lietuvių kalba leidžiamų žurnalų, kaip „Vairas“, „Vaga“, „Židinys“ ir „Kultūra“. Pirmasai yra tautininkų organas, kuris kaip tiktai yra skiriamas tautininkų ideologijai nagrinėti. „Vaga“ yra mūsų sočios buržuazijos organas, kuri šiandien yra daugiau susirūpinusi metafiziniais, religijos klausimais, į kuriuos, kaip mūsų programoje pasakyta, „mes visai nesikišame, nes nesame kokia nors tikybinė organizacija.“*) „Židinys“ rūpinasi krikščionių demokratų reikalais ir katalikiškosios pasaulėžiūros nagrinėjimu bei populerizavimu. „Kultūra“ nagrinėja daugiau mokslines problemas ir rūpinasi mokslo populerizavimu.

*) V. L. S-gos progr. ir stat. 6 pusl.

Jeigu kitos partijos arba net atskiros grupės turi savo ideologijai nagrinėti gana tobulus žurnalus, taigi valst. liaud. tas dalykas yra būtinas. Ir tokiu žiūrnelu turi būti „Varpas“. „Varpo“ leidėjams šia kryptimi reiktų eiti.

Redakcijos pastaba. Redakcija dar kartą nori pabrėžti, kad ji kiek kitaip supranta partijos oficialinio organo pareigas: nes jei „Varpas“ turėtų būti oficialiniu Valst. Liaud. Partijos organu, tai šis autoriaus rašinys, kur neigiamai vertinama oficialinė partijos programa, negalėtų jame pasirodyti. O Redakcija yra su autorium visai vienos nuomonės dėl reikalo kritiškai vertinti net ir oficialinę partijos programą — ne vien aiškinti ideologijos klausimus — ir dėl to pasiryžusi „Varpą“ laikyti nuo oficialinių partijos organų *nepriklausomu* laikraščiu kaip ir ligi šiol kad buvo.

Tarptautinė Darbo Organizacija ir žemės ūkis

Dr. J an. Kose¹⁾.

Mes gyvename laikus, kuriais tarptautinės organizacijos ir kongresai labai sparčiai plinta. Siekimas tarptautinio susitarimo yra reikšmingas pokarinių laikų raidos pažymys; nemažiau reikšminga, kad kultūrinio, politinio, socialiu taip ir ūkišku atžvilgiu savitarpis priklausomumas vienu kontinentu nuo kitu, vienu valstybiu nuo kitu ir vienu tautu nuo kitu taip pat vis didėja ir plinta. Suprantama, kad žemės ūkis, savo sveiko konservatyvumo dėka, palyginti, vėlai pasiduoda bendroms tarptautinės organizacijos tendencijoms. Tuo tarpu gi pramonė, darbininkai ir prekyba jau seniai yra pripažinę didelę reikšmę tarptautiniam judėjimui. Nors žemės ūkis ir turi keletą tarptautinių institucijų, nagrinėjančių išimtinai žemės ūkio klausimus, bet jos yra ar oficialiu keliu sukurtos (Tarptautinis Žemės Ūkio Institutas, Romoje), arba politiniais sumetimais (Tarptautinis Agrarinis Biuras, Pragoje), arba privatinė iniciatyva (Tarptautinė Žemės Ūkio Komisija ir k.), tačiau žemės ūkis svarbiausioje oficialinėje organizacijoje, apie kurią vis labiau ir labiau spiečiasi tautų bendradarbiavimas, būtent, Tautų Sąjungoje, tik pastaraisiais metais pamažu iškovojo sau tinkamą vietą. Būtų nesuprantama, kad žemės ūkis laikytųsi visai nuošaliai tų įstaigų, kurios šiandien bando risti

¹⁾ Dr. Jan Kose yra Čekoslovakijos Žemės Ūkio Ministerijos patarėjas ir aktingai dalyvauja Tarptautiniame Agrariniame Biure (Prahoje). Šis straipsnis buvo atspausdintas minėto biuro trimėnesiniame biuleteny „Bulletin du Bureau internationale agraire“. 4 nr. 1931. Jam pačiam leidus vertė K. Strimaitis.

ūkio ir socialius pasaulio klausimus. Ir mes matome, kaip žemės ūkis abiejose svarbiausiose organizacijose Ženevoje — Tautų Sąjungoje ir Tarptautinėje Darbo Organizacijoje — žingsnis po žingsnio iškovoja sau pritinkamą vietą. Tautų Sąjungoje ši kova prasideda sušauktoje Pasaulinėje Ūkio Konferencijoje 1927 m. Tarptautinėje Darbo Organizacijoje, apie kurią mes tik ir kalbėsime, ši kova prasidėjo pačioje pradžioje. Tenka pažymėti, kad šiais abiejais atsitikimais žemės ūkio reikalus iškėlė Darbo Biuro direktorius p. Albertas Thomas. Jis nežiūrėdamas savo socialistinio nusistatymo, pripažino žemės ūkiui didelės svarbos ir į nustatytus Ženevos organizacijų rems stengėsi įsprausti ir žemės ūkį.

Kol kas mes atidėsime aiškinę dabartinę žemės ūkio poziciją ir jos vilčių įsigyvendinimą ateityje, bet priminsime čia tik Tarptautinės Darbo Organizacijos susiorganizavimo ir veikimo svarbiausiuosius momentus.

Tarptautinę Darbo Organizaciją sukūrė Taikos Konferencija kaip autonominę Tautų S-gos dalį. Jos pagrindai nustatyti Versalio sutarties 427 straipsniu, Tautų S-gos statuto 23 str., kuris sako, kad Tautų S-gos nariai stengiasi laiduoti ir palaikyti vyrams, moterims ir vaikams teisingas ir žmoniškas darbo sąlygas. Pagaliau, daug platesniu mastu, Versalio sutarties XIII skyrius numato Tarptautinės Darbo Organizacijos organizaciją ir veikimą.

Kaip Tautų S ga, taip ir tarptautinė Darbo Organizacija yra sudaromos valstybių, bet neprivačių organizacijų ar atskirų asmenų. Tarpt. Darbo Organizacijos nariais yra kuo ne visos pasaulio valstybės, kurios yra ir Tautų Sąjungos nariais. Tautų Sąjungai nepriklauso dvi svarbios valstybės, kurios pasižymi kraštutinumais savo ūkių tvarkymu (Sovietų Rusija ir Jungtinės Amerikos Valstybės) ir keletas turinčių mažesnės reikšmės valstybių (Turkija, Egiptas, Islandija, Ekvadoras), bet jos yra nariais Tarpt. Darbo Organizacijoje. Yra valstybių išėjusių iš Tautų S-gos bet likusių Tarpt. Darbo Organizacijoje (Brazilija). Tarpt. Darbo Organizacijai priklauso iš viso 56 valstybės, tarp kurių beveik visos Europos valstybės.

Tarptautinė Darbo Organizacija turi tris pagrindinius organus: *Tarptautinę Darbo Konferenciją*, jos *Tarybą* su ištisa eile komisijų ir *Tarptautinį Darbo Biurą*.

Tarptautinė Darbo Konferencija yra, taip sakant, parlamentas socialiniams klausimams spręsti. Jos šaukiamos paprastai kartą, kartais du kartu per metus. Pirmoji konferencija buvo 1919 m. Vašingtone, antroji 1920 m. Ženevoje, trečioji ir kitos visos buvo šaukiamos tik Ženevoje. Šių metų pavasarį įvyks Ženevoje XV konferencija. Kiekvienas narys (valstybė) gali siųsti į konferenciją 4 narių delegaciją, kurių tarpe 2 vyriausybę, vienas darbdavius ir vienas darbininkus atstovauja. Žinoma, dalegaciją skiria vyriausybė. Tiktai

skiriant darbdavių ir darbininkų atstovus vyriausybė turėtų susitarti su šalies žymesnėmis darbdavių ir darbininkų organizacijomis. Į Tarptautinę Darbo Organizaciją siunčiama atskira delegacija nuo siunčiamos į Tautų Sąjungą delegacijos. Delegacija į Tautų Sąjungą yra sudaroma iš trijų narių ir kiekviena valstybė turi tiktai vieną balsą. Tarpt. Darbo Organizacijoje kiekvienas delegacijos narys turi balsą. Čia žiūrima tai, kad interesų bendrumas būtų daugiau ar mažiau sudaręs sujungtą tarptautinę organizaciją. Praktikoje mes matome, kad darbdavių atstovai iš vienos pusės ir darbininkų atstovai (su mažomis išimtimis) iš kitos pusės balsuoja bendrai ir sudaro konferencijoje, neatsižiuirint tautybių skirtumo, homogenes darbdavių ir darbininkų grupes. Yra aišku, kad šių grupių yra skirtinga tendencija, nes jos atstovauja priešingus interesus. Valstybių delegatai, kurie turi teisę balsuoti ir neįeina į anų sąstatą, sudaro bendrą vidurinį bloką, kuris stengiasi išlyginti kraštutinumus tarp darbdavių ir darbininkų bloko. Šitas valstybių darbdavių ir darbininkų atstovavimas sudaro pagrindinius bruožus ir yra Tarpt. Darbo Org. pasisekimo paslaptimi. Konferencijos, sudaromos vien tik iš darbininkų ir darbdavių atstovų, vargiai galėtų pasiekti konkrečių padarinių. Konferencijos sudarytos vien tik iš valdžios atstovų, kaip kad buvo prieš Didįjį Karą, neturėtų būtinų praktikos žinių ir nebūtų jie suinteresuoti socialinių klausimų vienokiais ar kitokiais sprendimais, kaip kad yra suinteresuoti darbdaviai ir darbininkai. Mes vėliau pamatysime, kaip šitoks bendradarbiavimas reiškiasi Taryboje, komisijose ir Tarpt. Darbo Biure.

Jau mes minėjom, kad tarptautinė darbo konferencija, kitaip sakant, tarptautinis parlamentas, nagrinėja tarptautinius socialius klausimus. Jos funkcijos yra dvejopos. Iki šiol nusistovėjusiomis tradicijomis Tarpt. Darbo Konferencija pirmiausia nagrinėja tarptautinę socialpolitinę būtį, susidariusią, žinoma, dėl ekonominės būklės. Diskusijų pagrindų, kuriose lygiai valstybių, darbdavių ir darbininkų atstovai dalyvauja, yra direktoriaus *A. Thomas'o* platus pranešimas, kuris apima Tarpt. Darbo Organizacijos veikimą ir socialpolitinį ir ūkinį viso pasaulio išsivystymą. Antra konferencijos pagrindinė funkcijų yra paruošimas tarptautinių konvencijų (sutarčių) arba rekomendacijų projektų, kuriomis norima viso pasaulio socialinė įstatymdavystė apibendrinti. Suprantama, kad konvencijų ar rekomendacijų projektai nesiekia maksimumo, bet greičiau minimumo reikalavimų, kurios visos valstybės, arba, mažiausiai, dauguma jų galėtų įgyvendinti. Konvencijų priėmimui yra būtina konferencijos dviejų trečdalių dauguma ir nariai — valstybės, ratifikuodamos priimtus konferencijos nuostatus, įsipareigoja visoje pilnumoje juos įgyvendinti, leisdamos tam reikalui atitinkamus įstatymus. Rekomendacijai priimti pakanka paprastos daugumos ir jos ratifikavimas nėra būtinas, — pa-

sitenkinama, tuo, jei priklausanti valstybė praneša, kad ji šią rekomendaciją savo krašte pilnumoje arba dalinai praktikuoja.

Reikia pabrėžti, kad ir vienbalsis pasiūlytų konvencijų priėmimas neįpareigoja narių — valstybių jas ratifikuoti. Nei Tautų Sąjunga, nei Tarptautinė Darbo Organizacija nėra virš valstybės ir neturi vykdomos arba prievartos valdžios. Nariai — valstybės laisvai nusistato ar priimti ar atmesti nubalsuotus Ženevos projektus. Del to delegacijos, siunčiamos į konferenciją, yra įpareigosotos laikotarpyje iki 12, o tik tam tikrais atsitikimais iki 18 mėnesių pranešti kompetingų savo krašto organų sprendimą. Šitie organai — paprastai yra parlamentas — laisvai sprendžia, ar jie nori savo krašte įgyvendinti sutarčių arba rekomendacijų pasiūlymus. Tik kai jų priėmimas yra įvykęs, ratifikacija įregistruojama.

Štai keletas šiuo klausimu praktiškų davinų: konferencijos iki šio laiko priėmė 31 konvencijų projektą ir ištisą eilę rekomendacijų. Yra valstybių, kurios beveik visas sutartis ratifikavo; yra taip pat tokių, kurios dar ne vienos neratifikavo. Paprastai tuose kraštuose, kur socialinė įstatymdavystė žymiau pažengusi, ratifikuojama greičiau. Tačiau yra ir išimčių. Naujoji Zelandija, kurioje socialinė įstatymdavystė labai išplėsta, neratifikavo jokios konvencijos. Taip pat mes negalime vienodai lyginti ratifikavimą didžiųjų valstybių, kaip, pav., Anglija, ir mažųjų, kaip, pav., Luksemburgas, arba ratifikavimą tų valstybių, kurios ratifikavo visas sutartis, liečiančias pramonę arba laivininkystę, kai tuo tarpu tos valstybės beveik jokios pramonės ar laivininkystės neturi. Į tai atsižvelgiant tenka ir didėjantį ratifikacijų skaičių atsargiai vertinti. Jau iki 1931 metų liepos mėnesio užregistruota 436 ratifikacijos. Didžiausias ratifikacijų skaičius atitenka šioms valstybėms: Luksemburgui 27, Bulgarijai 25, Islandijai 21, Belgijai 20, Jugoslavijai 19, Anglijai ir Latvijai po 18, Lietuvai 17, Rumunijai, Italijai, Prancūzijai, Kūbai ir Vokietijai po 16, Ispanijai 15, Vengrijai ir Lenkijai po 14, Švedijai ir Graikijai po 13, Suomijai, Austrijai ir Olandijai po 12, Čekoslovakijai, Japonijai ir Indijai po 11, ir t. t. Per paskutinius metus padidėjo 30 ratifikacijų.

Ratifikuotų sutarčių pildymas einant taikos sutarties 408 str. yra specialės komisijos prižiūrimas, kuri gvildena kiekvienos valstybės pasiūstus aiškinančius sutarties ar rekomendacijos pildymą raportus ir tuo būdu sudaro konferencijai apžvalginę medžiagą. Bendros diskusijos taip pat duoda progos delegatams patikrinti, itin darbininkų grupei, kuri daugiausia šia teise naudojasi, kur konvencijos nepildomos.

Tarptautinės sutarties projektas yra stropiai paruošiamas ir patiekiamas balsavimui. Tarptautinis Darbo Biuras arba atskiri tarybos nariai pasiūlo svarstomuosius Tarpt. Darbo Konferencijai klausimus. Pasiūlyimai pirmiau turi būti priimti Tarybos. Tarpt. Darbo Biuras

privalo savo mokslinio ir diplomatinio aparato pagalba surinkti, suklasifikuoti ir paskelbti apie narius — valstybes žinias ir pakeltą klausimą liečiančius dokumentus, kad visos vyriausybės ir visos suinteresuotos organizacijos kitose valstybėse gautų aiškų ir tikrą būties vaizdą. Tai atliekama per paklausiamąsias korteles. Rezultatai šitų paruoštų studijų yra patiekiami per Tarpt. Darbo Biurą Tarptautinei Darbo Konferencijai, kuri pirmu skaitymu nusprendžia, ar reikalinga sutartis ar rekomendacija ir po to galutinai suformuluoja tekstą, kurį pasiunčia valstybėms. Tik kitoj metinėj konferencijoj svarstoma antru skaitymu ir valstybių atsiųsti atsakymai į pirmu skaitymu nustatytą tekstą, sudaro antram skaitymui bazę. Tik po antro skaitymo einama prie pasiūlytos sutarties ar rekomendacijos balsavimo.

Kai konferencijai tenka nagrinėti daug klausimų, jų paruošimui sudaromos specialės komisijos, į kurias visos arba labiau suinteresuotos delegacijos siunčia savo atstovus. Atstovai siunčiami taip, kad darbininkų ir darbdavių grupės turėtų po lygiai atstovų. Dirbant šiose komisijose, kurios kartais visai specialius klausimus gvildena, kiekvienas atstovas gali kiekvienam įeinančiam į programą klausimui pasikviesti savo vyriausybės kaštais du ekspertu. Praktikoje dauguma vyriausybių, kurios šiais nutarimais naudojasi, pasiunčia labai skaitlingas delegacijas. Pavyzdžiu gali būti Japonija, Vokietija, Prancūzija ir Anglija. Mažosios arba tolimos valstybės retai siunčia skaitlingas delegacijas; kartais siunčia delegacijas į Ženevą tik keturių narių. Bendras delegatų ir ekspertų skaičius Tarptautinėje Darbo Konferencijoje siekia nuo 300 iki 500 asmenų, neskaitant tarptautinių arba tautinių organizacijų pasiųstų stebėtojų, nenarių — valstybių atstovų ir žurnalistų.

Konferencijos nutarimų turinys paprastai liečia visų darbininkų, t. y. pramonės ir žemės ūkio darbininkų, darbo sąlygas. Kai kada ji nagrinėja specialius klausimus, liečiančius, pav., tikrai jūrininkus, kolonijų ar kasyklų darbininkus ir t. t.

Du kartu buvo bandoma šita plati ir bendra kompetencija apriboti. *Pirmą kartą — tai 1921 m., kai Tarpt. Darbo Konferencijos programoje tik pirmą kartą buvo iškelti žemės ūkio klausimai. Tada Prancūzų vyriausybė pasipriešino Tarpt. Darbo Organizacijos kompetencijai spręsti žemės ūkį liečiančius klausimus. Ginčas buvo perduotas Tarptautiniam Haagos Tribunalui, kuris, remdamasis taikos sutarties tekstu, pripažino Tarpt. Darbo Organizacijai kompetenciją ir žemės ūkio klausimams spręsti.* Antras skundas buvo paduotas Tarpt. Haagos Tribunalui darbdavių, kai sutarties projektas palietęs nakties darbo uždraudimą duonos kepyklose, taip pat palietė ir atskirus savistovius kepėjus. Ir šiame atsitikime Tarpt. Haagos Tribunalas palaikė Tarpt. Darbo Organizacijos nusistatymą.

Kaip mes jau minėjome, konferencija priėmė visą eilę sutarčių projektų. Pirmi, įvykusios 1919 m. Vašingtone, konferencijos sprendimai buvo ypatingos svarbos. Joje buvo priimta: 8 val. darbo diena pramonėje, griežtai kovoti su nedarbu, neščių moterų apsauga, moterims ir vaikams nakties darbo uždraudimas ir uždraudimas vaikų darbo pramonėje. Antroje 1920 metų konferencijoje buvo pritaikyti pirmos konferencijos paminėti nutarimai jūrininkams. *Trečioji 1921 m. konferencija daugumoje svarstė darbo sąlygas žemės ūkyje. Bandytas sureguliuoti darbo laiką žemės ūkyje tarptautine sutartimi buvo atmestas, bet dėlto buvo priimtos trys konvencijos ir septynios rekomendacijos, kurios visos lietė žemės ūkio darbinkus. Vaikų saugojimo dalyke buvo nustatyta, kad mažiau 14 metų vaikai nebūtų naudojami mokyklos lankymo metu žemės darbui, bet kad ir laisvu po mokslo valandų laiku tiek tedirbtų, kad nesutrukdytų jiems mokytis. Ir bendrai vaikus to amžiaus naudoti tik lengvesniems laukų darbams. Vaikų nakties darbo reikalu buvo priimta rekomendacija, kad vaikai mažiau 14 metų galėtų turėti mažusia 10 valandų, o jaunimas tarp 14—18 metų — 9 valandas po l. sio. Moterims globoti buvo priimtos dvi rekomendacijos. Pirmoji reikalauja minimalio nakties poilsio laiko 9 val. žemės ūkyje, tuo tarpu fabriky darbininkams nustatyta 11 valandų. Šitoks nutarimas priimtas atsižvelgiant į tai, kad būtų daromos žemės ūkyje karštomis dienomis ir skubaus sezoninio darbo metu ilgesnės pietų pertraukos. Antroji rekomendacija reikalauja neščioms moterims, kaip ir Vašingtono konferencijos nutarimai, liečią tik fabriky darbininkes, 6 savaitių prieš gimdymą ir 6 savaitių po gimdymo atostogų.*

Kovos būdai su nedarbu žemės ūkyje sudaro rimtą dalyką. Konferencija valstybėms rekomendavo pagerintais technikos metodais ligi šiol nenaudojamą žemę taip pat stengtis apdirbti, nurodė į žemės reformos svarbą, transporto kainų sumažinimo žemės ūkio darbininkams reikalą, į pagalbos aprūpinimą sezoniniams darbininkams ir išvystyti žemės ūkio kreditą. Šiandien šiuos nutarimus įgyvendinant mes turime nepamiršti, kad jie buvo priimti prieš dešimtį metų, kai, pav., žemės reformos klausimas buvo užuomazgoje ir nebuvo matoma jokių žymių žemės ūkio gaminių viršprodukcijos.

Kas liečia socialinį draudimą, tai konferencija priėmė rekomendaciją, kuria kviečiama valstybės įvesti draudimą ligoje, invalidybėje ir senatvėje visiems žemės ūky dirbantiems asmenims. Del draudimo nuo nelaimingų atsitikimų buvo priimta sutartis, kuri reikalauja žemės ūkio darbininkus sulyginti su fabriky darbininkais. Antras sutarties projektas pripažįsta žemės ūkio darbininkams, kaip ir fabriky darbininkams, teises organizuotis.

Konferencija atkreipė dėmesio į žemės ūkio darbininkų gyvenimo sąlygų pagerinimą. Priimtoji rekomendacija apsiribojo bendra

kryptimi ir rekomendavo darbdaviams visų pirmiausia aprūpinti žemės ūkio darbininkus pakenčiamu higienos ir moralės atžvilgių butu.

Paskutinioji šios konferencijos svarstyta problema palietė žemės ūkio profesionalų parengimą. Priimtoji šiuo reikalu rekomendacija pageidauja, kad nariai — valstybės, kiek galima daugiau, sudarytų galimumų žemės ūkio darbininkams lankyti žemės ūkio kursus, mokyklas, paskaitas ir t. t.

Be to, vyriausybės buvo kviečiamos pranešti Tarpt. Darbo Biurui apie žemės ūkio mokyklų sąlygas, jų išsivystymą ir organizaciją. Iš šitų pranešimų Tarpt. Darbo Biuras išleido labai įdomų leidinį.

Tenka paminėti 1927 m. priimtas dvi rekomendacijas, kurios liečia ne tik pramonės ir prekybos, bet taip pat ir *žemės ūkio darbininkų draudimą ligoje*. Jis turi būti privalomas. Ligoniams turi būti patikrinta prieglauda ir nemokamas gydymas per 26 savaites. Pagaliau paskutinioji konferencija svarstė vaikų darbininkų metų minimumą ir žemės ūkyje.

Šitas paskutinis klausimas buvo priimtas pirmu skaitymu. Jis bus svarstomas šių metų konferencijoje kurioj bus taip pat svarstomi dar du svarbūs klausimai, liečią tik žemės ūkį. Tai bus darbininkų apmokamos darbo biržos panaikinimo klausimas ir jau minėtas visų, ir žemės ūkio, darbininkų socialis draudimas.

Papildymui šio vaizdo mes nurodysime valstybes, kurios ratifikavo žemės ūkį liečiančias sutartis: sutartį liečiančią *aukuolių metų minimumą žemės ūkio darbams*, ratifikavo 13 valstybių: Austrija, Belgija, Irlandija, Italija, Japonija, Luksenburgas, Lenkija, Rumunija, Švedija ir Čekoslovakija; sutartį laiduojančią *žemės ūkio darbininkams organizavimosi teisę*, ratifikavo 22 valstybės: Vokietija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čili, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Didžioji Britanija, Indija, Irlandija, Italija, *Lietuva*, Luksenburgas, Norvegija, Olandija, Lenkija, Rumunija, Švedija, Čekoslovakija ir Jugoslavija; *draudimo nuo nelaimingų atsitikimų žemės ūkyje* sutartį ratifikavo 14 valstybių: Vokietija, Bulgarija, Čili, Danija, Estija, Prancūzija, Italija, *Lietuva*, Luksenburgas, Olandija, Lenkija ir Švedija. Pagaliau *žemės ūkio darbininkų draudimo ligoje* sutartį ratifikavo 6 valstybės: Vokietija, Austrija, Didžioji Britanija, Luksemburgas ir Čekoslovakija.

Antras pagrindinis Tarpt. Darbo Organizacijos organas — Taryba, kuri posėdžiauja 4 kartus per metus ir nustato visai organizacijai pagrindinę veikimo liniją, Darbo Konferencijai ir įvairioms komisijoms darbų programas. Pagal taikos sutarties 393 str. Taryba sudaroma iš 24 narių, kurių dvylika yra valstybių delegatai, ir be to, 6 — darbdavių ir 6 — darbininkų. Valstybių delegatų tarpe yra 8 nuolatiniai Tarybos nariai, siunčiami reikšmingesnių pramonės valstybių, būtent: Anglija, Prancūzija, Vokietija, Italija, Belgija, Japonija, Kanada ir Indija. Jos ir yra nuolatiniai tarybos nariais. Kiti keturi yra

renkami Darbo Konferencijos trejiems metams. 1930 metais buvo išrinkta Brazilija, Danija, Lenkija ir Ispanija. Konferencijos darbdavių atstovai renka 6 darbdavių delegatus ir darbininkų grupė renka 6 darbininkų atstovus. 1931 metais darbdavių atstovais buvo išrinkta Prancūzijos, Anglijos, Italijos, Vokietijos, Danijos ir Pietų Afrikos atstovai. Darbininkų grupės — Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, Kanados, Belgijos ir Švedijos atstovai.

1922 m. konferencija pasiūlė padidinti Tarybos narių akaičių iki 32, kuriuos sudarytų 16 valstybių delegatų, 8 darbdavių ir 8 darbininkų delegatai su sąlyga, kad ne Europos valstybės valstybių delegatų grupėje turėtų 6 vietas, darbdavių — 2 ir darbininkų — 2 vietas. Tokia reforma turi būti ratifikuota trijų ketvirčių valstybių, kurios yra nariais ir be to, visų valstybių, kurios yra Tautų Sąjungos Tarybos nariai. Šita reforma buvo ratifikuota daugiau kaip 40 valstybių. Visą laiką trūko pritarimo Italijos, kaip Tautų Sąjungos Tarybos nario, ir dėl to nebuvo galima ši reforma įgyvendinti.

Nuo pat pradžių prancūzų delegatas p. Fontaine, kuris neseniai mirė, buvo Tarybos pirmininkas; vice-pirmininkais yra: darbdavių grupės delegatas p. Oersted (Danija) ir darbininkų — p. Mertins (Belgija). Taryba sudaro eilę komisijų. Dauguma jų yra sudarytos tiksliai iš Tarybos narių, kitos iš Tarybos narių ir pakviestų ekspertų arba kitų organizacijų atstovų, kitos gi yra sudarytos tiksliai iš ekspertų.

Prie mišrių komisijų priklauso *Mišri Žemės Ūkio Patariamoji Komisija* (Commission Consultative Mixte Agricole); ją sudaro Tarpt. Darbo Biuro Tarybos 6 delegatai (po 2 atstovų iš kiekvienos grupės) ir Romos Tarptautinio Žemės Ūkio Instituto taip pat 6 delegatai. Šita komisija, kuri reguliuoja darbo paskirstymą tarp Romos Instituto ir Tarpt. Darbo Biuro, turėjo iki šiol 5 sesijas, paskutiniąją 1930 m. lapkričio mėn. Abi institucijos, sprendžiant įvairius klausimus, turi teisę kvieisti ekspertų.

Prie trečios grupės priklauso socialinio draudimo koresponduojančios komisijos (Comites correspondants pour les assurance sociale) ir ekspertų komisijos, kurios turi aiškinti sutarčių pildymą pagal 408 str. ir t. t.

Pagaliau trečias Tarpt. Darbo Organizacijos organas yra *Tarptautinis Darbo Biuras Ženevoje*, kuris yra nuolatinis sekretoriatus tiek Konferencijai, tiek Tarybai ir visoms komisijoms. Tarpt. Darbo Biuras šiandien turi apie 400 narių, kuriuos sudaro daugiau kaip 30 tautų ir paskirstytas į keturius skyrius: diplomatinį, mokslinį, santykių ir žinių (Berichtsdivision, la division des relations) ir administracinį skyrių. Tarpt. Darbo Biuro viršuje yra direktorius p. Albert'as Thomas (Prancūzija), jo pavaduotojas p. Butler (Anglija). Skyrių viršininkai yra irlandas, prancūzas, italas ir vokiečiai. Skyriai sudaryti iš

sekcijų; pav., mokslinis skyrius dalijasi į įstatymų leidimo, statistinę, nedarbo ir emigracijos, socialinio draudimo, fabriku higienos, nelaimingų atsitikimų ir taip pat *specialinę žemės ūkio*, sekcijas; žemės ūkio sekcijos priešakyje stovi p-lė Matthaei, vienintėlė moteris, kuri dabar užima Tautų Sąjungos organuose viršininko vietą. Tarp aukštųjų šios sekcijos tarnautojų yra 1 danas ir 1 italas (Dr. von Buellow ir Dr. Gorni).

Greta žemės ūkio sekcijos dar užsiima žemės ūkio klausimais kooperacijos, darbdavių, darbininkų, draudimo ir diplomatinės sekcijos.

Šita sekcijų grupė turi biblioteka virš 300.000 tomų ir dokumentų skyrių, kurs turi daugiau 4000 profesionalinių žurnalų, kelis šimtus laikraščių, knygų leidimo sekcija, kuri leidžia gana daug leidinių. Leidžiama daugelis serijų mokslinių leidinių pasaulio socialinėms problemoms rišti. Yra ištisa eilė perodinių leidinių, kaip, pav., mėnesinis „Tarptautinė Darbo Apžvalga“ (La Revue Internationale du Travail) ir savaitinis „Socialinės Informacijos“ (Les Informations sociales) ir t. t. Minėtoji žemės ūkio sekcija duoda medžiagą šitiems įvairiems leidiniams. Įvairiose apžvalgose skelbiama visa serija straipsnių, liečiančių žemės ūkio problemą, visų labiausiai žemės reformą, žemės ūkio darbininkų sąlygas, žemės ūkio kooperaciją ir t. t. Socialinėse informacijose laiks nuo laiko yra „Žemės ūkio kronika“, kuri skelbia žinias, liečiančias įvairių valstybių žemės ūkio politiką.

Žemės ūkio sekcija, kuri turi ryšių su viso pasaulio žemės ūkio ministeriais ir su svarbiausiomis tarptautinėmis ir tautinėmis žemės ūkio organizacijomis, parengia žemės ūkio klausimus Tarptautinei Darbo Konferencijai, Tarybai ir Mišriai Žemės Ūkio Komisijai.

Šios sekcijos veikimas turi visų labiausiai mokslinį charakterį. Ji nagrinėja sekančias problemas:

- 1) darbo sutartys žemės ūkyje (darbo diena, alga, kolektyvinės sutartys, butai, asociacijų teisė ir t. t.);
- 2) žemės ūkio darbo stabilizavimas (socialinės žemės reformos pasėkmės, darbo pasiūlai ir paklausai, darbo biržos ir t. t.);
- 3) žemės ūkio profesionalis auklėjimas;
- 4) socialinės apsaugos priemonės žemės ūkyje, visų labiausiai moterų ir vaikų apsauga;
- 5) kaimo gyvenimo organizacija (ūkio pagerinimas, higienos propagavimas ir t. t.).

Žemės ūkio sekcija taip pat turi atsakinėti į paklausimus, kurie jai yra adresuoti, ir teikia informaciją, kurios interesuoja vyriausybes arba įvairių organizacijų atstovus. Šitos informacijos daugumoje turi būti nemokamai teikiamos, nes Tarpt. Darbo Biuro biudžetas, kuris praėjusiais metais siekė 8,5 milijonus šveicarų frankų, yra padengiamas įvairių valstybių įnašomis.

Norint pakankamai aprašyti Tarpt. Darbo Biurą, reikia dar paminėti, kad jis svarbiausiuose miestuose turi tam tikras atstovybes arba, mažiausiai, korespondentus, kurie siunčia Ženevon periodines informacijas socialinės politikos klausimais ir kurie atsako į klausimus, kuriais Tarpt. Darbo Biuro informacijų skyrius dar neturi pakankamai informacijų.

Iš to, kas pasakyta, mes matome, kad Tarpt. Darbo Organizacija *gvildena žemės ūkio problemas* ir savo konferencijose, leidiniuose ir Tarpt. Darbo Biure kreipia tam tikro dėmesio. Tarpt. Darbo Biuro direktorius p. Albertas Thomas, kartais pareiškia noro dar daugiau, kaip iki šiol, kreipti dėmesio į žemės ūkį. Būtų gera, kad šita iniciatyva ne vien tik Tarpt. Darbo Organizacija apsiribotų, bet kad ji eitų taip pat ir iš žemės ūkio kraštų. Čekoslovakijos Žemės Ūkio Akademijoje Albertas Thomas, kuris yra jos garbės narys, skaitė įdomią paskaitą, kurioje visų ryškiausiai pabrėžė, *kad ūkininkai, kurie nori, kad jų svarbiausieji reikalavimai pasiektų Tarptautinę Darbo Organizaciją privalo kiek galima susiorganizuoti ir savo atstovus joje turėti*. Jis pastebėjo, kad žemės ūkis Tarpt. Darbo Konferencijoje labai silpnai atstovaujamas, ir jis nurodė, kad gali geriausiai atstovauti žemės ūkio interesus valdžios atstovai. Tačiau nereikia pamiršti, kad daugumoje šitie vyriausybės delegatai yra socialinės apsaugos ministerijų atstovai (der Ministerien der Socialen Fuersorge), tuo tarpu žemės ūkio ministerijų atstovai sudaro tik mažą išimtį. Problema yra labai sunki, bet reikia kreipti dėmesio į tai, kad greta konferencijos atstovų esanti ekspertų sistema duoda mažiausia galiybės žemės ūkio interesams atstovauti ir turi vykti į konferenciją žemės ūkio atstovai, o ekspertai žemės ūkiui atstovauti netinka.

Thomas pabrėžė, kad būtų labai pavojinga tvirtinti, kad žemės ūkio ir pramonės interesai priešingi. Tam prieštarauja ekonominis įstatymas, kurs stato visų darbo faktorių glaudų bendradarbiavimą, be tokio bendradarbiavimo negalimas būtų tikrasai socialinis progresas.

Pats Albertas Thomas kreipiasi į ūkininkus sekančiai: *Jūs turite daugybę problemų. Jei jūs norite jas sėkmingai išspręsti, jūs taip pat privalote tampriai susiorganizuoti į tvirtas reprezentatyvines organizacijas. Organizuokitės jūs į tautines ir tarptautines organizacijas. Be organizacijų jūs jokio tikslo nepasieksite. Tarptautinė Darbo Organizacija gali tiktai organizacijas atstovauti, nes visa jos organizacijos sistema remiasi organizuotomis interesų grupėmis. Šitas organizacijų principas reikia vartoti ir ten, kur yra reikalas parinkti atstovavimui atsidavusių tos srities atstovų, kurie norėtų padaryti atitinkamos savo reikalui įtakos Ženevos pasitarimams.*

Antras žymus žemės ūkio srities atstovas prancūzų senatorius ir buvęs žemės ūkio ministeris p. Boret pareiškė, *kad 200 milijonų Europos ūkininkų, kurie nori savo valią pareikšti, privalo visuose di-*

džiuosiuose tarptautiniuose Ženevos susirinkimuose turėti atstovybę, kuri atitiktų didžiausios svarbos turinčiam pasauliniam ūkininkų luomui.

Tarptautinio Darbo Biuro direktoriaus p. Alberto Thomas'o paskutinio atsilankymo Pragoje proga buvo pradėta pasikalbėjimai tarp jo ir Tarptautinio Agrarinio Biuro, Pragoje, pirmininko ministerio Hodža ir šito biuro generalinio sekretoriaus ministerio Mečir. To pasitarimo prasme praeitą metų pavasarį buvo išdirbti Tarpt. Agrarinio Biuro generalinio sekretoriaus p. Mečir ir žemės ūkio sekcijos prie Tarpt. Darbo Biuro viršininko p-lės Matthaei konkretūs bendradarbiavimo dėsniai. Buvo nustatyta šitų organizacijų glaudaus bendradarbiavimo principai ta prasme, kad Tarpt. Agrarinis Biuras Pragoje įsteigs tam tikrą sekciją, kuri turėtų tikslo abiejų pusių bendradarbiavimą pagilinti. Susitarimas buvo kompetetingų faktorių patvirtintas, būtent, direktoriaus Thomas'o, ir darbas greitai prasidėjo. Direktorius Thomas tuoj pasiuntė Tarpt. Agrariniam Biurui pilną dokumentaciją, liečiančią žemės ūkio problemą. Tarpt. Agrarinis Biuras studijuoja šituos dokumentus ir baigus darbą jis paskelbs Tarpt. Agrarinio Biuro nariams padarinius.

Yra būtina, kad žemės ūkio interesai būtų geriau atstovaujami delegacijose, pasiųstose įvairių valstybių į Tarptautinę Darbo Konferenciją. Tarpt. Agrarinis Biuras taip pat siekia, kad jo nariai suformuluotų žemės ūkio srities reikalavimus ir juosius išdėstytų Tarpt. Darbo Konferencijai ir Tarpt. Darbo Biurui kiekvieną kartą, kai tik bus žemės ūkio klausimai svarstomi.

Dėl demokratijos ir valstiečių liaudininkų

J. Mantvila

I

„Varpo“ 1931 metų 2 numeryje teko atsiliepti dėl prof. S. Franko „Vaire“ išspausdintų straipsnių. Pareiga buvo ne per maoniausia. Per daug ten buvo absurdu, per daug nieku, per daug profaniškumo.

Šiuo metu kas kita. Tiesa, ir Valentino Gustainio straipsnyje „Demokratija ir jos vadai“ („Vairas“ 1931 m. 12 Nr. ir 1932 m. 1 Nr.) nesąmonių ir ignoracijos netrūksta; absurdu yra užtektinai, bet vis dėlto, ne tiek daug ir ne tokių vaikiškų, kaip kad buvo Franko straipsniuose.

Blogiausia, kad Franko straipsniuose nebuvo matyt geros vaizios. Čia, rodos, josios būta, nes jei josios nebūtų buvę, tai p. Gus-

tainio straipsnyj būtų negalėję atsirasti tokie žodžiai: „Turime galvoti, į dalykus gilintis, o besigilindami ir begalvodami, vadinasi, bendromis pastangomis galime išsiauklėti vienokia linkme ir tuo pačiu tarp savęs daug lengviau susikalbėti“. Savaiame suprantama, kad šis posakis teisingas tik tada, kai tie, kur galvoja, kur gilinas, kur stengias susikalbėti, yra geros valios. Taigi, pacituotas p. Gustainio posakis sakyte sako, kad to posakio autorius iš tikro yra pasiryžęs ieškoti tiesos ir su ja sutikti, — vis tiek, ar ji maloni ar nemaloni, ar ji saldi ar ji karti. Tai man džiaugsminga naujiena, nes iki šiol p. Gustainio srovės žmonėse to nebuvau pastebėjęs.

Pamėginsim dabar pažiūrėti, ar p. Gustainio galvojimas ir gilinimasis yra gilus ir rimtas.

Antrajame savo straipsnio skyrelyje p. Gustainis sako: „Mes galime ilgai ginčytis, kas yra pats „demos“, vadinasi, tauta, liaudis, arba žmonės“. — Taip, ginčytis galima; ginčytis galima dėl bet ko, net dėl tokių dalykų, kaip kad — kas yra diena ir naktis. Jei pažvelgsim į viso žemės rutulio gyventojus, tai aiškiai pamatysim, kad tų gyventojų dienos ir nakties suvokimas nevienodas. Bet ar geros valios žmonės dėl to nevienodumo kada nors ginčijasi? O jei susiginčytų, tai jų ginčas bematant teigiamai išsispręstų. — Imkim dabar „demosą“, liaudį. Ar yra reikalo mums, ūkininkų ir darbininkų vaikams, dėl „demoso“ ginčytis? — Ne. Tegu ginčijasi sofistai, bet mums, norintiems būti geros valios žmonėmis, ginčytis neišsimoka, nes aiškių aiškiausiai žinom, kad liaudis — tai mes, mūsų tėvai, broliai, seserys, ... — beveik visa mūsų tauta, beveik visa mūsų visuomenė. Kas yra ta tauta, kas yra ta visuomenė, tiesa, pasakyti nelengva, vienok daug yra tokių dalykų, apie kuriuos sunku pasakyti, kas jie toki iš esmės yra. Pavyzdžiais imkim gyvybę, sąmonę ir kitus tos rūšies dalykus. Jų esmės nežinom, o vienok dažnai apie juos kalbame ir susikalbame.

Ne vien dėl „demoso“ nematau jokio reikalo su p. Gustainiu ginčytis, bet ir dėl daugelio kitų dalykų. Pavyzdžiui, kad ir dėl šitų: „Geriausias“ senovės graikų kalboj vadinosi „aristos“. Vadinasi, išrinktieji geriausieji tautos atstovai visi turėtų būti „aristoi“, o jų valdymas turėtų būti „geriausiųjų valdžia“, arba „aristokratija“. Juk tokia, o ne kitokia yra ir pagrindinė visų politinių rinkimų prasmė; „Būtų liūdna, jei valdymo ir kultūros darbe apskritai tos pačios reikšmės galėtų turėti greta geriausių, išmintingiausių ir įvairūs kūno arba dvasios išsigimėliai“ ...; „Tiesa mūsų laikais jau nebekalbama apie paveldimąją aristokratiją, kuri norėtų būti viršūnėje ir valdyti tik dėl savo tėvų ir sentėvių nuopelnų, bet kuri pati dažnai visai neturi aristokratui reikalingų dvasios ir proto pajėgų“; „Pralaimėjusi karą ir prašydama paliaubų ir taikos,

Vokietija pasiuntė pas maršalą Fošą savo delegaciją, kuriai vadovavo Erzbergeris. Seni aristokratai, aukštos kilmės žmonės, patys nedrįso ir gėdinosi gelbėti savo parblokštą tautą, kurią patys dėl savo blogo apskaičiavimo į nelaimę įstūmė“; ir t. t., ir t. t., ir t. t.

Tai vis tiesos, aiškesnės už saulę. Ypačiai ši: „Joks didžiausias demokratas neginčys, kad savo išmanymu, gyvenimo patyrimu ir dvasios pajėgomis žmonės yra labai nelygūs“. Tai šventa teisybė: žmonių išmanymas, žmonių prityrimas yra labai įvairus. Betgi patys žmonės iš esmės yra lygūs, iš esmės turi tą pačią vertę. Tai taip pat šventa teisybė. Ir tą vertę visi turi gerbti. Nieks neturi teisės savo esmę kelti, kitų niekinti, laikyti, atsiprašant, šlamštu. Tiesa, daugelio sąmonė žmogaus vertingumo saulė dar neužtekėjusi, ar dėl nesubrendimo, ar dėl išsilavinimo stokos, ar dėl kitų priežasčių. Be to, daug kas žmogaus vertingumą supranta labai kreivai, ir dėl to labai dažnai didžiausias niekšas statosi esąs lygus su doriausiu žmogumi. Tai klaida, biauori klaida, neapsakomai žalinga. Bet teisės mokslas skelbia, kad kas kita būt teisingam, o kas kita būti veiksniam, kad veiksnūs gali būt tik subrendę, sveiki, sąmoningi ir dori žmonės, tik toki žmonės gal teisėmis savarankiškai naudotis, gal teisės savarankiškai realizuoti. O demokratijos pagrindinis postulatas būtų galima taip suformuluoti: **demokratas turi matyti matyti, kad žmonės, nors realinėje sferoje (fizinėje ir psichinėje) jie labai nelygūs, idealinėje sferoje yra lygūs.** Tik dėl šito postulato gal būt įmanomas solidarumas, į kurį veste veda demokratija, tiek politinė, tiek ekonominė. Trumpai sakant, demokratijos **alfa** — ideališkas žmonių lygumas, o **omega** — reališkas (fiziškas ir psichiškas) žmonių nelygumas. Demokratija į visa tai atsižvelgia ir dėl to ji neneigia tikrosios aristokratijos, neneigia hierarchijos, neneigia autoritetų ir dėl to ji juos renka, — renka dėl to, kad nor būt objektyvi.

Vienok, rinkimų p. Gustainis, kad ir dėdamasis „didžiausiu lietuvių tautos demokratu“, nemėgsta, nors rinkimų principo nedrįsta paneigti. Jam „aristoi“, elitas, vadai „ateina ir pasireiškia patys“, jų nieks nerenka. Jei „aristoi“, elitas ir t. t. „ateina ir pasireiškia patys“, kokiems galams tada rinkimai? Kaip galima jų iš principo nesmerkti? — Būtinai reikia smerkti. Kas, manydamas, kad vadai be jokių rinkimų „ateina ir pasireiškia patys“, rinkimų principo nesmerkia, tas pats sau prieštarauja prieštarauja.

Idomu, kaip p. Gustainio sąmonė gal toks prieštaravimas tilpti. Ir ką rodo tokio prieštaravimo sąmonė tilpimas? — Šiuo atveju rodo, kad p. Gustainis nelabai tiki, kad vadai „ateina ir pasireiškia patys“; o antra, matyt, p. Gustainiui kyla abejojimų dėl tokių vadų objektyvumo.

Ir iš tikro. Sakysim, kad koks „aristos“ atėjo ir pasireiškė. Iš ko galima spręsti, kad jis iš tikro „aristos“? Jis sakosi? — O gal jis klysta, o gal tyčia meluoja? Dėl ko jis „aristos“, o ne kas kitas? Kuo jis geresnis už kitus? — Tik į šituos klausimus atsakęs, gali to „aristos“ klausyti ar neklausyti. Vadinas, rinkimų jokiū būdu neišvengsi. Ir neteisybę sako p. Gustainis, kad vadų demokratija nerenka, kad „vadai patys atsiranda“. Atsirast atsiranda, bet to atsiradimo dar neužtenka: reik dar, kad tokį atsiradusį vadą visuomenė laisvu noru pripažintų, kitaip sakant, kad jį pasirinktų.

Ar šiaip ar taip, gal p. Gustainis žemę rėžyt, bet jis niekaip neišrodys, kad demokratijoje vadų niekas nerenka. Kur vadai nerenkami, ten jokios demokratijos nėra ir negal būti. Išeitų šiaip: vadas — dievaitis, o visi kiti — tik šlamštas. Gi šlamštas negal sukurt demokratijos. Demokratiškai galvojant visai kitaip išeina: mūsų vadas idealinėj sferoj yra toks pat žmogus, kaip mes patys, tik realinėj sferoj jis mus praneša: daugiau pajėgia, išmano ir t. t. O demokratijos vadas neniekina savo rinkikų, nes jie yra toki pat žmonės, kaip jis pats, subrendę, šviesūs, sąžiningi.

P. Gustainis sako, kad neįmanomas dalykas, kad visi žmonės, visas „demos“, būtų šviesūs, būtų sąmoningi, nusimanytų apie valstybės reikalus, pažintų renkamuosius ir t. t. Jeigu taip, tai kam tada įvedamas visuotinis ir priverstinis švietimas? — Matyt, tikima, kad „demos“ gali būt šviesus. Ne tik gali, bet ir turi būt šiesus. Reikalavimas, kad nieks nesiteisintų įstatymo nežinojimu, taip pat rodo, kad teisininkų tikima, kad visi žmonės gal būt toki šviesūs, kad žinotų jiems svarbius įstatymus. Gi visus įstatymus žinot nėra jokio reikalo.

Galima būt daug, labai daug kalbėti. Bet tiek to. Ir iš to, kas sakyta, jau matyt, kad tegu tik „demos“ patampa šviesus ir doras, ir išnyks elektoritas ir parlamentaritas, šitos dvi demokratijos karštligės. Bet nuo jų joks „aristos“, joks elitas neišgelbės. Gal tik čia padėti „demoso“ išprusimas ir išlavėjimas. Kas tuo išprusimu ir išlavėjimu netiki, negal savęs laikyt „didžiausiu lietuvių tautos demokratu“. P. Gustainis ir jo bendramaniai tuo netiki. Vadinas, laikydami save „didžiausiais lietuvių tautos demokratais“, klysta. Demokratija tik tada įmanoma, kai „demos“ tiek subręsta, kad gali savarankiškai pasirinkti vadus.

Pasak p. Gustainio, tie yra „didžiausi lietuvių tautos demokratai“, kurie labiausiai pačią demokratiją ir jos principus neigia.

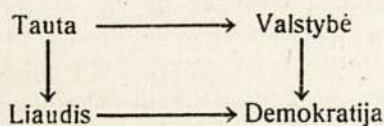
P. Gustainis kalba apie demokratijos idėjų supainiojimą. Reikia paieškoti kitų tokių painiojimų, kaip jis pats ir jo bendramaniai. Pavyzdžiui, p. Gustainis sako, kad „sveika demokratija turi būti

tautiška, bet anaipol ne tarptautiška“. Jeigu svarbu visų tautos narių solidarumas, dėl ko negal būti svarbus sutarimas visos žmonijos? Argi tautos tur tik niautis ir piautis? Dar didesnę nesąmonę p. G. skelbia, sakydamas, kad „partinės demokratijos visai negali būti“. Ar šiaip ar taip, visuomenė ar tauta nėra vienodybių vienybė, o yra įvairybių vienybė; ir kam rūpi visetas, tam turi rūpėti ir to viseto dalys. Argi galima sakyti, kad reik tik rūpintis apskritai kūno sveikata, o akys galima išbadyti, ausys nupiaustyti ir t. t.

Nuo p. Gustainio partijoms gerokai kliuvo. Ypačiai daug teko valstiečiams liaudininkams. Jiems prikišama, kad jie remiasi tik „prasčiokėliais“, o ne visa tauta. Bet tų „prasčiokėlių“ 99%. Taigi išeina, kad liaudininkai remiasi visa tauta. Bet pakalbėkim apie liaudininkus atskirai.

II

Kalbėt apie liaudininkus nėra lengva, nes mūsų liaudininkai turi gana ilgą istoriją, siekiančią net „Aušros“ laikus ir yra gana toli nužengę evoliucijos keliu. Jų ideologija vis skaidrėjo ir skaidrėjo ir pasidarė aiški ir ryški. Šit liaudininkų ideologijos kertiniai akmenys:

Liaudininkų evoliucijos fonas — lietuvių tautos atgijimas, lietuvių tautos pabudimas. Pabudusi tauta sukūrė valstybę, o pabudusi liaudis liepė tai valstybei patapti demokratine respublika, valdoma visų subrendusių ir dorų piliečių išrinkto parlamento (seimo).

P. Gustainis sako: „valstiečiai liaudininkai turėtų atsiminti, kad jie yra daugiausia prisidėję prie demokratijos grynų idėjų suteršimo“. Tegu gi kas konkrečiai nurodo, kurį iš anų savo ideologijos kertinių akmenų liaudininkai suteršė. Kad liaudininkai ne mažiau tautą myli ir valstybę rūpinas negu pats p. Gustainis su savo bendramaniais, su tuo sutiks, geros valios žmogumi būdamas, ir pats p. Gustainis. Lieka liaudis ir demokratija. Liaudžiai galėjo pakenkti nešvari agitacija. Mat, demokratas turi liaudį šviesti, o ne tamsinti. Gi nešvari agitacija kaip tik tamsina. Vienok visi žino, kad liaudininkai varė švarią agitaciją, padoria, bent

tokią pat, kokią varė ir paties p. Gustainio bendramantai. Net teikėsi jie su liaudininkais eit išvien. Lieka tik demokratija, — tie keli mėnesiai, kada liaudininkai (žinoma, ne vieni) stovėjo prie valstybės vairo. Ir čia liaudininkus galima kaltinti tik švelnumu, tik kuklumu, gera valia ir tikėjimu kitų gera valia. Ar šiaip ar taip, liaudininkų organizacija buvo ir yra tauriausia lietuvių tautos organizacija. Tik, deja, stengdamasi pati būti padori, per daug pasitikėjo ir pasitiki kitų padorumu.

Imu į rankas Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjungos programą ir statutą. Kur čia fikcijos? Kur čia painiava? — Gi niekur. Čia viskas realu, čia viskas aišku. Tik reiktų daug kas plačiau nusakyti. Reiktų nurodyti, kad liaudininkų genezis — „Aušros“ laikai. Vadinas, liaudininkų evoliucijos fonas — lietuvių tautos pabudimas. Kam rūpi tautos pabudimas, turi būti liaudininkas, nes tik vienų sodiečių yra 84%. Programoj turėtų būti dar pabrėžta, kad liaudininkams rūpi ne vien sodiečių gerovė, bet ir miestiečių, — ne vien sodžiaus liaudis, bet ir miesto. Šiaip atrodo, kad liaudininkai liaudies sąvoką labai siaurina.

Dar vienas svarbus dalykas pabrėžtinai: **nereik liaudies daryt antiteziu inteligentijai.** O žiūrint į programą taip atrodo, kad esama „ponų“ ir „mužikų“, šviesuolių ir tamsuolių. Iš tikrųjų tamsuolių netur būt, — visi tur būt šviesūs. Pirmiau liaudis ir tamsuomenė buvo sinonimai. Toks liaudies supratimas tur išnykt, tur pavirst, anot p. Kvieskos, anachronizmu. Tikriesiems demokratams liaudis turi būti šviesuomenė. Jei liaudis — ne šviesuomenė, tai negal sukurt demokratijos, demokatinės respublikos. Mes, kurie turėjom progos įsigyt šiek tiek mokslo, visada turim žinoti, kad mokslas mūs iš liaudies neišskyrė, kad mes, kaip buvom, taip ir likom liaudies sūnūs ir dukterys.

Šiuo tarpu, kai liaudininkai negali betarpiškai dalyvauti valdyme, kaip tik svarbiausias liaudininkų uždavinys — stengtis, kad liaudis tamsuomenė nyktų, o imtų klestėt — liaudis šviesuomenė.

Šitai visa reiktų plačiau ir tiksliau programoj nusakyti. Reljefiškiau. Reljefiškumo trūkstant kyla visokių nesusipratimų.

Ar šiaip ar taip, sunku būti liaudininku, sunku būt demokratu. Mat, liaudininkas, demokratas turi būti visašališkas, o ne vienašališkas. Demokratija universali. Visiems kitiems yra kur kas lengviau. Įsispokso į ką nors viena ir... drožia. Pavyzdžiui, būt p. Gustainiu... tik švilpauk. Atėjo vadas, pasireiškė, ir tik jo klausyk. Tu neatsakai, nes jis atsako. Vadas žino, kad „visai mūsų tautai yra švenčiausias dalykas, būtent, laisva ir atitinkančiai stipri nepriklausoma Lietuvos valstybė“. Demokratui to dar neužtenka. Jis dar klausia: ar aš toj stiprioj valstybėj būsiu laisvu pi-

liečiu, ar vergu, ar baudžiauninku? — Kažin, kaip p. Gustainis i šita klausimą atsakytų. P. Gustainis „nepripažįsta tautos skaldymo klasėmis arba tikybomis“. Nepripažįsta ir tiek, ir ką tu jam padarysi. Matyt, jam tauta šiuo atveju ne konkretus dalykas, o abstrakcija, tiksliau sakant, fikcija. Prisiminsiu jau vartotą iliustraciją: svarbu rūpintis ne tik viso kūno sveikata, bet ir sveikata akių, ausų, širdies ir kitų organų.

Taigi p. Gustainiui labai lengva. Liaudininkams sunkiau. Jie turi skaitytis ir su luomais ir su tikybomis, nes jiems tauta ir liaudis — konkretūs dalykai, ne abstrakcijos, ne fikcijos. Liaudininkui tur širdį skaudėt matant, kaip daug liaudies sūnų ir dūkterų bajorai, pasimovę vietoj slieko tautiškumą, paviliojo. Tur būt, viena to slieko aukų yra ir p. Gustainis. Bet matyt, kad jį graužia sąžinė, ir toji verčia jį skelbt save „didžiausiu lietuvių tautos demokratu“ ir kad „dėl tautos, valstybės arba pačios demokratijos vadų tautininkai yra tos nuomonės, kad jie rinkimų būdu, kortelių balsavimais negali būti surasti.“ Čia p. Gustainis paskelbė aiškią netiesą: tautininkai nėra tokios nuomonės, nes ir savivaldybes renkant ir net patį Respublikos Prezidentą renkant kortelės buvo vartojamos. Kai dėl rinkimų, tai p. Gustainis tinkamesnių nesugalvos už tuos, kuriuos numato liaudininkų programa.

Liaudininkams taip pat reikia skaitytis ir su tikybomis. Reikia jiems žiūrėt, kad nė viena iš jų nebūtų ižeista. Ir civilinės metrikacijos liaudininkai tur reikalauti tik laisvamaniams, t. y. netikintiesiems ar savotiškai tikintiesiems. Katalikams turėtų net būt uždrausta civiline metrikacija naudotis. Kitaip niekad negalėtų būti santaikos tarp liaudininkų ir tokios galybės, kokia yra Katalikų Bažnyčia. Be to, liaudininkai turėtų deklaruoti, kad naudingos visuomenei tikišinės organizacijos iš valstybės pusės remtinos.

Apskritai, liaudininkai turėtų atsikvošėti, turėtų sukrusti, turėtų uoliau skelbti, sėti savo idėjas, nes jų vietoj vis labiau ir labiau ima keroti usnys, žalingos piktžolės, ne kam kitam, o mūsų tautai žalingos. Kiek prisėjo prof. Frankas, o kiek dabar paskleidė p. Gustainis. Išeina, kad reikia tik akiai vadų klausyt, paskui juos sekt (jei kam baisu, tas tur užsimerkt). Šalin visoki rinkimai! Nors kaip tik per rinkimus pasireiškia tikrasis aristokratiškumas. Imkim kad ir tuos pačius tautininkus: kai nerinko, tai neišrinko, bet kai išrinko, tai p. Smetoną, p. Voldemarą, p. Mironą, — to meto geriausius tautininkų žmones.

Ir „Varpas“ be perstojo turi gausti,

- 1) kad tauta galutinai pabustų,
- 2) kad ji sukurtų galingą valstybę,
- 3) kad liaudis eitų vis šviesyn ir doryn ir

4) kad ji sukurtų demokratinę respubliką, visų subrendusių ir dorų piliečių išrinkto parlamento valdomą, nes piliečiai idealinėje sferoje visi yra lygūs, nors realinėje sferoje (fizinėje ir psichinėje) jie labai nelygūs.

Kalbą apie liaudininkus pradėjau liaudininkų ideologijos schema. Mėginsiu ir pabaigt schema, tiktai kitos rūšies.

Tauta (natio). Tautos svarbiausia žymė — jos žmonių pavidalas (ypačiai kaukolės) ir iš dalies temperamentas ir charakteris; akcidentinė žymė — kultūra: tradicijos, papročiai, kalba. Svarbu kilmė, svarbu praeitis, istorija. Lietuvių tauta buvo apmirusi „Aušros“ pažadinta pabudo ir ilgainiui sukūrė valstybę.

Valstybė. Teritorija, gyventojai, valdžia.

Lietuvos teritorija pažeista. Vilnius, Klaipėda, Tilžė.

Gyventojai — lietuviai ir tautinės mažumos (visuomenė, populus, Konstitucijų Tauta). Mažumos tur respektuoti lietuvių tautos teises. Lietuvių tauta — mažumų, nes ir lietuvių tautos žadintojai pabudo kitų tautų pabudimo paveikti. Lietuvių tautos pabudimas — internacionalinis reiškinys.

Kalbant apie valdžią, kaip tik iškykla socialinės ir ekonominės mūsų visuomenės struktūros svarba. Iškykla liaudies svarba.

— **Liaudis.** Liaudis pozityviškai nesiduoja determinuojama, o duodasi determinuoti tik negatyviškai. Svarbiausia jos žymė — **stambios nuosavybės neturėjimas.** Tamsumas nėra liaudies (demoso, plebso) žymė, o jis yra žymė vulguso (černi). Pozityviškai liaudis sunku determinuoti dėl to, kad konkretiška josios sudėtis labai marga: valstiečiai — ūkininkai ir žemės ūkio darbininkai, pramonės darbininkai, įvairūs tarnautojai, valdininkai, profesionalai (daktarai, advokatai, inžinieriai, mokytojai ir k., jie neturėtų dėtis inteligentais ir iš liaudies skirtis); ir kiti toki.

Demokratija. Jei liaudies struktūra tokia marga, tai ir jos sukurtos valdžios (demokratijos) struktūra tur būt dialektiška, sudaryta iš tezių ir antitezių. **Politinė** demokratija tur būt sintezis iš laisvės ir tvarkos, arba graikiškai sakant, iš anarchijos ir monarchijos (tik tegu ko nenugąsdina šitie žodžiai). Padoriems piliečiams — laisvė, nedorėliams ir grobuonims — monarchija. **Ekonominė** demokratija tur būt sintezis iš individualizmo ir socializmo (kolektyvizmo). Individualizmas labiau tinka žemės ūkiui (dėl aplinkybių įvairumo), socializmas gal labiau tikti pramonei (dėl aplinkybių vienodumo ir pastovumo). Tiek produkcijai, o ypačiai distribucijai labai tinka **Kooperacija.**

Mano išmanymu, natūraliausi demokratų liaudininkų talkininkai galėtų būt **socialdemokratai.** Tai seniai (net 1902 m. Lietuvių

Demokratų Partijos programoj) numatyta, tik dėl demokratinio padarumo iš abiejų pusių stokos blogai vykdyta. Bet dabar, kai socialdemokratai pripažino darbo nuosavybę, visos ideologinės kliūtytys sanarvei man rodos, imanoma pašalinti.

Ką sako apie demokratiją dr. Edvardas Benešas, Čekoslovakų užsienių reikalų ministeris*)

Antidemokratizmo filosofija.

Kaip jau kalbėjau anksčiau, dar prieš karą buvo jaučiamas demokratijos krizis, o dėl to ir parlamentarizmo krizis. Politiniai mąstytojai, sociologai ir filosofai, ypačiai Anglijoje, Amerikoje ir Prancūzijoje, kreipė į tat nemaža dėmesio. Prieš demokratijos filosofiją stojo antidemokratizmo filosofija, kurią čia noriu iškelti, kad būtų aiški pati ginčo esmė.

Monarchija iš Dievo malonės, t. y., teokratija iš pačių savo pagrindų yra demokratijos antitezė. Monarchijos ar respublikos dalykas mūsų laikais vaidina, palyginti, nedidelį vaidmenį. Nes konstitucinės ir parlamentinės sistemos pagalba yra surasta formų, kuriomis demokratijai, kad ir labiausiai išsiplėtojusiai, monarchija gali būti priimtina. Bet šis dalykas mažiau yra svarbus ir to čia nekelsiu. Tačiau, nuosekli demokratija nori matyti tik respubliką. Monarchiją visada palaikydavo tam tikra privilegijuota karta. Monarchija visada buvo reikalinga aristokratijos ir bažnytinės ierarhijos. Todel ypačiai viduramžinė monarchija su feodalizmu sudarė palankias sąlygas didžiosios prancūzų revoliucijos buržuaziam konstitualizmui — pirmajai šių laikų demokratijos stadijai — atsirasti ir šių laikų buržuazijai susidaryti.

Epocha, prasidėjusi po prancūzų revoliucijos, tolydžiai griauna senovės ir viduramžių įsivaizdavimus apie monarchiją iš Dievo malonės ir apie aristokratijos reikšmę ir sukuria šių laikų buržuaziją. Vietoje pirmykščio supratimo monarchijos ir aristokratijos, kurios įsivaizdavo, kad jų valstybinis ir vyriausybinis autoritetas pareina betarpiškai iš Dievo, skyrusio tam tikras klases viešpatauti ir valdyti, susidaro kitokis klasių supratimas, kurio tikslas ginti visuomeninį konservatizmą ir buržuazijos būtį, pasektą evoliucijos keliu. Toks supratimas turi būti laidas naujai klasei, kad ji galės valstybės autoriteto principus taikyti ir savo rankose valdžią išlaikyti.

*) Pradžia. „Varpo“ 3 Nr. 1931 m.

Šios teorijos pagrindas, pirmiausia, yra *pažiūros i nuosavybę*. Pasak, pagrindinių konstitucionalizmo teorijų visuomenės reikalus turi spręsti labiausiai suinteresuoti, t. y., turį turta. Todel rinkimų teisė ir įvairios politinės įstaigos sudaromos atsižūrint į pasiturinčių klasę (buvo ir kitų stabdančių priežasčių).

Taip iš pat pradžios šių laikų buržuazija nekenčia nuoseklios demokratijos, bijodama kad plačiosios masės, neturinčios turto ir sudarančios daugumą, pačios nesprestų pasiturinčiųjų turto reikalų.

Tai svarbiausioji mūsų laikų antidemokratiškų tendencijų veikiamoji jėga. Iš Dievo malonės ir paveldėtos pirmenybės pakeičiamos turto principu. Tačiau tenka pabrėžti, kad tat, palyginus su feodalizmu, buvo didelis žingsnis pirmyn.

Kitas svarbus šios filosofijos pagrindas yra tas, kad prieš žmonių lygybę statoma kaip tik *nelygybė*. Faktiškoji nelygybė dedama visos visuomenės organizacijos pagrindan. Fizinė, dvasinė ir turto nelygybė, atsiradusi del tų ar kitų priežasčių, konkrečiai pasireiškia tuo, kad visiems negalima duoti lygių teisių, negalima visiems duoti sprendžiamosios teisės. Mastu, kas gali ir kas negali spręsti, pirmiausia imamas turto principas.

Ši filosofija prieš humanizmą ir brolybę atsistojo su priešingu principu: *žmogaus egojizmas*, ir iš jo pareiņas būties kovos principas ir politinis *individualizmas*. Negailastinga kova del gyvenimo, turto, kitaip sakant, del valdžios visuomenėje — štai visos jos praktiškosios politikos išvada.

Jei individumui asmens egojizmas ir kova del būties ir valdžios yra viso jo veikimo pagrindas, tai tas pat galima pasakyti ir apie valstybę ir tautą, kaip visuomeninį vienetą. Iš čia pareina niekuo neپردengtas atskiro individumo galingumo ir jėgos kultas, lygiai kaip tautos ir valstybės galingumo ir jėgos kultas. Taip stengiasi ši filosofija *savo nacionalizmą* ir *savo patriotizmą* įgyvendyti. Šis pernelyg didelis nacionalizmas dažnai virsta šovinizmu, jei turime reikalą su tauta, ir imperializmu, jei turime reikalą su valstybe. Ši filosofija nuolat išpučia savo tezes ir laiko tikrą, vienintelį teisingą tik savo nacionalizmą ir savo patriotizmą. Tikrais patriotais ji laiko tik tuos, kurie nusilenkia šiai filosofijai: kitus ji kaltina abejingumu ir net išdavimu. Ji linkusi į nacionalistinę demagogiją.

Ši filosofija pripažįsta tik įžūlius faktus: žmonių visuomenės instinktus ir jausmus, aistras ir ydas, nitčiską valią valdžiai, tautos ir valstybės siekimus netik save, bet ir kitus valdyti. Tai įžūlios jėgos, reališkos politikos, kaip ją suprato Bismarkas, apoteozas. Savo siekimus ji apriboja tik savo pačios nauda. Ši politika turi būti vykdoma tiek mitriai, kad, pagaliau, ji neatsigręžtų pati prieš save. Ji be atodairos ryžtasi eiti ligi visų galimų ribų, siekdama tik

savo interesų; ji domisi tik tuo, kad neperdėtų ir savęs nepražudytų. Prisisunkusi visokių kraštutinumų, ji šiuo atžvilgiu oportunistinė ir vadovaujasi aklu utilitarizmu, kuris, paprastai, virsta cinizmu.

Ji pašiepia dorovingumą politikoje. Valstybė ir tauta jai yra tik savitikslas, o pro valstybę ir tautą kyšo tam tikra kasta, tam tikri žmonės, laiką tuo tarpu savo rankose valstybės valdymą.

Valstybės nauda, žinoma, tokia, kaip ją įsivaizduoja šios filosofijos skelbėjai, yra alfa ir omega visos jų politikos. Del jos galima aukoti viską, ji pateisina viską — ir melą, ir suktybes. Todėl čia mes matome, jei ne tiesioginį principo *tikslas pateisina priemonės* skelbimą, tai mažų mažiausia didelį prie jo patraukimą; todėl šios filosofijos šalininkai ramiai griebiasi demagogijos, melo, intrigu, todėl ir politika jų suprantama kaip vartojimas visų priemonių vadinamiesiems būtiniams valstybės reikalavimams patenkinti.

Žinoma, šis filosofinis pagrindas papildomas tikru susirūpinimu valstybės reikalais, nes jų išmanymu, valstybė yra, taip sakant, šių žmonių klasė ar mažų mažiausia ta klasė yra pirmoje eilėje. Todėl jos atstovai gana teisingai savo atžvilgiu nurodinėja, kad jei nebus saugojami interesai tos klasės, kuri turi tokias pažiūras į valstybę, tai prasidės karas visų prieš visus, anarchija, irimas, valstybės žuvimas. Beveik negalima neigti, kad šie konservatoriai tikrai rūpinosi valstybe ir patriotizmu. Bet tie politikai, kurie reikalą apmąstė ligi galo ir kurie turi pakankamai drąsos, arba cinizmo, prisipažinti del savo materialistinio supratimo, turi atvirai tat išdėstyti taip, kaip mes čia pažymėjome.

Čekoslovakijoje šios idėjos nuosekliai nepamąstytos ir neaparttos. Kalbama apie reikalą viską aukoti valstybei, sakoma, reikia turėti tvirtas valstybiškas ir patriotiškas idėjas, buvo net mėginta ši materialistinė kraštutinio nacionalizmo filosofija vadinti nacionaliniu idealizmu. Kaip matome iš viso analizo, žiūrint filosofijos akimis, čia visa, ką tik nori, tik ne idealizmas, kaip tat lygšiol suprasdavo ir apibrėždavo filosofijos teorijos. Tai tik žodžių žaismas — pakanka tik žvilgterėti į visus tokius nacionalizmo sąjūdžius, į įvairius negalimus fašizmus.

Demokratijos filosofija turi visą teisę stoti prieš šią jėgos filosofiją: turime reikalą su visai aiškia idealistinio demokratijos spiritalizmo ir materializmo, reiškiančio jėgos kultą, antitezėmis.

Naudoti valstybės autoritetą visur ir visada prieš visokias laisvamaniškas tendencijas, kai tik jos sudaro pavojų tokiam valstybės ir jos interesų supratimui — štai nuolatinis ir pirmutinis šios filosofijos uždavinys. Todėl visais sudėtingais demokratijos ir demokratinių įstaigų reikalais, vis tiek — ar turima galvoje įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios įstaigos, arba vadinamosios demokratinės

laisvės teisės — ši filosofija a priori stojasi ton pusén, kuri siekia labiausiai apriboti laimę ir plačiųjų masių teises. Todel charakteringas šių pažiūrų pažymys yra siekimas kiek galint labiau išplėsti vykdomosios valdžios teises, o per ją ir biurokratijos teises ir tu sudaryti pusiausvyrą įstatymų leidžiamajai valdžiai. Turint galvoje visas išdavas, aišku, kad siekiama sudaryti kuo labiausiai biurokratinę ir politinę valstybę; tat įvykdoma pareinamai nuo to, kurios tendencijos nugali viename ar kitame krašte.

Karas ir demokratijos išsiplėtojimas.

Per karą paaštrėjo ginčai apie demokratijos idėją. Pirmiausia iškilo principinis dalykas: karas yra sprendžiamasis momentas valstybei ir tautai. Tokiu atsitikimu reikalinga greitų, neatidėliotinu skubių sprendimų; tai pripažįsta ir nuosekliausi demokratijos šalininkai, t. y., jie pripažįsta, kad tokiais momentais reikalinga suteikti išimtinis teisės vykdomajai valdžiai ir apriboti visa eilė demokratinų laisvių. Tokiais atsitikimais nesąmoningai galėtų pakentti visuomenės gerovei, neminint jau sąmoningos žalos valstybei. Todel karas ir demokratijai reiškia vykdomosios valdžios išsi-galėjimą, laisvių apribojimą, laikiną kai kurių teisių sustabdymą.

Šis reiškiny, charakteringas pasaulinio karo epochai, tapo išvada eilei teoretikų, įrodinėjančių, kad demokratija nesugeba valdyti, nes sprendžiamuoju valstybės momentu jos buvimas privedamas ad absurdum, o valdžia paprastai perduodama karo diktatūrai.

Demokratijos teoretikai, kaip tik atvirkščiai, tat laiko demokratijos gajumo įrodymu, nurodinėdami, kad demokratinis politikas visai nėra galingo autoriteto priešas, jei tat reikalinga; kad jis sugeba suprasti momento reikalus; kad demokratija sugeba pavojaus metu ir visuomenės interesus saugoti, kad tat ir yra tvirčiausias argumentas demokratijos naudai. Pavyzdžiu imama Prancūzija paskutinio pasaulinio karo metu.

Mano manymu šitam argumentui negalima nepripažinti tvirtumo ir svarumo.

Tačiau karas pagilino parlamentarizmo ir demokratijos krizį iš kito pusės. Paskirų valstybių vyriausybės, metusios į karą plačiausius gyventojų sluoksnius ir reikalavusios iš jų didžiausio pasiaukojimo buvo priverstos prižadėti jiems naujų teisių. Reikalau-damos aukoti gyvybę ir matydamos, kad viskas pastatyta ant kortos, jos buvo priverstos pripažinti, kad bausis buvo šis karas ir kad reikia siekti panaikinti patį karą. Visą tat gerai atmename.

Taip, karas atpalaidojo visus jausmus, aistras, palinkimus, ir politinius ir socialinius, ir ekonominius ir etinius. Didelės masių

kančios sukėlė dar didesnę taikos, gerovės ir laimės laukimą po karo. Iš čia kilo didelis socialinis sąjūdis — pasaulinis karas visame pasaulyje sukėlė naujus socialinius sąjūdžius, kurie vienoje vietoje mažiau, kitoje daugiau smurtišku pavidalu pasireiškė. Pasaulinis karas pagimdė daugiau ar mažiau smurtišką socialinę ir politinę revoliuciją. Karas pašalino visą dešimtį dinastijų, sudarė progą atsirasti Vokietijos, Austrijos, Graikijos, Čekoslovakijos, Suomijos, Pabaltijo, Rusijos, Turkijos respublikoms, sukėlė socialinę revoliuciją, ypačiai Rusijoje.

Iš vienos pusės tai yra demokratinių principų pergalė politinėje srityje, o iš kitos pusės perėjimas demokratinių ribų ir demokratijos išsiplėtojimas ligi ekonominių ir socialinių perversmų masto.

Ši evoliucija padidino atsparumą visų tų, kas tiesiogiai ar netiesiogiai buvo jos paliestos; sustiprėjo priešveikimas ir tų pasiturinčių klasių, kurios, nieko neturėdamos prieš politinę demokratiją, būkštauja, kad ekonominė suirutė galinti nuvesti betarpiškai į socialinę revoliuciją. Rusų revoliucijos baisenybės pasidarė visiems baidyklė; rusų bolševizmo propaganda, komunistų partijų įvairiose valstybėse atsiradimas tik sustiprino šią baimę. Taip vis auga ir didėja nesutikimai tarp abiejų stovyklų — demokratiškos ir antideokratiškos. Tokioje stadijoje mes dabar kaip tik ir esame.

Prisidėjo dar ir nusivylimas pasauliniu karu: politinis chaosas, finansų suirimas, be perstojo ekonominiai sunkumai, toliau, kai kurių anksčiau gerai aprūpintų visuomenės sluoksnių suproletarėjimas; jie kaltina tuo demokratiją ir jos principus; toliau amžina konfliktų ir naujų karų baimė, žodžiu, visa tai, ką kas dieną mes matome politikos ir ekonomijos srityje.

Visa tai nepaprasta jėga vėl iškelia demokratijos principų reikalus; priešininkai viską jai prikaišioja, nurodinėdami kai kurių kraštutinių partijų nesūsilaikymo pavyzdžius, parlamento nesugebėjimą sudaryti ilgesniam laikui stiprios daugumos, pabrėždami dar labiau šių dienų demokratijos ir parlamentarizmo krizę. Vėl mes girdime šauksmą į parlamento diktatūrą, į tvirtą valdžią ir kit.

Taip, čia nieko nepadarysi, tai tikrai krizis, didelis ir gilus krizis, pareinąs iš pačios demokratinių įstaigų esmės, iš ginčijamų demokratijos dalykų, iš nusivylimo, atsiradusio po karo. Čia prisideda dar nenuslūgęs atskirų asmenų aistringumas, išbujojęs karo laikais, nepasitenkinimai dėl asmeninių nepasisekimų ir katastrofų; šie visi elementai geriausia galima stebėti nesulaikomoje polemikoje per spaudą ir aršioje politinių partijų kovoje. Noriu aš atkreipti akį, kad visos čia kalbamos ir iš esmės didelės kliūtys demokratijai paviršutinių stebėtojų laikomos *tik blogomis spaudos ir politinių partijų kovų pusėmis, partijų sulaukėjimu, asmeninė kova* ir t. t. Visa

tat nepaprastai bloga, bet tai yra tik jau minėtų demokratijos kliūčių vaisius ir tai tik maža jų dalelė, kas galima matyti iš to, ką aš papasakojau.

Demokratijos kliūtys antidemokratiškos filosofijos ir politikos imamos kaip įrodymas, kad pati demokratija klaidinga, neteisinga ir kad *turi būti rikiuojamasi į dešinę*. Mano manymu, tai beprotybė. Aš nesidomiu samprotavimais, ar plėtojimasis eina dešinėn, ar kairėn; tik tyrinėsiu, apskritai, demokratijos principų, jų pagrindu ir galimo jų plėtojimosi dalyką. Drauge ištyrinėsiu, kiek šie principai galima išlaikyti, kiek jie laimėjo karo metu ir kiek jie vykdomi po karo. Ištyrinėsiu šį dalyką istorinio šių laikų visuomenės plėtojimosi atžvilgiu, sociologijos ir istorijos filosofijos atžvilgiu. Dėrau išvadas pasiremdamas savo paties išvadžiojimais. Jei demokratija paskutiniu laiku laimėja — mes matome, kad per paskutinius metus ir ypačiai karo metu ji sutvirtėjo — tai tat yra neišvengiamas šių laikų visuomenės plėtojimosi dėsnis. Jei per artimiausius rinkimus viena ar kita partija gaus daugiau mandatų, tai objektyvišku visuomenės plėtojimosi atžvilgiu tatau absoliutiškai nieko neįrodo. Tai visai nežymus reiškinys.

Už tat antidemokratizmo filosofija kiekvienu atsitikimu pralaimės, jei net, sakysime, Vokietijoje nauji rinkimai pralaisvintų kelią naujai reakcijai, jei net kitose valstybėse kada-nekada kraštutiniam konservatyviškam dešiniųjų sparnui, del kai kurių kairiųjų sferų nesąmoningumo ir užsispyrimo, pasisektų įgyti sprendžiamąjį balsą visuomenės reikalais: to, ką Europoje pasiekė demokratija, netekti jau negalima. Tai evoliucijos dėsnis.

Todel visi reakcijos mėginimai, ar tat būtų monarchistinė reakcija Vokietijoje, ar būtų įvairūs kiti pučizmai — žodis pučas ir pučizmas tiksliausiai išreiškia šių laikų kontrrevoliucinius mėslungius kai kuriose valstybėse — yra ne kas kita, kaip greitai praeiną priepuoliai, neįstengią sulaužyti demokratiųjų idealų jėgos.

Kai kuriais atsitikimais reakcija, kuri nukreipta prieš suirutes, atsiradusias atsipalaidavus aistroms ir nusivylus karu (ar tat būtų politiniu, ar socialiniu ir ekonominiu atžvilgiu), jau dabar turi visai pereinamąjį pobūdį; patys jos gynėjai supranta ją kaip būtiną šio momento oportunistą, bet visai ne kaip kovą su demokratijos principais. Jie laukia tik patogaus momento grįžti prie morališkų sąlygų. Man rodosi, kad ateity taip bus žiūrima į įvykius Italijoje, o gal ir Lenkijoje, ir Ispanijoje.

Į šitą visą kovą reikia žiūrėti istorijos filosofijos akimis, turint galvoj laiko perspektyvą, sub specie aeternatis — juk tai kova del aukštesnių žmonijos idealų, del pačios žmonijos ir šitoje kovoje ji negali smūgio gauti.

Bolševizmas ir demokratija.

Jei bolševizmo filosofiją nagrinėsime žiūrėdami istorijos filosofijos akimis, tai galime prieiti įdomių išvadų: bolševizmo filosofijoje sumaišyti iš vienos pusės antidemokratiški elementai, iš kitos — ultrademokratiški. Todėl bolševizmas į demokratijos filosofiją ir praktiką žiūri iš dalies kaip į jo aplenkta buržuazinę ideologiją (tais atsitikimais, kai jam rodomi, kad demokratija savo principais griau-na rusų bolševizmo ideologiją), iš dalies kaip į neatviraširdį ir nenuoseklų žaidimą (tais atsitikimais kai demokratizmo filosofija sutapdama su kai kuriais bolševizmo principais, esą, neturi drąsos savo įsitikinimų ištisai vykdyti).

Istorinis materializmas ir nuosekliai vykdomi rusų bolševizmo ir komunizmo klasių kovos principai sudaro visišką priešingybę demokratijos žmoniškumo filosofijai, humaniškumo filosofijai. Bolševizmas savo filosofiskais išvedžiojimais yra ne kas kita, kaip *valdžios* teorija, *lygiai taip pat* imperialistinė buržuazinio antidemokratizmo teorija. Komunizmas su jo klasine kova lygiai taip pat tiki diktatūros jėga, taip pat viską remia aukštais darbininkų klasės interesais ir laiko priimtinas visokias priemones: smurtą, intrigas, apgaudinėjimą, makiavelizmą ir jėzuitizmą; taip pat pripažįsta lozungą: tikslas pateisina priemones, tik kad viskas būtų daroma jo klasės naudai. Komunizmas, besiremias marksizmo principais, nori būti amorališkas, o tat jam ir sekas. Del to reakcijos iš dešinės ir iš kairės yra labai artimos giminės.

Todėl proletariato diktatūros principas — principas a priori priešingas demokratijos idėjoms, kur pirmiausia reikalaujama susitarimo ir laisvo paklusnumo valstybės autoritetui, be jokios priverstinumo įtakos — *nėra laikinas* rusų komunizme, jis taitaikomas ne del to, kad pavojinga kontrevoliucija gresia sunaikinti komunizmą. Ne, tai yra organiškasis visos teorijos principas: jis iš jos kyla ir sudaro vieną svarbiausių sudėtinųjų jos dalių. Štai kuo komunizmas antidemokratiškas.

Turint galvoje tat, kad žmonių visuomenė niekada ilgai nepakenčia jokios diktatūros, bolševizmas, jei nenori išnykti iš gyvenimo, turės peržiūrėti savo principus.

Ekonomines rusų bolševizmo doktrinas šiuo atsitikimu palieku nuošaliai. Mano manymu, pasisekimo jos negali turėti, kaip del teoretinių priežasčių, būdamos labai nuoseklios istorinio materializmo, t. y., visai klaidingos doktrinos, pažiūrų plėtotojos, taip ir del praktiškų priežasčių todėl, kad jos savo sumetimais neapima praktiškų ekonominių ir finansinių Rusijos ir Europos galėjimų.

Traukimasis nuo jų dabartinio bolševizmo geriausiai tat įrodo. Bet tas pat galima pasakyti ir apie pasaulinės socialinės revoliucijos

jos doktriną. Rusų komunistai jau kiek kartų pranašavo ją įvyksiant artimiausiu laiku. Dabar jie mums davė keletą dešimčių metų laiką. Pagyvensim—pamatysim.

Mažiau yra žinoma paskutinė bolševizmo pusė, būtent, toji, kuria jis pasireiškia kaip ultrademokratiškas ir kur jis kritikuoja šių laikų demokratijos bailumą ir nenuoseklumą. Man pačiam tai viena įdomiausių pusių, pabrėžiu, *išimtinai politiniu*, bolševizmo doktrinos *pusių*. Aš taip pat manau, kad jei ne kituose kraštuose, tai, mažų mažiausia, Rusijoje, ateičiai išliks didžiausias politinės bolševikų revoliucijos palikimas. Tai vadinamoji tarybų sistema.

Rusų bolševizmas šiuo atsitikimu seka prancūzų revoliucinio sindikalizmo pėdomis, turėdami bendras pažiūras, kad tikrasis demokratizmas negali būti įgyvendytas politinėje partijoje, o tik organizacijoje, kur iš kalno patikrinta kiek galima didžiausia lygybė, t. y., profesinėse sąjungose. Šitą idėją bolševizmas taiko savo komunistų partijai ir nori organizuoti valstybę ir partiją taip, kad tosios partijos tendencijos į oligarchiją ir vidutinį viešpatavimą nebūtų įmanomos.

Tuo tikslu jie kiek galėdami savo partija niveluoja. Šalina iš jos visus, kas tik nėra tikriausias komunistas, nors ir sakytūsi toks esąs. Atima demokratines teises visiems, kas nedalyvauja partijoje, kas betarpiškai nedirba lygiai taip, kaip vadinamasis proletariatas, ir gyvena iš rentos ar kitų šaltinių. Tai politinė naujiena, kuri mūsų laikais niekur nebuvo taikoma. Už tat suteikiama rinkimų teisė visiems, kas, partijos manymu, dirba, žinoma taip, kaip ji supranta; ši teisė suteikiama moterims, svetimšaliams ir t. t. Ir šis atsitikimas politikos istorijoje yra retas.

Taip pat mėginama turėti labiau demokratiška konstitucija, negu tat supranta paprastoji demokratija: vietos taryba renka savo tarnautojus, apygardos taryba — apygardos tarnautojus, apygardų tarybos komplektuoja viso krašto tarybą ir šis kongresas išrenka centralinę tarybą, t. y., vyriausybę ir betarpiškai valdininkiją. Formaliai valstybės galvos nėra, o yra tik centralinės tarybos pirminkas. Tarybos šaukiamos gana dažnai. Tarybų valdininkai ir tarnautojai, kaip ir centro vyriausybė, yra nuolatinėje kontrolėje, visada gali būti atšaukti ir perrenkami, tai yra priešingybė Europos parlamentams, kur atstovai renkasi keleriems metams. Komunistų manymu, tokiais atsitikimais jie galėtų patekti į buržuazinės ideologijos įtaką ir proletariato atžvilgiu žūtų. Komunistas nori, kad tokios sistemos pagalba jų delegatai būtų palaikomi nuolatiniam kontakte su liaudimi ir be perstogės semtų iš jos revoliucinę galią.

Tai naujas mėginimas kiek galint prisiartinti prie tiesioginės liaudies valdžios, kurią skelbė Ruso (Rousseau). Tai mėginimas ap-

sisaugoti nuo vadinamosios vadų oligarchijos ir išspręsti vieną demokratijos kliūtį, apie kurias mes smulkiau kalbėjome.

Taip, žinoma, tik stambiais bruožais reikia suprasti rusų komunizmo santykiai su demokratijos principais. Ten, kur jis pasirodo esąs antidemokratiškas, mes jam priešinamės dėl tų pat priežasčių, kaip ir antidemokratizmui iš dešinės. Žiūrėdami demokratijos filosofijos akimis, mes objektyviškai turime pripažinti pasukitinių paduotų sovietų sistemos punktų gerąją pusę; drauge, tačiau, aš turiu nurodyti, kad komunizmas, pagaliau, susidurs su tais pat žmonių visuomenės trūkumais ir tais pat oligarchijos siekimais visuomenėje, kaip ir mūsų demokratija. Rusų pavyzdys nedavė mums pakankamai patyrimo, kad mes galėtume daryti išvadas. Mes turime tik istorinį patyrimą, kurio padedami mes galime spėti, kad ir rusų komunizmas neišspręs problemos, kurios neišsprendė ankstyvesnieji mėginimai.

Čia nenoriu plačiau kalbėti apie kai kuriuos reiškinius Rusijoje, kurie iš anksto patį mėginimą paverčia absurdu: bolševikų teroras ir faktiška vienos partijos diktatūra ant visų kitų. Jau pats šis vidinis prieštaravimas, kaip atrodo tikrajai demokratijai, smerkia ir visą sistemą ir jos „grynosios“ demokratijos mėginimą. Koki šiandieniai bolševizmo vadai yra savo krašte oligarchai — dabar tyrinėti nenoriu. Šiam tikslui reikėtų smulkesnių duomenų apie Rusijos būtį. Dabar mums rodomi, kad jie absolutistai ir oligarchai didesni, negu kas nors Europoje. Taip, mes priėjome vėl tą pačią išvadą: demokratijos negalima apsaugoti jokiomis įstaigomis, nors jos atrodytų labiausiai demokratiškos. Demokratija tai žmonės. Mes greičiau turime siekti demokratiškosios vadų, negu demokratiškosios įstaigų ir veiksmų. Anglų frazė — *men, no measures*, t. y., *žmonės, o ne priemonių mums reikalinga* — gerai tat pasako.

Išvada.

Baigdamas noriu keliomis frazėmis reziumuoti visus mano kstyesnius samprotavimus.

Demokratija savo filosofija revoliucionuoja protus ir širdis — *ideologiškai ji labai revoliucinė*. *Jos darbo ir veikimo metodai evoliuciniai*. Ji iš principo niekada nestojo ir nestos prieš tai, kad esant tam tikrai politinei būčiai ir kai kurioms sąlygoms, galima reikalinga revoliucija įvykdyti smurtu, prievarta, bet iš principo ji gina evoliucijos metodą.

Visai teisingai sakoma, kad demokratija — darbas ir ginčas, kad jos pagrindas yra mokslas, tiesa ir politinių kovų dorumas. Demokratija, kaip ir kiekviena visuomeninė sistema turi organiza-

cinių sunkumų. Iš jų ir atsiranda tendencijos į vadų oligarchiją. Todėl demokratijos uždavinys yra asmenų ir masių auklėjimo problema.

Demokratija nuolat plėtojasi ir kuriasi. Iš vienos pusės, mes gyvename epochą, kurioje senas režimas rutuliojasi į naują demokratišką, iš kitos pusės, nenutraukiamas ideologiškos demokratijos plėtojimasis rodo, kad demokratija, kaip nuolat tobulėjus, niekada pasiektu lygiu nepasitenkinas režimas, turi pagrindą.

Demokratija siekia geresnių ir tobulesnių žmonių. Jos filosofijos pagrindas yra žmonija, demokratija tai *žmoniškumo apoteozas*, tai jau daugiau kaip demokratija, tai antropokratija, kaip pasakė Masarykas.

Demokratija, kaip žmoniškumo ir humaniškumo filosofija, nėra nei anarchija, nei bejėgiškumas. Ji supranta, kad pagrindinis jos uždavinys — valstybės ir vyriausybės autoritetą saugoti, o todėl reikiamu momentu galima jį palaikyti ir jėga. *Humaniškumo filosofija yra žmogaus apoteozas, o taip pat vienintelis aistringas ir gilus patriotizmo pagrindas*. Demokratija yra ir gali būti giliai nacionalinė, nes ji savo nacionalinį jausmą remia stipriai žmoniškumo pojūčiu ir aukščiausiu individualybės gerbimu. Tai vienintelė filosofija ir vienintelė sistema, kuri gali etiškai pateisinti ir ginti mažos tautos ir valstybės buvimą ir atlaikyti galiūnų smurtą.

Demokratija reikia vertinti, filosofijos istorijos akimis žiūrint, kaip didelis protinis judėjimas, vienu metu politinis, socialinis ir istorinis. Per tris paskutinius amžius ji aistringai kovojo dėl savo būties. Ji laimėjo pergalės — vieną paskui kitą — jos judėjimas nesustabdomas. Teisingai suprasta istorijos filosofija mus moko, kad kalbama ne apie klausimą, žiūrint tos ar kitos partijos akimis, ne apie tai ar šiuo momentu įvykių plėtojimasis krypsta dešinėn ar kairėn, bet apie visos Europos evoliucijos linkmę.

Aš tikiu demokratija, tikiu demokratiniu žmogumi, demokratiniu vadu; aš tikiu demokratiška žmonija ir demokratišku humaniškumu. Neabejoju, kad šis idealas nugalės.

Man taip pat aišku, kad mūsų valstybės ir tautos ateitis ir nepavojumas glūdi tik visiškame vidaus ir tarptautinės demokratijos laimėjime.

Su šia vėliava nugalės mūsų valstybė ir mūsų tauta.

„Aušros“ atsiradimo istorija

Jn. Norkus

Priešaušris Prūsų Lietuvoje.

Kalbėsiu tik apie „Aušros“ pirmųjų numerių leidimą, nes dėl tolimiesnio jos leidimo ginčo nekyla.

Prieš kalbėdami apie Didž. Lietuvos lietuvių padėtas pastangas laikraščiu leisti, turime pasižiūrėti į Maž. Lietuvos lietuvių gyvenimą, nes be tenykščių lietuvių „Aušros“ leidimas anais laikais dar tur būt ilgokai būtų buvęs neįmanomas. Kad Didž. Lietuvos lietuviams pavyko spaudos srity šis tas padaryti, už tai jie turi būti iš dalies dėkingi Maž. Lietuvos lietuviams. Nors šiųjų, atkakliai besigrumiančių su galingais vokiečiais, nuosekliai ir gudriai siekiančių tautiškai juos visai išnaikinti, dalis nelygioj kovojo savo tautai ir žuvo, tačiau kai kurie, daug ko iš tų pačių vokiečių pasimokę, anksčiau už D. Lietuvos lietuvius pakilo ir pavyzdžiu bei darbu šiesiems padėjo surasti dvasinės (dalimi gal ir tautinės) kultūros kelią.

Gerai žinome, kad Prūsijos karaliai palengvėle mokėjo įsigyti Prūsijos lietuvių simpatijų, kad šieji pasidarė karaliaus ištikimi valdiniai.

Del to lietuviai greičiau nutautėjo. Į visas savo skriaudas Prūsų lietuviai ėmė žiūrėti ne kaip į vyriausybės kaltę, tik kaip į atskirų valdininkų savivaliavimą. Bet nuo 1871 metų M. Lietuvoj visai kitaip virto. Prūsijos valdžia, laimėjusi karą su Prancūzija, su Bismarku priešaky pakeitė savo politiką tautinių mažumų atžvilgiu. 1872 metais panaikino lietuvių kalbą mokyklose. Tat sujudino lietuvių liaudį. Kai kur pasipriešinimas nuedavo iki to, kad vokiečius mokytojus valstiečiai išvydavo su šakėmis ir dalgiais. Pasak Jankaus, taip atsitikę Jurgaičių parapijoj (Ragainės apsk.), Šilėnuose (Pakalnės apsk.), Bažnyčkaliuose, apie Skaisgirus ir kitur.

1879 metais Tilžėje įžymesni mokslo žmonės ir šiaip mokslo mėgėjai įsteigė „Litauische Literarische Gesellschaft“. Šioji draugija skelbėsi tirsianti lietuvių tautą (kalbą, kultūrą ir t. t.), kad liktų duomenų apie lietuvių būsimoms kartoms, nes tos draugijos narių nuomone lietuvių tautai likimo yra skirta visai išnykti. Tat skaudžiai palietė atsipeikėjusių lietuvių sielą ir iš dalies sukėlė didesnę meilę tautai.

Praėjo daug metų lietuviams besišaukiant į „maloningąjį“ karalių su tūkstančiais parašų peticijomis ir deputacijomis.

Bet iš ten malonių nesulaukė.

„Ein Reich eine Sprache“ — į skundus dėl kalbos atsakydavo. Pagaliau daugelis įsitikino, kad tautos teisės galima atgauti tik ilga

ir atkaklia kova. Negaišdami ėmė spiestis į draugijas, kurios tam tikrą vaidmenį suvaidino lietuvių gyvenime.

Taip palengva atsirado sąmoningo Mažosios Lietuvos atgijimo aušra.

Iš pirmųjų Maž. Lietuvos lietuvių veikėjų yra minėtinas Martynas Šernius, „Lietuviškosios Ceitungos“, „Lietuviškų Kalendrų“ ir kitų lietuviškų raštelių leidėjas. Šerniui ėmus dėti savo „Lietuviškoje Ceitungoje“ tautą žadinančių straipsnių, aplink ją ėmė spiestis ir kiti lietuviai ir lietuvių prieteliai (pavyzdžiui, Dr. Sauerveinas). Ji kiek plačiau paplito ir galėjo išsilaikyti: turėjo iki 2000 — 3000 skaitytojų.

Ir politikos reikalais Šernius buvo bene pirmutinis: ėmė raginti tautiečius rinkti savo atstovus į Vokietijos seimus.

Šernius su Sauerveinu daugiau nuveikė per „Lietuvišką Ceitungą“. 1878 metais buvo surengta deputacija, į karalių Vilių I iš trylikos lietuvių, trijų lietuvių ūkininkų ir klaipeidiškio kunigo Glogavo, deputacijos vadovo. Deputacijos mergaitės nusižeminusios kreipėsi į karalių, prie kurio vargais buvo prileisti, Sauerveino tam reikalui parašytomis maldomis ir karaliui ištikimybę reiškiančiais eilėraščiais ir apdovanodamos lietuviškais dirbiniais.

— Šit kelios to eilėraščio eilutės.

Iš toli, nuo Prūsų galo,
Iš senosios Lietuvos,
Kur Kuršiai gintarą valo,
Esam šen atėjusios.

Verkdama tik tur gedėti
Jau duktė lietuvninkų,
Graudžiai verkdama minėti
Tų dienų senoviškų,
Kad valnai be prispaudimo
Džiaugėmės sena kalba.

Jūs iš meilės, iš malonės,
Jūs gailėkitės kalbos!

Deputacija nieko nelaimėjo, nors karalius ją neva maloniai priėmė.

Tada Šernius, pasak Jankaus, 1881 metais rudenį sukviėtęs pas save į Klaipeidą ištikimųjų lietuvininkų susirinkimą, kuriame priėjo

išvada, kad Prūsų lietuviai galės išlikti neištautėję tik glausdamiesi prie Didž. Lietuvos. Tam tikslui Šernius ragindavęs Jankų ir kitus lietuvius vienminčius lankytis už sienos, ieškoti pažinčių Did. Lietuvoje. Viena tinkamiausių priemonių susisiekti ir susibičiuliuoti galėjo būti spausdintas žodis.

Todel Šernius ir sumanęs atitinkamų raštų Didž. Lietuvoje vartojamomis lotynų raidėmis spausdinti ir dalinti juos pasienių lietuviams, atvykstantiems kuriais nors reikalais į Prūsus. Šitokie Prūsų lietuvių norai ir sumanymai atitiko Rusijos lietuvių inteligentų to meto siekimus. Mintys sutapo. Pereikim į kitą kraštą, į Maskvą, ir pažiūrėkim, kas tuo metų tenai dėjosi.

Maskviečių rūpesčiai.

J. Šliūpas rašo: „Pavasariį 1882 m., norėdamas susipažinti su Prūsų Lietuva ir ištirti, ar mes „Aušros“ negalėtumėme užrubežyje spausdinti, užuot namie hektuografavę, užsimaniau važiuoti ant vasaros į Prūsiją, ir ant laimės gavau užrubežinį pašportą nuo Maskvos general-gubernatoriaus“.

Taigi, anot priežodžio, kirvis turėjo kotą atitikti.

Šliūpas toliau rašo: „Atvykęs Klaipėdon, kreipiausi prie p. Martyno Šerniaus, kurs drauge su p. Holtz'u turėjo spaustuve ir leido „Lietuvišką Ceitungą“. Čion radau karštą lietuvišką širdužę. Šernius tylus, bet karštas, pamaldus protestantas ir geras lietuvis. Del lietuviybės jis gatavas beveik viską paaukoti.

Dar kitoje vietoje J. Šliūpas sako: „Buvo pamaldus, stropus ir tvarkingas žmogus, mylįs teisybę ir Lietuvą bei jos praeitį. Tikėjo į liet. tautos atgimimą. Be jo „Aušra“ vargiai būtų gimusi“.

„Lietuviška Ceitunga“ nebuvo tautiška; jos darbas išsilaikė tik-tai kelerius metus. Ji šiek tiek pažadino žmonėse lietuviškumo, kartais mėgino rodyti naują kelią. Vėliau ėmė augti lietuvių tautybės sąmonė, bet galingiau pasireikšti ir apimti platesnių liaudies sluoksnių dar ilgą laiką nepajėgė. „Lietuviška Ceitunga“, galima sakyti, supažindino Prūsijos ir Rusijos lietuvių veikėjus, davė progos susieiti ir bendrą darbą dirbti.

Ne petrapiliečių „Kalvis Melagius“ ir ne maskviškė „Aušra“ ar kiti jaunuomenės laikraštėliai paruošė „Aušrai“ dirvą, bet Mažosios Lietuvos laikraščiai, kuriuose nuo septyniadešimtųjų metų dirbo Didž. Lietuvos inteligentai. Ča, o ne kitur, pirmiausia atsirado sumanymas įsteigti lietuvių mokslo draugija, turi turėjo leisti ir laikraštį, savo organą. Kas pirmas tai sumanė, nė J. Basanavičius nenurodo. Tik vardą tam laikraščiui vienas pats J. Basan. parinkęs. Apie tai „Vienybės lietuvininkų“ 49 nr. 1903 m. J. Basanavičius rašė:

„Dar pavasarije 1882 m. Dr. Sauerwein'as ir aš buvova per Šerniaus „Liet. Ceitungą“ užmanę įsteigt Liet. mokslo draugystę, apie ką „Ceitungoje“ buvo plačiai rašyta (N. N. 12, 15, 17, 31—36) ir agituota, bet tas projektas, kaip žinoma, dėl daugybės, ne nog mus prigulinčių, priežasčių įvykt negalėjo. Tuomet ketinama buvo įsteigt ir laikraštį, kaip organą menamosios draugystės. Kaip iš tų, užsilikusių nog ano laiko, gromatų matoma, mes — aš Vištalius ir Mikštas — rudenyje to paties meto savo susirašinėjimuose artinomės prie realizacijos lietuviško laikraščio. Kas iš mudviejų su Vištaliu pirmutinis užmanė ir kokį vardą suteikt tam laikraščiu? „Tiesa — sako Vištalius — vardą davė jai („Aušrai“) be pasiklausimo manęs Dr. Basanavičius“. . . Ten pat J. Basan. nurodo tas priežastis, kurios paskubino išleisti „Aušrą“, būtent: M. Šernius atsisakė toliau spausdinti „Liet. Ceitungoje“ lietuvių patriotinius raštus. Del to ir reikėjo paskubėti su nauju laikraščiu.

„Apie ketinimą įsteigtie „mokslo draugystę“, kaip ir jos organą — liet. laikraštį, p. Šernius, kaipo „Liet. Ceitungos“ redaktorius, rods, gerai žinojo, bet nog ko, ar nog manęs, Vištaliu, ar Mikšo jis pirmiausiai išgirdo, sunku yr dabar pasakyti. Talpindamas savo „Ceitungoje“ mano straipsnis apie įsteigimą minėtosios draugystės ir tam projektui pritardamas, M. Šernius su laiku tačiaus ne vislab apsiimdavo spausdintie, kas jam prisiunčiama tapdavo ir, vokiečių bei apvokietintų lietuvių prisibijodamas, veikėi atsisakė visai toliaus talpint ir tokius raštus, kaip „apė senovės Lietuvos pilis“, kuriuos buvo spausdinti pradėjęs“.

„Šitokiu būdu patyrė apė „pruselių“ nelemtą „patriotizmą“ ir matydami, jog ir tas jų vienintelis quasi lietuviškas laikraštis, kursai iki tolei apė mūsų „lietuviškus“ reikalus savo skiltise raštus talpino, dabar juos, kaipo „žemaitiškus“, spausdint atsisakė, mes, kito prilankesnio organo agitacijos varymui neturėdami, priversti buvom nutiltie, insteigimą „mok. draugystės“ ant tolymesnio atidėt laiko ir rūpintis apė insteigimą tik laikraščio. M. Šernius, kuriam visi mūsų projektai žinomi buvo, ir kursai, kaipo karštai mylintis savo tautą vyras, mūsų užmanymus sanjautė“, pranešdamas J. Mikšui apie „Liet. Ceitungos“ santykius su lietuvių veikėjais, pratarė, kad reikia „Sawotiszkiems Dalykams sawotiszką Laikrasztį turėti. . . kursai vieninteley mūsų Lietuwių (interesus) aprūpjis. . . Laikrasztis te pasirodo ant Swieto kaip weikiausey, su lotiniszkomis literoms žemaitiszky“.

Taigi lietuvių mokslo draugijos, Did. Lietuvai laikraščio ir kiti sumanymai buvo svarstomi Maž. Lietuvoj, o vienas tų sumanymų, būtent, įkurti Lietuvišką Mokslo Draugystę pavyko realizuoti. Tą sumanymą pirmas iškėlė Dr. Sauerveinas „Lietuviškoj Ceitungoj“.

I tą sumanyką atsiliepė Basanavičius, jau patiekdamas konkretų projektą tai draugijai organizuoti.

Kiek vėliau atsiliepė J. Šliūpas ir Vištelis. Nors projektas nebuvo visiškai realizuotas, bet iš jo atsirado „Birutės“ draugija, kuri vėliau suvaidino tam tikrą vaidmenį Prūsijos lietuvių tautiškaime judėjime.

Kiek buvo išsiplėtojęs lietuvių judėjimas devyniasdešimtų metų pradžioje, kas ir kaip rūpinosi laikraščio Didž. Lietuvai išleidimu, iš dalies galima reziumuoti Vacl. Biržiškos žodžiais.

„Jankus, Mikštas, Vištalius, Sauerweinas čia pirmais iniciatoriais buvo statomi ir patys statėsi. Pats Basanavičius minėtam jau laiške Mikšui iš 1883. I. 7 taip tuo klausimu pasisako: „aš pilnai *pritariu* myslei, jog reikia naują laiškelių pradėti išdavinėti. Šita myslis nog kelių dienų ir mano galvoj insisėdo — o tai ženklas, jog apie viens kito myslis nežinant vieną ir *tą pat sudumojam* — jog turime tą myslę išpildyti“. Jisai konstatuoja, kad kuone vienu laiku pati mintis įvairiose vietose pasirodė“. Kada kilo konkretus sumanymas, reikėjo redakcijos darbas organizuoti ir mintis išjudinti, bendradarbiai patraukti, duoti laikraščiu kryptis, kad laikraštis galėtų ilgiau morališkai ir materiališkai išsilaikyti. Tokiam darbui geriau tiko Basanavičius, ir jam tas darbas teko.

Be Šerniaus, Šliūpo ir kitų, laikraščiu Did. Lietuvai rūpinosi ir J. Basan., bebūdamas Bulgarijoj. 1881 metais tuo reikalu tarėsi su spaustuvinininku Žeinovu. Tačiau tat jam nepavyko. 1882 m. tokį laikraštį norėjo spausdinti Bielgrade. Serbai inteligentai tačiau atkalbėjo, nurodydami į sunkenybes gabenti laikraštį iš Serbijos į Lietuvą. Del tų pačių priežasčių teko atsisakyti nuo minties leisti laikraštį Pragoje tais pačiais 1882 m. Ir tuomet reikėjo sutikti, kad vienintelė vieta laikraščiu leisti yra Mažoji Lietuva. Čia jau arti 20 metų buvo spausdinamos kontrafakcinės knygos, čia buvo gana artimų ryšių su knygnešiais, čia buvo lengva surasti vietoje lietuvių, kurie laikraštį prižiūrės. Iš čia nesunku buvo susirašinėti su D. Lietuva, su bendradarbiais, prenumeratoriais.

Konkrečiai minčiai kilus, Basanavičius pasiuntė Mikšui laikraščio projektą, numatė pirmojo numerio turinį ir nurodė pinigiskus laikraščiu pagrindus. Tai visas J. Basanavičiaus vaidmuo „Aušros“ kūrimo istorijoje.

„Aušros“ reikalui Šernius prikalbėjo Mikšą mokyti spaustuvinininkystės.

Taigi prie Šerniaus susitelkė į krūvą būrelis lietuvių inteligentų, kad bendromis jėgomis galėtų ne tik Maž. Lietuvos laikraštį tobulinti, bet ir Šliūpo pasiūlytą Didž. Lietuvai laikraštį įsteigti.

Šliūpas sako: „Jis (Šernius) tapo tikrąja varpste, aplink kurią sukėsi reikalai išikūrimo „Aušros“. Jis irgi davė 100 vok. dolerių pirmasai tai lietai“.

Kad taip buvo, yra patvirtinta ir Šliūpo biografijoje, įdėtoje „Lietuvos Albume“: „Čia reikia pastebėti, kad toji *varpstė, apie kurią visi „Aušros“ reikalai nuo pat jos leidimo pradžios sukosi, buvo tai M. Šernius*, kas lig šiol „Aušros“ perijodo aprašinėtojų *neteisingai* buvo užtylima ir *kitaip nušvęžiama*. Tiek Basanavičius, tiek Mikšas, tiek Šliūpas buvo tik „Aušros“ redaktoriai, bet „Aušros“ ir aušrininkų *spiritus movens, tikras to laikraščio kūrėjas ir viso jo veikimo centras buvo ne kas kitas, tik Martynas Šernius*“.

Iš to matyti, kad dirva „Aušrai“ buvo paruošta „Mažojoj Lietuvoj“ be J. Basanavičiaus ypatingų nuopelnų.

„Aušros“ pradžia.

„Aušros“ pačiai pradžiai davė Šernius 145 markes, Vištelis 50 mark., Basanavičius 10 markių. Tai nurodo M. Jankus. Tų aukų, pasak Jankaus, užtekę sumokėti už tris „Aušros“ numerius. Šitos pirmosios aukos rodo, kad J. Basanavičius, būdamas tuo metu bene vienintelis lietuvis inteligentas gerai medžiagiškai aprūpintas, *mažiausiai rėmė* „Aušros“ sunkią pradžią.

Atsakingasis redaktorius prieš vokiečių vyriausybę buvo J. Mikšas. Straipsniai buvo rašyti jų visų ir, galima sakyti, tik kaip garbės (bet ne darbo) redaktoriui buvo pasiūsti Basanavičiui.

Taigi Basanavičius mažai teprišidėjo darbu ir mažne ubagiška pinigaiska dalele, nieku nerizikuodamas. Jam tolimoj pietų šaly prie žydro Dūnojėlio, tarp gražių kalnų vinguriuojančio, begyvenant, 1883 metais kovo mėnesį iš Ragainės „Aušra“ išėjo į Lietuvą, kuriai nei žodžio, nei rašto neleido erelis suspaudęs sparnais.

Gas kas sakys, kad „Aušros“ 1-me Nr. aiškiai parašyta: „Laikraštis, išleidžiamas per Dr. Basanavičių“.

Tai ne tiesa. Išleidimo nuopelnai ne J. Basanavičiui tenka. Apie tai Šliūpas rašo: „Štai užgimė „Aušra“ kovo mėn. 1883 m. Krykštavome iš džiaugsmo, kada Mikšas pranešė tą naujieną. Kada atėjo 1 Nr. „Aušros“, truputį nusiminėme. D-ras Bas. pasisavinęs buvo leidimą; tai nedemokratiška! Rods atsižveldamas į savo padėtį, griežtai neprotėstavau, ką padarė kiti: Vištalius, Šernius. Juk visi buvome prisidėję nors nedidellais pinigais, taip pat straipsniais; rinkę buvome prenumeratorių. O čia uzurpacija!... Pasitenkinome, kada 2 Nr. jau buvo pažymėta, kad „laikraštis išleidžiamas kelių

Lietuvos mylėtojų“: tai jau teisingiau... Vėliau žodis „kelių“ buvo visai išmestas, ir liko „Lietuvos mylėtojų“, kas visai teisingai buvo pasakyta“.

Jankus sako, kad Šernius norėjęs parinkti žinomesnį asmenį leidėju. O tokie buvę: pirmoje eilėje Vištelis, o antroje Basanavičius. Kai Vištelis atsisakė būti oficialiu leidėju, Mikšas ėjęs į Bitėnus pas Jankų, ir jiedu sutarę pirmame „Aušros“ numeryje padėti J. Basanavičiaus vardą. Tačiau, šiaip ar taip tebtų buvę, toksai „Aušros“ per Dr. Basanavičių „išleidimas“ nėra jo nuopelnas.

Kiek didesnis Basanavičiaus „Aušroje“ nuopelnas yra jo staipsniai. 1883 metais jis „Aušrai“ jų prirašė visą trečdalią, 1884 m. — šeštą dalį, 1885 m. — devintą dalį ir 1886 m. penkioliką dalį.

Nors jo raštų palyginti daug prirašyta, bet nepamirškime ir tai, kad anais laikais ir rašytojų visai nedaug buvo. Apytikriai pirmaisiais metais prie „Aušros“ savo raštais ir rašteliais prisidėjo 25 žmonės, 1884 m. 40, 1885 m. — 58, 1886 m. — 66. Basanavičius, būdamas išmokslintas žmogus, be vargo ir didelių pastangų galėjo rašyti, todėl jo literatinio „Aušrai“ patarnavimo negalima lyginti su pasišventimu tokio Vištelio, kuris, kaip pats sakosi, betyrinėdamas lietuvių kalbą akis pražiūrėjęs. Nors, tiesa, iš Vištelio kalbos studijų šiandien tik nusijuokiamo, bet vis dėlto jos anais laikais vaidino didelį vaidmenį. Tai liudija Bruožis, kuris Tilžėje kelias valandas susirinkime kalbėjo ir ginčijosi dėl Vištelio išvadžiojimų apie lietuvių kalbos garbingą kilmę ir gražumą. Rodos, ir Mikšas tų pačių išvedžiojimų sužavėtas užsidegė ir viską paaukojo lietuvybės idėjai?

Visos eilės dirbančių darbininkų, kad ir silpnesnių, darbai atneša didesnių vaisių.

1926 metais, minint J. Basanavičiaus 75 metų amžiaus ir 50 metų jo literatinio darbo sukaktuves, jo darbus ir nuopelnus kaip paprastai jubilieato be atodairos didinant, ir auksaburnis doc. J. Tumas, kuris nė vienam nepašykšti be galo be krašto pagyrimų, „Iliustruotoj Lietuvoje“ sako: „Be ilgo rašto, atspausdinto iš „Lietuv. Ceitungos“, „apie senovės Lietuvos pilis“, kiti jo raštai „Aušroje“ nedideli ir turi atsitiktinės žymės. Be „Priekalbos“, jie *nerieškia J. Basanavičių buvus „Aušros“ vedėju, duodančiu jai visą kryptį*“ (mano pabraukta. J. N.).

Iš visa to matyti, kad „Aušros“ net ir pirmųjų Nr. Nr. išleidimas nėra vieno Basanavičiaus nuopelnas. Čia didesnių nuopelnų turi Šernius ir kiti Maž. Lietuvos lietuviai, o Basanavičius yra „Aušrai“ leisti draugovės tiktai vienas narys. O toliau „Aušra“ leidžiant, bent kiek didesnių Basanavičiaus nuopelnų irgi nerandame.

„Aušros“ platinimas.

Laikraščio prirašymas ir išspausdinimas yra tik pirmoji ir menkoji darbo dalis; visai kas kita — jo išplatinimas žmonėse. Tas darbas labai sunkus ir labai kilnus; tai — gražios idėjos darbas.

Prie šito darbo Basanavičius neprisidėjo. Šitas darbas teko nudirbti tiems mažiukams kukliems ir tyliems darbininkams, kurie savęs išsigarsinti ir nemokėjo, ir negalėjo, nes nė vienas nenorėjo patekti į kalėjimą arba į Sibirą. Jiems buvo svarbu, kad jų viešai niekas nesužinotų, nes tik pasislėpę galėjo tos didžios misijos darbą varyti.

Ir „Aušros“ ir kitų lietuviškų raštų iš Prūsų nešėjų ir platintojų šiapus sienos, Lietuvoje, buvo gana didelis būrys. Jų visų mes nežinome: daugelis jų dingo užuomaršoje. Ir apskritai imant, knygnešių mes įvertinti nemokame, mat, jie — prasti žmoneliai, skurdžiai, o mes paprastai garbiname tuos, kuriems laimė šypsosi. O vis dėlto jie per ištisus 40 metų be atvangos atkakliai varė didį ir labai didį darbą, ir tas jų darbas turėtų būti lietuvių tautos istorijoje aukso raištelis įrašytas, juo labiau, kad dabar mūsų didžiojo knygnešio Jurgio Bielinio žodžiai jau išsipildė: „Kaip vandens lašas, nuolatos lašnodamas, suaižo akmenį, taip ir mūsų tauta, nepaliaudama kirsti burlioko šaknis Lietuvoje, iškovos sau laisvę“.

Tiesa, kai kurie tą darbą dirbo už pinigus, bet ne visi. Šiaip ar taip kalbant, tas darbas nebuvo pelningas: nė vieno knygnešio nežinome pralobusio; visi jie vargo žmonės. Tos idėjos sunkus darbas ne vieną kruviną auką sau paėmė.

O tokiems, kaip Kriaučiūnui ar Myliauskiui, bene stambiausiems „Aušros“ platintojams, prikišti pasipelnymą būtų neišmintinga ir visai neteisinga. Būtų tikras melas. P. Kriaučiūnas (Marijampolės gimnazijos mokytojas) pirkdavo „Aušros“ po 100—200 egzempliorių ir per Naumiestį, jam vienam žinomais keliais, parsisiųsdavo, dažnai papirkdamas žandarus. Paskui per mokinius „Aušrą“ paskleisdavo Suvalkų gubernijoje ir net Kaune. Myliauskis, Rygos policijos tarnautojas, imdavo irgi 100—150 egzempliorių, kurių dalį platino Rygoje, dalį Mintaujoje, o kitus per mokinius paskleisdavo Žemaitijoje.

Ir vienas ir antras už tokį darbą galėjo ne tikrai greit netekti tarnybos, bet ir kalėjime ar Sibire atsidurti. Čia tik meilė tautai ir jai atsidavimas nustelbdavo visa kita.

Čia reikia pastebėti, kad ir to vadinamojo lietuviško židinio, Žemaičių dvasinės seminarijos, rektorius, lietuvių kalbininkas Jau-nius, griežtai nuo šio darbo atsisakė, aiškindamasis turįs kitokių rūpesčių ir darbų; be to, nepatogu esą kompromituoti mokslo įstaiga.

Taip pat negalima pamiršti ir Silvestravičiaus: jis visą „Aušros“ gyvenimą buvo ne tikrai jos pirmaeilis korespondentas, bet ir uolus

jos platintojas. Vien 1883 metų užsilikusiuose su Šliūpu susirašinėtuose laiškuose randame paminėtus bent 25 jo sumedžiotus „Aušrai“ prenumeratorių ir sąskaitą surinktiems 28 rubliams ir 80 kapeikų. Silvestravičius dirbo šaltai, gerokai prisibijodamas „långsam und sicher“.

Kaip sunkus buvo kotrabandos keliu raštų per rubežių gabenimas, galima įsivaizduoti iš to, kad maldaknyges „Aukso Altorių“ Tilžėje ir pas Jankų gaudavo po 75 kapeikas, o Lietuvoj mokėdavo po 3 ir 4 rublius. Pati knyga buvo apie 4 kartus pigesnė negu pargabenimas. Maldaknygėms gabenti idėjos žmonių ir nereikėjo, nes buvo pelningas darbas. Tačiau su „Aušra“ buvo visai kitaip. „Aušros“ leidėjai už gabenimą negalėjo brangiai mokėti, nes neturėjo. Čia reikėjo susiieškoti idėjos žmonių arba, parduodant įperkamesne kaina maldaknyges, išsiderėti, kad išneštų tam tikrą kiekį ir „Aušros“ pigia kaina, nes šiaip vertelga kontrabandininkas, ne idealistas, jos nebūtų apsiėmęs nešti.

Antanavičius buvo apsiėmęs Jankui „Aušra“ nešti tik po 5 rublius už pūdą, nunešdamas į Šakius; kas mėnesis išnešdavo apie 10 pūdų.

Be to, „Aušros“ gabenimas per Vokietijos Rusijos sieną ir jos platinimas buvo kur kas pavojingesnis kaip maldaknygių. Maldaknyges, atgabentas į Lietuvą, mielai ir liaudis pirkdavosi ir kunigai paremdavo, o „Aušros“ platinimą daugelis kunigų laikė blogiausiu darbu ir grasindavo įduosią policijai.

„Aušrą“ už menkumą kainą reikėdavo siūlyte įsiūlyti. J. Tumas apie tai rašo: „Tokių ėmėjų anuo laiku nebuvo daug; daugelį lietuvių ginamas skaityti laikraštis tiek teviliojo, kiek jis buvo sensacija ir retenybė; daug kas tenkinosi nusipirkę ir pačiupinėję, kaip, nelyginant, Velykų kiaušiniu pasidžiaugia, nevalgydami jo“.

Be to, maldaknyges dar apgaulingai Vilniaus Zavadskio spaustuovės vardu spausdindavo, kuris anksčiau su vyriausybės leidimu buvo tokių maldaknygių spausdinęs.

Taigi, išgabenęs į šią pusę, galėjai jas jau be pavojaus turėti ir platinti.

O dar blogiau tai, kad „Aušra“ buvo ne nekaltu turinio tikiybė knygelė, bet, ar šiaip ar taip, politinis laikraštis.

Kad geriau suprastume ir įvertintume tą begalinį knygnešių trūsa ir atsidavimą, prisiminkime Kudirkos „Cenzūros klausimą“, kur V. K-ka, pajuokdamas žandarų, vaizduoja biaučių jų įžulumą, kurie vargina dėl raštų per savo kvailumą net visai nekaltus žmones.

Prie šio pavojingo darbo J. Basanavičius nė piršto neprikiešo.

Ar daug, palyginti su kitais, Basanavičius dėl „Aušros“ ir apskritai lietuviybės idėjos kentėjo? Nuo Rusų valdžios, rodos, nė kiek.

Priešingai, buvo kuone jų globojamas. Studijuodamas Maskvos universitete gaudavo stipendiją, o baigęs mokslą buvo kviečiamas jame pasilikti specializuotis ir dirbti. To nepanorėjęs gavo Rusų globojamoje Bulgarijoje aukštą vietą (Lom-Palankos apartamen. vyriausio gydytojo). Į Bulgariją Basanavičius noromis iškeliavo. Ten turėjo gerų draugų, su kuriais Maskvoje mokėsi. Be to, jį ten viliojo graži ir sveika gamta, kurią Basanavičius romantiškai savo autobiografijoje vaizduoja.

J. Basanavičius į Bulgariją išvažiavo ieškodamas gardesnės duonos. Jis nuo kitų lietuvių inteligentų pabėgėlių skyrėsi tik tuo, kad jis, gyvendamas toli nuo savo krašto, to krašto nepamiršo ir geroką dalį savo protinių jėgų jam atidavė. Gyvendamas Bulgarijoje galėjo dirbti toje kryptyje, kurioje nebūtų galėjęs dirbti gyvendamas Rusijoje. Bet, antra vertus, atsidūręs per toli nuo Lietuvos, šiajai mažai galėjo kuo padėti. Jeigu Basanavičius 1883 m. nebūtų buvęs Vakarų Europoje, tai „Aušra“ vis tiek, tur būt, nebūtų susivėlinusi išėiti, nes jai dirva buvo ruošiamą Šliūpo ir Prūsų lietuvių.

Del „Aušros“ ir pinigais J. Basan. nenusiskriaudė: ne mažai uždirbęs daktaras prikišęs vos 10 markių, o tuo tarpu toksai ubagas Vištelis davė 50 markių. „Aušra“ visą Mikšo turtą prarijo, kuris vis delto buvo nemažas: vien iš tėvų dalies jis buvo gavęs 10.000 vokiškų dolerių.

Idėjos uždegtas Mikšas mokėsi spaustuvės darbo, pirkto spaustuvę ir tikėjosi tada jau tikrai Lietuvą raštais apipilsias, nebereikėsia landyti pas kitus, prašyti malonės, kad kas bargan „Aušrą“ spausdintų. „Aušra“ dažnai toli nebūdavo verta to, kiek skolos turėjo. Aišku, iš kur galėjo tas turtas atsirasti.

„Aušros“ 4 Nr. išspausdinus, ji turėjo 64 prenumeratorius Lietuvoje ir bene dar 5 buvo Prūsijoje. Surinktais po 1 rublį iš kiekvieno prenumeratoriaus pinigais galėjo už vieno numerio išspausdinimą sumokėti. Vėliau prenumeratorių skaičius padidėjo, bet 1885 metais, mokesnį pakėlus iki 4 rublių metams, jų skaičius vėl sumažėjo iki 70. Aišku, kad tokiais visai menkais spaustuvės darbais Mikšas mažai tepelnė ir vis gilyn grimzdo į skolas. Atsidūręs nebeišbrendamame varge, kaip kad dažnai tokiais atvejais atsitinka, ėmė girsnoti; pagaliau jo spaustuvę iš varžytynių pardavė. Susikrimtęs baigė savo neilgą amžių tarnaudamas paprastu raštininku. O kur dar, kaip ir kitų jo vienminčių, policijos kamantinėjimai, vokiečių užpuldinėjimai, šmeižimai. Kuriam laikui gavo net išsinešdinti iš Vokietijos, kaip kad ir Vištelis, kuris, iš Vokietijos išguitas, per Braziliją nukeliavo į Argentiją, pagaliau atsidūrė Buenos-Airės bepročių name ir, visų pamirštas, baigė savo amžių.

Sauverveinas taip pat gavo leisti į Norvegiją. J. Šliūpas negalėjo pinigais gelbėti „Aušros“, nes buvo plikas kaip tilvikas. „Aušrą“ redaguodamas jis gyveno daugiau iš Jankaus malonės, negu iš savo literatūrinio menko uždarbio. Jis Jankui padėdavo ūkyje, o tat jį gerokai pateisindavo ir žandarų akyse. Jų nuomone, koks čia gali būti redaktorius, jei pas ūkininką bernu tarnauja.

Šliūpas, dar studentas būdamas ir dirbdamas laisvės idėjai, jau nukentėjo. Kaip neišistikimo nebeprisiėmė nė į vieną universitetą. Dorpatu universiteto rektorius pasakė, kad Šliūpui Rusijos universitetuose nebėra vietos.

Apskritai imant, tur būt, neapsiriksimė pasakę, kad „Aušroje“ kiek laiko šeimininkavo Jankus, didžiausias darbininkas ir redaktorius buvo Šliūpas, daugiausia pinigais nukentėjo Mikšas, karščiausiai visa siela prisidėjo Vištelis, daugiausia praktiškai padėjo „Aušrą“ įsteigti Šernius, o garbės daugiausia teko Basanavičiui.

Pasaulinė gyventojų problema*).

Prof. dr. Franz Oppenheimer.

1.

Malthus'o gyventojų įstatymas.

Iki Europos viduramžių pabaigai, tik katalikų bažnyčia ir nors tik Biblijos žodžių: „Būkite vaisingi ir dauginkitės“ prasme, domėjosi šiandien taip labai kalbama „gyventojų problema“. Ji yra aiškiai nusistačiusi prieš kiekvieną apribojimą, ne tik, taip aiškiai suprantama, prieš vaikų žudymą, vaikų vengimą (Kinderaussetzung) ir abortus, kas visuomet, dažniausiai blogais laikais dažnai daugumoj kaip šiandien, laukinių tautų daroma palyginami dažnai pasitaiko bet taip pat prieš kiekviena apsisaugotą lyčių santykiavimą tiek, kiek jau primityviais laikais, apie tai buvo galima kalbėti ir čia taip pat buvo Biblijos įstatymais operuojama (palyg., pav., Mozės I, 38(9)). Dar ir šiandien, daugumos katalikiškų kraštų, didesnis gimimų skaičius, negu evangelikų kraštuose, yra pasekmė šio kunigijos darbo.

I. Pirmtakūnai.

Merkantelistinis valstybės ūkis turėjo tą pačią kryptį. Jis buvo, vėlesnių laikų išsireiškimu tariant, visiškai „populacionistinis“, stengėsi gyventojų prieauglį kaip galint propaguoti ir, būtent, del aiškių sumetimų, kad didesnis gyventojų skaičius valstybės ūkio reikalams

*) Šis vertimas padarytas iš šiuo vardu išleistos 1929 m. (Leipcige) prof. Fr. Oppen. knyguės.

— valstybė buvo tuomet stebėjimo centru šito viso mokslo ir politikos — daugiau mokesčių sumokės ir jos politiniams tikslams — daugiau kareivių galės tiekti, nei su mažu gyventojų skaičiumi. Merkantilistinė gerbūvio politika neturėjo kito svarbesnio tikslo, kaip tik tai šita; jam tarnavo, pav., ypatinga kolonizacija, kurios ėmėsi Frydrikas Didysis apgyvendindamas savo rytų pelkėtose provincijose ištremtuosius žmones, kaip, pav., zalsburgiečius.

Pirmuosius diegus priešingo supratimo randame pas fiziokratus. Francois Quesnay yra klaidingai įsitikinęs, kad „petite culture“, kaip svarbiausią atstovę smulkių ūkių jis savo tėvynę Prancūziją žinojo neišgalinčią tinkamai tų ūkių savininkus išmaitinti; jie galėtų tik darbo prakaitu (Raubban) taip žemę, kaip ir juos pačius vargingai išlaikyti. Tik tai „grande culture“, didžioji kapitalistinė įmonė per jos savininką tų laikų Anglijos pavyzdžiu, galėtų ilgesniam laikui perteklių sudaryti. Bet šita didžioji įmonė tik tai sunaudoja žemei mažiau darbininkų — kas visuomet yra klaidinga — jos įvedimu, kurį Quesnay laikė savo tyrinėjimo pagrindu, daugelis kaimo gyventojų taptų bedarbiais, jų rūpinimuisi nebeliktų kas daryti, kaip organizuoti išsivybę ir kolonizaciją į naujas žemes.

Tuomet Adomas Smith'as padarė didelį atradimą, mano taip vadinamą, „Pagrindiniu kūrybos įstatymu“ (Hauptgesetz der Beschaffung): kartu su gyventojų skaičiumi auga ir kolektyvo reikalavimai, su juo techninis ir vietos (lokale) darbo padalinimas ir darbo jungimas, su juo yra būtina įrankių ir metodų pagerinimas; iš čia seka augas produktingumas kiekvienai galvai (pro Kopf); ir dėl to Adomas Smith'as teisingai manė, kad šitas palaimos pilnas išsivystymas ne tik industrijai, bet ir žemės ūkiui yra naudingas. Šitaip galvojant, jokia pesimistinė nuomonė dėl didelio gimimų skaičiaus neturėtų jokio pagrindo; priešingai: jis galėtų būti sveikintinas. Tačiau ta sąlyga, kuri mūsų stebėjimo eigai bus svarbi, būtent, valstybės racionali ūkio politika. Smith'as griežtai skyrė gerai tvarkomą valstybę, kurioje didelis gyventojų prieauglis veda prie dar daugiau padidėjančio turtingumo ir blogai valdomą valstybę, jis veda tik prie didėjančio skurdo. Kur atskiri (Einzelnen) ūkio interesai turėtų laisvę, kur šitam tikslui visos laisvai konkurencijai kliūtys būtų pašalintos: visos privilegijos atskiroms klasėms, profesijoms ir privilegijuotiems asmenims (prekybos kompanijoms), visi apsaugojamieji muitai ir panašios priemonės (kurios ne tik dėl susidariusios situacijos tam tikram laikui naudingos buvo: auklėjamieji muitai kompensacijų muitai (Vergeltungzölle): čia yra augas turtingumas, čia yra „progresuojanti visuomenė“. Bet ten, kur blogas valstybės aparatas tarnaudamas trumparegiams egoizmas sudaro atskiriems asmenims arba klasėms monopolius arba juos remia, ten atsitinka, kad visuomenė tampa „regresuojanti“ ir tada didelis gyventojų padaugėjimas veda prie didėjančio skurdo.

Adomas Smith'as rašė tuo laiku, kuris dviem atžvilgiais smarkiai skyrėsi nuo to periodo, kuriame jo pasekėjai Ricardo ir Malthus'as gyveno. Pirmiausiai buržuazija, kurios kovotoju prieš feodalinę ir merkantelistinę valstybę likučius buvo Adomas Smith'as, buvo tik dalis tos kovojančios masės kuri sudarė avangardą. Ir Smith'as delto buvo dar socialliberalas, dar optimistas. Nuo senovės visas pasaulis laukė politinės ir ekonominės laisvės tuomet dar stipraus viso „trečiojo luomo“, prie kurio buvo taip pat skaitoma ir darbininkai ir jie patys skaitėsi. Nes darbininkai tada beveik visiškai buvo amato (Andwerks) gizeliai, kurje visuomet save laikė kaip grynai pereinamuoju luomu prie savarankios meisterio vietos. Praslinkus žmogaus amžiui dalykai virto kitaip. Stambioji buržuazija nugalėjo feodalinę valstybę. Ir kai šitas senas priešingumas (Gegensatz) vis daugiau išsilygino, kai agrarinė Anglijos aristokratija ir industrijos ir prekybos didikai greit į bendrą „nouva gente“ susiliejo — plyšo anksčiau vos tik regionas ir, tiesą sakant, vos tis jaučiamas priešingumas vis giliau: tarp kapitalistų iš vienos pusės ir proletarijato iš kitos pusės. Bet pastarojo sudarė tik dar mažą dalį amato gizeliai (Handwerksesellen), daug didesnę dalį sudarė „rankos“ tuo tarpu išaugusių fabriku, darbininkų šių dienų prasme, kurie patys kai ilgalaikis luomas (Dauerstand) jautėsi ir jųjų darbo ponų (Arbeitherren) kaipo tokių laikomi buvo.

Lygiagrečiai šitam socialiniam skilimui ėjo psichologinis ir teoretinis. Buržuazinės teorijos pasikeitė iš optimistinių pesimistinėmis, pasidarė „dismal science“ „suskurdusiu mokslu“, kaip Carlyle jas vadino, tuo tarpu kai darbininkija priešais šią, jau visiškai kapitalistine virtusią ekonomija su socialistiniai — komunistinėmis teorijomis stoji priešais. Atėjus šitam socializmui stambioji buržuazija spėjo į apsigynimo vietą pastatyti (gedrängt), visiškai į tą pačią, kurioje anksčiau merkantilizmo ir feodalizmo kovotojai buvo atsidūrę. Socializmas puolė „liberalizmą“, kuris savo dar prie Adomo Smitho aiškiai buvusių socialistinius elementus prašalino su tais pačiais „prigimtinės teisės“ argumentais, kuriais pirmiau buržuazija feodalį priešą (feodalen Gegner) puolė ir nugalėjo. Tik iš čia suprantamas antros klasiškų generacijos nusistatymas. Malthus'as, pats būdamas Gentry sūnumi, daugiau atstovavo agrarinę, senos aristokratų kilmės naują aristokratiją (Nobilität), Ricardo, kaip bankokratas, atstovavo prekybininkus, naujai susidariusios aristokratijos dalį, bet abudu yra visiškai vienodi kovoj (in der Kampfstellung) prieš socializmą.

Šitas pasikeitimas reikšmingiausias rodosi abiejų ekonomistų nusistatyme gyventoj klausimu. Ricardo be jokių pataisų perėmė savo draugo Malthus'o išdirbtą gyventojų įstatymą. Juo abu atrėmė socializmo puolimus. Ir iki šių dienų jis yra raktinis taškas (Schlüsselpunkt) viso „buržuazijos“ apsigynimo prieš socializmą. Visos bur-

žuazinės teorijos arba pripažįsta Malthus'o įstatymą viešai arba jam tylom's pritaria.

Nauja situacija Anglijos industrijos srityse yra išeinamasis taškas naujos pesimistinės gyventojų teorijos, kuri gyventojų didėjimą, priešingai Adamui Smith'ui, taip pat „progresuojančioj“ visuomenėj su gera vyriausybe ir pilnai viešpataujant laisvai konkurencijai žalingu laike. Čion glūdi antras priešingumas tam periodui, kuriame Adamas Smith'as stebėjo ir rašė. Jo laikais miestai buvo gerokai išaugę, bet tačiau vystėsi lėtai ir tam tikrame laipsnyj, prie kurio prieauglis rado mažiausiai prie senų sąlygų užsiėmimą ir išlaikymą. Tat dabar visiškai kitaip virto. Miestai suklestėjo negirdėtai; ir nors taip pat žymiai darbo metų skaičius padidėjo, tačiau buvo visuomet milžiniška bejurių armija, kurią, aišku, alkanu pasiūlymai (Hungerangebot) darbo rinką visiškai sunaikino, atlyginimą numušė ir taip pat dirbančius į dar iki šiol negirdėtą skurdą įstūmė. Skaičius suaugusių ir vaikų mirimų pasidarė bauginąs; švietimas buvo blogesnis kaip patenkimas, „tamsumas ir ištvirkimas“, su Karlu Marksu betariant, buvo likimas didelių masių miesto gyventojų, prostitucija, girtavimas ir kriminaliniai nusikaltimai pasiekė negirdėto laipsnio. Kad mažiausiai pikčiausius (ārgsten) galus blogumo atbukinti, turėjo garsioji „biednuomenės įstatimlavystė“ įvesta būti, kuri ubagišką alyginimą, kurį kapitalistai mokėjo, per viešuosius mokesčius mažiausiai iki egzistensminimumo pakelti norėjo. To pasekmė buvo negirdėtas gimimų padidėjimas, kadangi biednuomenės šelpimas tuo didesnis buvo juo daugiau vaikų šeima turėjo.

Mes turime šitame antrame periode be abejo aštriai charakterizuotą Britanijos industrijos sričių „gyventojų perviršių“. Faktų buvo nesikratoma ir neiškraipoma: galima ne apie kitą manyti, kaip faktus išaiškinti, t.y., tas priežastis prašalinti. Čia suskilo vadovai. Socialistai pasisavino Adamo Smith'o argumentus; jie kaltino dėl pasibaisėtinios būties „blogą valdžią“ ir ypač tvirtą (gewaltiger) monopolijų sistemą: žemės ir kapitalo monopolius; ir jie troško vardan lygios prigimtinės teisės, po kurios vėliava tik neseniai buržuazija kovą laimėjo, prašalinimo šitų monopolijų, arba kitais žodžiais tariant, komunizmo. Buržuazijos teisėtina negalėjo pasiteisinti prieš šitą jųjų vienintelį tribunolą remiantis jų įstatymų knygos teise. Ir jiems apginti nebuvo galima kita daryti, kaip įrodyti, kad žemės ir kapitalo nuosavybė nėra joks monopolis ir tat nereikalinga panaikinti ir kad bauginąs skurdas esamo gyventojų pertekliaus ne nuo „blogos vyriausybės“ priklauso, arba, kitais žodžiais tariant, ne „istorinė kategorija“, bet „pastovi kategorija“ yra. Tai yra: tas yra prigimtyje kiekvienos išsivysčiusios ūkiškos visuomenės (Wirtschafts gesellschaft) kai būtina ir neišvengiama pasekmė, ir tas atatinka „prigimtinę teisę“, kad gyventojų augimas didėjantį skurdą iššaukia.

II. Malthus'as.

Pirmas, kuris šitą mokslą sukūrė ir jam argumentuotus pagrindus davė, kuris nežiūrint visų prieštaravimų, nežiūrint smarkaus atėmimo (Niderlegung) šiandien dar daugumai ekonomistų žinomas buvo Tomas Robertas Malthus'as, pradžioje teologas, vėliau pirmas politiškosios ekonomijos profesorius Anglijoje. Jo tėvas išsilavinęs, kaimo bajoras (Landedelmann), buvo, kaip didesnysis dalis jo visos generacijos, pasekėjas naujų minčių (Aufklärung) ir, kaip toks, linko prie filantropinio socializmo, kaip jis tuomet prancūzų Condorcet'o ir anglo Goldwin'o raštuose buvo išdėstytas. Bet jo sūnus kaip ir jo visa generacija buvo kontrevoliucijos šalininkas dvasinei revoliucijai. Nes jau yra taisyklė, kad tėvai ir vaikai yra skirtingų pasaulėžiūrų, ir veikė šitas bendras įstatymas tuo laiku su didėle jėga: teroristiniai įvykiai prancūzų revoliucijos, būtent, nužudymas Liudviko XVI ir Marijos Antuanetės sujudo pasiturinčias ir apsišvietusias klases visame pasaulyje; ir prie to dar prisidėjo sunkus apsvylimas dėl perversmo pasekmių, kuris ekonominiu ir socialiniu atžvilgiu daug žadėjo ir tuo laiku net mažiausia neįvykdė. Po debatų su savo senu ponu sėdosi dar tuomet jaunas kunigas Malthus'as prie savo rašomojo stalo ir sukūrė garsų „gyventojų tyrinėjimą“: ploną veikalėlį, kuris turėjo negirdėto pasisekimo ir iki šiai dienai, kaip jau buvo sakyta, svarbiausiu, ir reikalingiausiu buržuazijos apsigynimo ginklu prieš socialistines mintis ir reikalavimus pasilikęs yra.

Savo pirmojo laidoje — vėliau augo šitas kovos veikaliukas padidinant vis nauja medžiaga į iš viršaus imponuojantį formatą, — taigi pirmojo savo laidoje buvo jis ne kas kita kaip pranašavimas ateičiai. Malthus'as priėmė, kad bet kokiais įstatymo leidimo ar revoliucijos aktais socialistų reikalaujama ekonominė lygybė gali būti įvesta. Tuomet žmonija prie šitų nepaprastai gerų apystovų savo gimdymo palinkimams (Prokreationsliebe) be atodairos duotų laisvę; gimtų nepaprastai daug vaikų ir taip pat didesne dalis subrendusio amžiaus pasiektų, nes tuomet prie taip gerų jų tėvų apystovų vaikų mirtingumas visiškai būtų mažas. Prie šitokių apystovų esamas plotas būtų greit iki kraštutinių ribų apgyventas. Bet tuomet turėtų būti pagrindui judinąs perversmas, kuris trumpiausiu laiku socialistų apkaltintas ir šitame minčių eksperimente trumpam laikui prašalintas kapitalistinei klasių tvarkai sąlygas ir kapitalistinį skurdą vėl įvestų. Nes dabar masėmis žmonės gimtų, kuriems nebūtų „prie gyvenimo stalo padangalas padengtas“ (am Tisch des Lebens kein Gedeck aufgelegt sei), kadangi jie jau negalėtų pritilti prie iš prigimties esančių gamybos priemonių (von der Natur vorhandenen Produktionsmittel) — žemės, — šelstančios kokurencijos kovos turėtų kilti, kuriose laime apdovanotieji arba gabsnieji pasidarytų laimėtojais, tuo tarpu kaip kiti, mažiau laimingi ir mažiau gabsnieji būtų priversti pirmiesiems dirbti, darbininkų kla-

se sudaryti. Bet šita prieglauda, šita „Natasyl“ negalėtų visus aprėpti. Nes žmonija turi tendenciją greičiau augti, kaip jai esančios (herstellbaren) maisto priemonės (Lebensmittel), tada būtų „perviršius“ ir turėtų kaip toks išravėtas būti taip, kaip augalai perdaug sužėlusioj dirvoj, kad likusiems pakankamą mitimui plotą sudarytų. Šitas ravėjimo darbas būtų gi — teologinė reminisencija (Reminiszenz) pono kunigo — perimti apokalyptiniai raiteliai: karas, maras, badas ir ištvirkimas (Laster) ir pusiausvyra tarp žmonijos ir jų „Narungspilraum“ neanksčiau galėtų atsistatyti, kol žmonės privalėtų pozityviniu trukdymu — dorovingu ir išmintingu gimimų apribojimu savo skaičių atitinkamai maisto kiekiui palaikytų.

Matosi, teorija visiškai atitinka būčiai, kurioje buržuazija radosi: joje radosi tvirtinimai, kuriuos ji turėjo palaikyti, jei apkaltintų klasių advokatų ginamosios kalbos prieš prigimtinės teisės aukščiausią teismą (Höchst gericht der Naturrecht) išteisinti norėtų. Kapitalizmas buvo suprantamas taip, koks jis ištikrųjų nėra: kaipo toks, ką aš buvau pasiūlęs „tikru ūkiu“ (die „reine Wirtschaft“) vadinti, būtent visuomenę tikrai laisvos konkurencijos, kuri ne istoriškais feodalizmo laikais, ne ekonomine jėga (ausserekonomische Gewalt) susidariusios jėgos trukdoma ir iškraipoma yra. Kadangi pavienis asmuo ir dar daugiau klasė visuomet noriai, kaip Hasbach'as kartą sakė, priimama išvadas, kurios jam arba jai yra naudingos, neatsižvelgiant į premisų tikrumą ir galūtinės išvadas, tokiu būdu buvo buržuazijai su tuo duota, ko ji karštai troško: gera sąžinė. Štai delko nepaprastas pasisėkimas jo knygos.

III. Kritika.

Tačiau premisos taip, kaip galutinės išvados, yra netvirtos kiekvienam, kuris jas rimtai panagrinės. Mes nenorime apsistoti ties smulkmenomis. Mes norime tik paminėti atskiras teorijos dalis, kurias Malthus'as iš visur surankiojo, nesileidžiant į gilesnę jų kritiką, ir būtent, del to, kad jų kritika neliečia teorijos branduolio.

Pirmoji jo nuomonė yra ta, kad žmonija prie palankių apstovų per 25 metus jau gali padvigubėti. Ji tuomet po 50 metų būtų jau keturis kartus padidėjusi, po 75 metų jau aštuonis kartus, po šimto — šešiolika kartų, po dviejų šimtų — du šimtu penkiasdešimt šešis kartus. Malthus'as šitą apskaičiavimą parėmė Amerikos gyventojų prieauglio skaitmenimis, bet čia nepastebėjo mažmožio, kad Amerikoje dauguma žmonių „gimsta užaugę“, kaip kad Marksas vėliau sakė, t.y., suaugę įemigruoja, kurie, aišku, tuoj vedasi ir dėl to Amerikoje gimę vaikai gali gimdyti. Adolfas Wagneris, kuris apskaičiavimą patikrino, surado, kad prie kuo geriausių, bet visiškai negalimų apstovų tam tikras gyventojų skaičius iš savęs apytikriai per 35 metus galėtų padvigubėti. Tikrumoj Vokietijos gyventojai XIX šimtmety tik

per maždaug 70 metų padvigubėjo. Bet šita klaida neliečia, kaip sako, teorijos branduolio, tačiau pastumia neišvengiamos katastrofos momentą tolimesniam laikui.

Antras teorijos elementas, kurį mes tik apgraibomis pabrėžti norime, yra tvirtinimas, kad žmonija turi tendenciją geometrine progresija daugintis, t. y., nuo vieno iki dviejų, iki keturių, iki aštuonių, iki šešiolikos ir t. t., tuo tarpu gi maisto produktai (Nahrungsmittel) turi tendenciją tik aritmenine progresija, t. y. nuo vieno iki dviejų, iki trijų, iki keturių ir t. t. daugintis. Šitas tikslus nuostatas gal buvo tiksliai suprantamas kaip iliustracija tvirtinimo, kuris be abejo prie esminių teorijos pagrindų priklauso, būtent, kad maisto produktai turi tendenciją lėčiau augti, kaip gyventojai, arba, šitai sako, kad gyventojai turi tendenciją greičiau augti kaip maisto produktai. Šitas tvirtinimas turi tiksliai suprantamas būti, kas tačiau retai pasitaiko. Jo netiesioginiu autoriumi yra vienas žymus viso pasaulio istorijoje gamtos tyrinėtojas — Benjamin'as Franklin'as ir jį turi tikslų matematikos nuostatą. Geriau šitai suprasti, orientuojamasi į fizikos dėsnius, kad ratu skriejantis kūnas kiekvienu momentu turi „tendenciją“ lėkti į liečiamąją ir tiksliai išcentrinės jėgos įtakos dėliai tačiau čia jam yra trukdoma arba siūlo stiprumo, prie kurio jis pririštas, taip panašiai kaip akmuo, kuris laidyklėj guli tik tol, kol šita yra uždaryta, arba dėl veikimo įcentrinės jėgos, kaip aplink saulę skriejančią planetą. Kaip planeta į liečiamąją nuskrity, jei įcentrinė jėga neveiktų, nes tik dėka jos ji negali iš savo kelio iškrypti, taip galėtų žmonija geometrine progresija augti, jei jai maisto kiekio, kuris tik aritmetine progresija auga, nebūtų trukdoma. Nes, iš tiesų, niekuomet negalėtų vienu laiku daugiau žmonių gyventi kaip tiek, kiek galėtų iš esančio maisto išsimaityti. Įstatymas nesako nieko kita kaip tik tai, kad žmonija be paliovos siekia pilnai pripildyti savo „Nahrungsspielraum“ netgi į jį „stipriai veržiasi“ ir net nori perpildyti, tačiau geležinė jėga į jį atgal suvaroma. Arba, kaip jau mes sakėme, žmonių gimsta vis daugiau, kaip kad gali egzistuoti ir todėl visada turi būti dalis jų „išravėta“.

Kad šita teorija būtų įsprausa į jos dvasios istorinę sudėtį, tai sakoma, kad ji ne kas kita yra, kaip toks supratimas, su kuriuo buržuazija jau Platono laikais, kapitalistiniame seno Hellas susiskaldyme ir taip pat naujaisiais laikais nuo kapitalistinės eros pradžios, vėliausiai nuo John'o Locke laikų, kapitalizmą dedukcijavo ir tuo pačiu laiku save pateisino prieš prigimtine teisę. Šita teorija mokslo istorijoje vadinama „pirmykštės akumulacijos įstatymu“. (Law of previsions accumulation). Tai yra buržuazinis socialinių klasių atsiradimo aiškinimas. Pradžioje visi žmonės buvo laisvi ir lygiai pasiturį. Šita lygybe galėjo tiksliai tęstis tol, kol visa žemė buvo pilnai apgyventa. Nuo čia turėjo prasidėti pasiskirstymas į turtinguosius ir beturčius. Lai-

mės apdovanotieji, būtent, vienturčiai vaikai, kuriems tėvų žemė vieniems atiteko, ūkiškai gabesnieji, tvirtieji (starken), darbštieji, taupieji, geros orientacijos iškilo, gi tuo tarpu relaimingieji ir ūkiškai negabūs, tinginiai, silpnieji, kvailiai ir netaupieji nupuolė ir pagaliau buvo priversti save pirmajam luomui, kaip darbininkai, išsinuomuoti, kad galėtų, nors ir skurdžiausiai, pragyventi. Taip atsirado turtingųjų klasė viršuje, buturčių apačioje dėka nesugriaunamos prigimties įstatymo (Naturgestzes) jėgos, dėka „griežtaus gamtos šykštumo“.

Teorija, kaip istorinis klasių atsiradimo aiškinimas sako, yra visiškai klaidinga. Buvo ponai ir tarnai, turtingieji ir beturčiai jau ir tuo laiku, kada apie pilną žemės apgyvenimą nei atskiruose kraštuose, nei visoje žemėje negalėjo būti nė kalbos. Ir mes visiškai tiksliai žinome, kaip šitas klasių reiškiny, arba dar geriau, teisiški luomai atsirado: ne dėka ekonominių, bet dėka neekonominių jėgų, užkariavimų, nugalėjimų, v. rgystės ir priklausomybės. Ar tai teisinga ar klaidinga — mes prie to grįšime dar kartą kitoj vietoj, — bet yra aišku, Malthus'o įstatymas pirmuoju savo supratimu buvo ne kas kitas, kaip pirmykštės akumulacijos įstatymas, su tuo gi skirtumu, kad jis jį ateičiai projektavo. Vėlesnėse savo knygos laidose priėmė jis senuosius variantus, kad tuo būdu taip pat galėtų praeities klasių atsiskyrimą ir, kas jam svarbiausia buvo, jo laikais dedukcijuoti ir prigimtaine teise legalizuoti. Bet jo pirmasis supratimas yra tiktai pranašavimas. Jis išeinamuoju tašku paima tą istorijos fikciją — visų lygybę ir laisvę, kaipo jau duotą ir dedukcijuoja (deduziert) tuo pat senu būdu, del ko jis, suprantama, taip pat prie tų pačių išvadų priėjo.

IV. Klaidingos išvados.

Tiktai vienu atžvilgiu jis skiriasi nuo senųjų teorijos atstovų: jis remiasi taip vadinamu „žemės ūkio gamybos dėsnium“ (Gesetz der Produktion auf Land) taip pat vadinamu „mažėjančio gavinio (derliaus) dėsnium“ (Gesetz der sinkenden Ertrage, Law of diminishing returns). Tuo jis nori savo tvirtinimą įrodyti, kad žmonės turi tendencijos daugintis greičiau negu maisto produktai.

Šitas tvirtinimas yra nepaprastai mažai patikimas, nes jau yra aišku, kad visi mūsų maisto produktai turi prigimtą tendenciją greičiau daugintis negu žmogus. Tauta, kaip Adolfas Wagner'is nurodo, prie geriausių apystovų savo skaičių padvigubinti reikalauja apie trečdalį šimtmečio, nes žmogus vidutiniškai tik dvidešinties metų gali vesti ir kadangi vidutiniškai vedusių pora savo buvimo metu gali nedaug vaikų užauginti, tuo tarpu javų grūdai jau pirmaisiais metais yra tinkami daugintis ir duoda didelį derlių; ir beveik šitai su mažu pakeitimu, tinka ne tik kitiems augalams, bet taip pat ir mūsų vartojamiems

maistui gyvuliams, ne tik vištoms ir kiaulėms, kurie jau pirmaisiais savo gyvenimo metais gali veistis ir yra vaisingi, bet taip pat galvijams, avims ir k.

Tačiau Malthus'as pasiliko ištikimas mažėjančio gavinio dėsniai, išdėstydamas garsiąją tezę. Ką gi sako šitas dėsnis? Jis sako, kad prie geriausių apystovų didžiausioms kaštų išlaidoms žemės ūkyje *prie pastovios technikos* gaunama mažesnis negu proporcingas derlius, pav., ūkininkas ant to paties lauko pagalba dvigubo darbininkų skaičiaus, tais tais pačiais įrankiais ir prie tų pačių metodų, gali tikrai tą patį kiekį sėklos pasėti, arba jei jis tame pat plote padvigubintų trąšų, tuomet derlius padidėtų, bet vis delto nedvigubai. Šitas dėsnis kaip toks yra privataus ūkio tikro pelningumo (Rentabilität) dėsnis. Bet iš jo Malthus'as padarė tautos ūkio produktyvumo įstatymą ir tikrai sekančių klaidingų išvadų dėliai, tautos arba visos žmonijos dirbamieji plotai sudaro visados pastovų dydį. Tam tikru laiku yra jame galinčių dirbti žmonių. Jie gaus nustatytą derlių (Ronertrag). Po keleto dešimtmečių žmonių skaičius padvigubės, tada žmonių dirbs dvigubai tame pačiame plote; jie gaus padidėjusį, bet nedvigubą derlių, ir tuo būdu kiekvienam jų teks mažiau, negu pirmoj stadijoje. Pajamų kiekis kiekvienai galvai bus sumažėjęs. Tuo būdu yra tendencija smarkiau augti gyventojams, kaip jų mitybos plotui.

Šita išvada yra visiškai klaidinga. Mes norime į tai pažiūrėti, ką Malthus'as pamiršo, būtent, kad mažėjančio gavinio dėsnis tik prie tam tikrų geriausių apystovų tinka. Jis nėra padaręs mažiausio bandymo įrodyti, kad geriausios apystovos jau pasiektos, arba nustatyti, kur jos yra. Bet tai mes palikime nuošaliai. Daug svarbesnis jam priešinimasis yra tas, kad jis pamiršo tas sąlygas, prie kurių dėsnis turi vertės: *būtent agrarinio apginklavimo ir technikos nekintamumą*. Yra visiškai galima šitai technikai pagerėti tuo laiku, kai tauta ir žmonija, kaip visuma, didėja. Einant tuo garsiu bendradarbiavimo įstatymu, kuris pirmiausia buvo Adomo Smith'o formuluotas, pagerėja darbo pasidalinimas su augančiu gyventojų skaičiumi prie neperdaug aštrių politinių santykių; ir tai reiškia ūkininkų apginklavimą geriausiais įrankiais ir jų aprūpinimą produktyviausiais metodais. Vienas žvilgsnis į agrarijos istoriją tvirtina šią teoretinę dedukciją. Kai dar žmonių buvo nedaug, jiems tarnavo kaip vienintelis žemės dirbimo įrankis ugnij apdeginta lazda kasti, iš jos metų bėgyje tapo darbinis gyvulių traukiamas vašas (Hanken), vėliau medinė žagrė (Wendenflug), plieno žagrė, dvivagis, garo plūgas, traktorius. Pradžioje daugiausia vagos buvo plokščios, kreivos, iš jų darėsi grabės, padengtos grabės, sistematingas drenažas. Pradžioje, kaip ūkininkas sako, „tręšė vyturikai“; po to prasidėjo rituliojimas: nuo pūdymų apganymo, sistematingo mėšlo koncentravimo mūriniuose mėšlynuose iki žemės tręšimo mineralinėmis medžiagomis ir iki azoto trąšų gamybos. Lygiai taip

pat išsivystė ir kitos žemės ūkį gerinti priemonės. Ir tas pileidimas duoda mums visiškai kaidingai pavartotas mažėjančio derliaus dėsnyje, taip pat išvadas, prie kurių Malthus'as priėjo. Jis yra ne tiktai visiškai galimas, bet tas yra visose valstybėse, kuriose daugiau ar mažiau tvarkingai valdoma, kad, ačiū geresniems metodams ir įrankiams, darbininko pajamos iš žemės auga, o ne mažėja. Pav., parodymais Max Delbrück, XIX šimt. vokiečių javų produkcija keturis kartus padidėjo, tuo tarpu kai Vokietijos bendras gyventojų skaičius tik padvigubėjo ir kaimo gyventojų skaičius daugiausiai tas pats pasiliko (Stabil blieb). Ir prie to yra dar negirdėtas bulvių derlius, kurį žemė duoda, ir tas mūsų gyvulių augintojų skerdimo svorį ir maistingumą (Nährwert) smarkiai padidino.

Mes anksčiau sakėme, kad Malthus'as žmonijos „tendencijos“ savo „Nahrungsspielraum“ peraugti teoriją perėmė iš garsaus Benjamin'o Franklin'o. Ir tame yra padaryta klaida. Franklin'as sako, kad visi gyvuliai ir augalai prie ramių sąlygų turi tendenciją geometrine progresija daugintis. Jis sako, jei jokių kitų augalų ant žemės nebūtų, tik, pav., moteržolės (pankoliai, lot. Foeniculum), tai bėgyje trumpiausio laiko visa planeta taptų moteržolėmis padengta. Jis tą pat sako ir apie tuos gyvulius, kurie mūsų žiniomis lėčiausiai dauginasi, būtent, vos vieno gyvulių priešo bauginančius dramblius. Tačiau, jei jokio kito gyvulio ant žemės nebūtų, trumpo šimtmečio bėgyje dramblių tiek daug privistų, kad jie nebegalėtų sau pakankamai maisto surasti. Ir turėdamas šitą omenį jis tą įstatymą, kurį Malthus'as parėmė, kad „Visi gyviai turi tendenciją daugintis kiekiai jiems esančio maisto“ (tendency of all animated life to increase beyond he nourishment prepared forit).

Ar mūsų nuomonė nors šiek tiek prieštarauja šitai didžio gamtos tyrinėtojo dedukcijai? Nė mažiausiai! Jis teisingai mąstė. Bet jis šitą įstatymą, ko Malthus'as ir nepastebėjo, taikė tiktai laukinių gyvenimui, kurie gyvena iš „okupacijos“, t. y. iš pačios gamtos paruoštų maisto produktų. Ir, be abejo, šitam laukinių gyvenimui tinka tas įstatymas. Bet jis netinka civilizuotam gyvenimui, kur ne iš okupacijos, bet iš gamybos gyvenama, t. y. tiems, kurie gamtos jėgas pavėgė savo išlaikymo priemonių be poilsio dauginimui. Henry George iš čia išėjusias Malthus'o klaidas kartą gražiu būdu išreiškė. Jis sako, žmogus ir vanagas abu valgo vištas. Bet: juo daugiau vanagų, tuo mažiau vištų, juo daugiau žmonių, tuo daugiau vištų. Nes žmogus ne tik valgo vištas, bet jis jas taip pat augina; jis jas saugoja nuo jų prigimtų priešų ir blogo oro, jis jas šeria ir moka jų jam naudingus ypatumus išvystyti per sąmoningą auginimui parinkimą. Ir dėlto mėsinės vištos ir kiaušiniai vis daugėja, nors žmonių visuma nevienodą dydį vištų ir kiaušinių suvartoja su visuma ne tik

vanagų, bet visų plėšriųjų padarų kartu paimtų, priskaitant ir lizdų naikintojus.

Tuomi Malthuso aiškinimas klasių susidarymo bendrai ir jo laikų Anglijos industrijos sričių pertekliaus atskirai, yra klaidingas. Ir, darydami išvadas, mes turime sakyti, kad jis yra iš klaidingos premisos išėjęs, kurioje jis mažėjančio derliaus įstatymą paėmė pagrindu, neatsižvelgdamas į vieną savo svarbiausią nuostatą.

Mūsų kritikai užbaigti, dabar mūsų uždavinys yra nurodyti gyventojų pertekliaus priežastis, kurios, kaip mes anksčiau sakėme, yra faktas, kurio nei pajudinti nei pakreipti negalime.

V. Markso aiškinimo bandymai.

Šitai aiškina socialistinė teorija. Visą laiką darbininkai savo skurdo priežastimi laikė mašinas. Lyon'o kojinių mezgėjai sudaužė kojinių mezgamąsias mašinas, Elhės jūrininkai sudaužė Papins'o naujus garo laivus, ir čartistai garinių mašinų ventilius. Šita nuomonė pradžioj rodosi visai pateisinama, nes mašina be abejojimo yra įrankis, kuris taupo darbą; ir kadangi darbas yra darbininkų dirbamas, tai atrodo, kad ji taip pat taupo darbininkus arba, kas yra tas pats, kad darbininkus iš jų vietų išmeta, daro beduoniais. Tokia asmenybė, kai Karl Marksas šitam liaudies mąstymui davė mokslinį pavidalą: savo „kapitalistinės akumulacijos įstatyme“, kuris, kaip parinktas pavadinimas rodo, buvo pastatytas prieš buržuazinį pirminės akumulacijos įstatymą. Čia nėra vietos šitą turiningą teoriją išdėstyti ir kritikuoti. Tikrai pažymėjimas, kaip kad faktai sako, darbininkų atleidimas, primant kitus daugiau kaip kompensacija yra ir visų pirmiausia tose pačiose įmonėse, nes su kapitalistiniu išsivystimu prekių kaina puola; todėl smarkiai padidėja apyvarta ir pradedama daug didesniam plotui gaminti, negu prieš mašinų įvedimą. Bet visų pirmiausia yra reikalinga nauji darbininkai pačiai mašinai, jos žaliavai ir jos pridedomosioms dalims gaminti: kalnų gamyboj rūdims ir anglims, mašinų gamyboj, namų, geležinkelių, uostų, jūros laivų, gatvių, telegrafo laidų, statyboj milžiniškai augančių miestų ir t. t. Tačiau jei darbo pasiūlai darbo rinkoj viršija paklausus taip, kad alga, kaip apskritai niekuomet nekyla sąryšy su nepaprastai padidėjusiu žmogaus darbo produktinumu, tas aiškėja iš priežasčių, kurių nežinojo nei buržuazinės teorijos nei Karl Marksas. Tai yra negirdėtas kaimo proletarijato iš didelių dvarininkų sričių suplūdimas, kuris Anglijos ankstyboje kapitalizmo laikais užliejo darbo rinką, numušė algą ir pagimdė tą buginantį skurdą, kuris buvo akstinu gyventojų įstatymo koncepcijai. Ir toks pat kaimo proletarijato masinis į industrijos centrus keliavimas, kuris visuose kituose kapitalistiniuose kraštuose, kad ne vieno dai, tačiau panašų „gyventojų perviršį“ iššaukė ir vis dar iššaukia.

Karl Marksas matė tai gerai, bet jisai kaltę suvertė tai priežasčiai, kuri neegzistuoja: atleidimas kaimo darbininkų, panaudojant mašinų pavidale. Didžiulė klaida: tuo laiku apie Anglijos žemės ūkio mašinizavimą vos tiktai tebuvo pradedama kalbėti. Be to, būtų pakakę vieno žvilgsnio, norint suprasti, kad kapitalistiškai aprūpintas žemės ūkis ne mažiau, o daugiau reikalauja darbininkų tam pačiam plotui, ir visų labiausia, kad masinis plūdimas, apskritai, iš mašinos nepalytėtos Irlandijos buvo daug didesnis, kaip iš kitų dalių sujungtos karalijos. Žalioji sala nustojo 1840 metų tarpe beveik pusės savo gyventojų išievybės dėliai.

VI. Goltz'o įstatymas.

Čia yra dėsnis, kurio Marksas negalėjo žinoti, nes šis dėsnis po dešimties metų po jo mirties buvo atidengtas ir buvo galimas atidengti tik tai Vokietijoje. Mes kalbame apie Goltz'o įstatymą.

1893 metais Theodor Freiher von der Goltz — Poppelsdorf'o prie Bonn'os aukštosios žemės ūkio mokyklos agronomijos profesorius, savo knygoj „Die ländliche Arbeiterklasse und der preussische staat“ formulavo statistikos įstatymą sekančio turinio: „lygiagrečiai didelės žemės nuosavybės plotui ir priešinga kryptimi ūkininkų ūkio plotui eina emigracija ir išvykimas“ (Mit dem Umfang des Grossgrundeigentums parallel und mit dem Umfang des bäuerliches Besitzes in umgekehrten Richtung geht die Aus — und Abwanderung). Šitas įstatymas negalėjo būti nei prancūzijoje nei Anglijoje atrastas: visa Anglija yra didelių ūkių kraštas, Prancūzija — mažų ir vidutinių ūkių. Tik Vokietijoje vienus ir kitus galime aptikti: nes tiktai Vokietija yra, dėka ypatingo istorinio išsivystymo, valstybė, kurioje viena sritis, taip vadinama „Kolonialland“ rytuose Elbės ir Saale, didelių žemės savininkų yra sulieta su daugumoje ūkininkais apgyvendinta sritimi, „Strumland'u“ vakaruose. Ir įstatymas negalėjo būti Vokietijoje anksčiau kaip 90-ųjų metų pradžioje atidengtas, nes masinis kilnojimasis tiek tiek išievybė į užmarį, tiek išsikėlimas į industrijos centrus, tik po vokiečių — prancūzų karo ryškiai pasireiškė; bet statistikai privalėjo mažiausiai du gyventojų surašinėjimu (Volkszählungen) praleisti, kad pažintų sąryšį ir galėtų formuluoti. Pilnumoje šitas sąryšis Goltz'o formuloje dar nė karto nebuvo išreikštas skaitlinėmis. Nežnus nutilta nuo tikrumos, jei bus sakoma: „emigracija iš palyginamųjų sričių auga kvadrato su jame esančiųjų didžiųjų žemės savininkų kiekiu“. Die Wanderung aus verglichenen Bezirken wächst im Quadrat des darin enthaltenen Grossgrundeigentum“ arba: „kur didelių žemininkų nuosavybė (grossgrundeigentum) auga aritmetine progresija, išievybė auga geometrine progresija“.

Tačiau kartą buvo pastebėta, bet nelengva buvo nustatyti, kad čia buvo atrastas svarbus ekonominis įstatymas, kuris prie viendų

apystovų visur su visiškai vienoda jėga, kaip Masc Neber'is karta sakė, „su retu statistikos užsispyrimu (Eigensinn)“ prasimuša. Kur yra masės didžiųjų žemės savininkų ir tuo pačiu laiku kaimo proletarijatas turi laisvę, ten yra masinę emigracija ir išsikėlimas (Abwanderung). Kas liečia emigraciją (Auswanderung), tai mums sužinoti nereikalinga statistikos rankvedis, kad iš didelių dvarininkų apgyventų Anglijos ir, būtent, Irlandijos, Rytų Vokietijos, Rusijos, Lenkijos, Vengrijos, Rumunijos, pietų Italijos kraštus s žmorės didžiulėmis masėmis emigruoja į užmarį ir į kaimyninius kraštus, tuo tarpu kai iš ūkininkų kraštų, kaip Prancūzija, vakarų Vokietija, šiaurinė Italija, Šveicarija ir t. t. sudaro tik mažą įtaką į šitą milžinišką srovę. Bet ką „Abwanderung“ duoda, taip pat mes be statistinių tyrinėjimų žinome, kad Didžiojoje Britanijoje ir rytų Vokietijoje daugiau nei bendras prieauglis kaimo proletarijato į industrijos centrus išvyksta: gyventojų didelių žemės savininkų srityse visiškai sumažėjo.

Čia dar tik vienas uždavinys atliktas: statistikos įstatymas, kaip svarbus įstatymas, privalo būti įrodytas, kad su įprastais politiškos ekonomijos metodais iš jo bendrų premisų būtų galima dedukcijuoti. Šitą uždavinį mes visai paprastai, mūsų „vienapusiškai mažėjančio spaudimo įstatymo“ formulavime galėtume išspręsti. Sąryšis yra sekantis: ekonomijos bendra yra premisa, kad žmonės jų pačių ūkiškų interesų klausu, t. y., jie pasiima tas profesijas ir eina į tas vietas, kur tikisi daugiau uždirbti, arba yra kitoks formulavimas, kad jie turi tendenciją tekėti iš vietų su didesniu į vietas su mažesniu ūkišku spaudimu. Tiktai augtų, kaip kad sako Adomo Smilho pagrindinis kūrybos įstatymas, su didėjančiu gyventojų skaičiumi bendradarbiavimas, produktingumas ir turtingumas, bet jis turi tendencijos kaimė lėčiau didėti, negu mieste ir dėl to, kad miesto produktingumas neturi tų kliūčių, kurias pastato mažėjančio derliaus įstatymas žemės ūkyje. Šitai išreiškiama taisykle. Industrijoj veikia augančių pajamų įstatymas, žemės ūkyje mažėjančių (relat.) pajamų įstatymas. Tuč mi dar visiškai nesakoma, kad žemės ūkio produktinumas prie sveikos valstybės padėties nesmarkiau augtų, kaip gyventojai: bet jis didėja lėčiau, kaip miesto sluoksnių produktingumas.

Tiktai visiškai laisvoje visuomenėje įplaukos vienos dalies gyventojų negali ilgam laikui būti didesnės, kaip kitos. Pasiimant geriausias profesijas ir vietas ir tuom darosi „in statu nascendi“ padėties išlyginimas. Šitas išlyginimas pasidaro šiuo atveju dėl to, kad viena kaimo prieauglio dalis emigruoja į miestus (Abwanderung). Dėka to auga konkurencija, puola kainos, įplaukos mažėja. Iš kitos pusės šita padidėjusi gyventojų dalis reikalauja taip pat daugiau maisto ir žaliavos. Dėka to kyla žemės ūkio produktams kainos ir sąryšis su tuo kaimo įplaukos taip pat auga. Toliau tampa būtina, kaip Rinardo

įstatymas sako, apdirbimas mažesnės rentos žemės, kad padengtų padidėjusi žemės ūkio produktų reikalavimą.

Tuomet pradedama dirbti mažesnio derlingumo ar tolimesnio atstumo nuo rinkos žemės: emigracija (Auswanderung). Tolimesnio atstumo nuo rinkos žemės produktų kaina kyla ir šitą kainą turi miesto rinkos sumokėti. Ir delto kyla kaina žaliavos. Ir tokiu būdu tampa išsilyginimas, kad miestų spaudimas trupučiuką padidėja, o kaina trupučiuką pamažėja.

Tai yra bendras įstatymas. Bet jis veikia įvairiai atsižvelgiant į tai, kas valdo žemę: dvarininkas ar ūkininkas. Ūkininkų kraštuose pajamų prieauglis atitenka patiems dirbėjams. Dvarininkų kraštuose — kainos padidėjimas atitenka dvarininkui, tuo tarpu kai jo darbininkai betarpiškai jokio pelno iš to neturi. Del to jie yra priešais, kaip jau sakė Adomas Smithas, savo ponų, kurie yra monopolistais ir kiekvienas monopolistas, didžiojo Šatlando žodžiais tarant (um mit dem grossen Schotten zu sprechen), visuomet ima tiek, „kiek įstengia išpresuoti“. To pasekme yra skirtumas spaudimo darbininkų klasės mieste ir kaime. Mieste spaudimas yra nepalyginamai mažesnis, kai ūkininkų kraštuose. Ir to pasekme emigracija abiem dviem kryptimi*) kaime nepalyginamai yra didesnė, kai mieste.

VII. Tikrosios miestų gyventojų pertekliaus priežastys.

Viską kartu paėmus rodosi, kad tam tikra emigracija yra kiekvieno laisvos konkurencijos ūkio būtinas pažymys. Ir faktas pasitvirtina: taip pat ūkininkų kraštuose dalis prieauglio iškeliauja į miestus arba apgyvendina kitą dalį naujų žemių viduj arba užsieny. Bet masinis kilnojamas, kuris miestuose darbo rinkas užpildo ir liūdnas vadinamas kapitalizmo pasekmes neša, randasi tik stambių žemės savininkų srityse.

Čia būtų aiškus, vienok labai klaidingas prieštaravimas, jau iš anksto įspėtas: ūkininkų kraštų emigracija nesustotų politinių ribose, jei ji jėga būtų nesulaikoma. Ūkininkų kraštai, pav., Prancūzija ir Šveicarija yra vokiečių, italų, belgų taip pat ir Lenkijos darbininkų smarkiai užlieti. Suprantama del ko čia turėjo iškilti tam tikras kapitalizmas, bet dabar suprantama daug geriau, del ko jis niekuomet nepasiekė tokio didelio išsivystymo ir del ko jis niekuomet neprivedė prie tokio sunkaus apsiareiškimo, kaip savo savotiško išsivystymo srityse, kaip stambioji žemės nuosavybė Jungtinėse Valstybėse. Prie čia nurodytų stebėjimų ir svarstymų reikia turėti akyse svarbų patologijos tvirtinimą— nėra jokio liguisto reiškimo, kuris nebūtų sveikiems pavyzdžiu. Visos ligos, anot Brounais ir Virchow, randasi tiktai tame, kad normalūs elemen-

*) Reikia čia suprasti Abwanderung ir Auswanderung. K. Str.

tai atsiranda nenormaliose vietose, nenormaliu laiku arba visų labiausiai nenormaliame kiekyje. Mūsų atveju eina kalba visiškai apie tokią „Heterometriją“. Vidutinis kilnojimasis (Wanderung) yra normalus, tiktai besaikis yra simptomas sunkios tautos ligos, dėl kurios mes kenčiame ir dėl kurios mūsų kultūrai grėsia pavojus. Jei norima turėti iliustruotą pavyzdį, tai niekuomet negali būti visuomenės, kurioje tuberkuliozas visai būtų dingęs. Visuomet yra taip vadinamų „neigiamų variantų, gyventi nepajėgančių žmonių, kurie bet kokių aštrių (akuten) arba kroniškų ligų apimti yra ir tai yra įvykis, kuris visos grupės interese glūdi, kuri nori ir privalo plėstis. Bet jei tuberkuliozas ne atskirais atsitikimais, bet masiniai pasireiškia, tai apart neigiamų variantų daugybę „teigiamų variantų“ sumainyme. Tuomet matoma, kad čia yra sunkus vis. org. susirgimas. Nedidelė ugnelė židinyj yra naudinga, didelė ugnis pakraikėj žalinga.

Tokiu būdu mes suradome miesto gyventojų pertekliaus nuo pradžios kapitalistinės eros visiškai be prieštaravimų atatinančias faktams tikrąsias priežastis ir tuomi parodėme pagrindines Malthus'o (ir Markso) klaidos priežastis. Jie matė gyventojų perteklių miestuose ir laikė jį gyventojų pertekliumi visame tautos ūkyj. Todėl abu nerado tinkamo išaiškinimo. Malthus'as ieškojo jo „perdideliame gimimų dažnume“ dėl darbininkų „neatsargumo“, kurie daugiau vaikų gimdo negu išmaitinti gali; Marksas ieškojo priežasčių mašinos pražūtingame veikime žemės ūkyj ir industrijoj. Tačiau tikrosios priežastys glūdi nei biologiskai — spichologinėse, nei techniškai — ūkiškose srityse. Čia neina kalba, kaip Malthus'as manė, apie aklaį veikiantį gamtos įstatymą, kuris kiekvieną maštančią visuomenę užvaldo; ir jis kalba taip pat mažai kaip Marksas manė, apie „specifinį gyventojų įstatymą“ kiekvienos visuomenės laisvos konkurencijos: bet jis kalba apie legalų veikimą, be ūkiškų faktorių visuomenės ūkio tėkmėj: nes masinė didelių žemės savininkų nuosavybė neginčijamai atsirado užkariavimo ir pavergimo būdu.

Jei mes išsivaizduotume šitus „feodalizmo likučius“, šitą didžiulį monopolį prašalintą, tai galėtume sakyti, kad žmonijai nereikia daugiau mašinos bijotis, kuri tuomet jos ramia verge, bet ne jos tiranišku viešpačiu būtų. Ir žmonija galėtų josios natūraliniam palinkimui į lytinę meilę (zur Liebe der Geschlechter) ir į sudarymą šeimos nesileisti, kol žemė jai neatsakys išlaikymo. Tokiu būdu prieš mus stovi naujas klausimas, kuris tenka mūsų antrajai paskaitai.

(B. d.)

Vertė K. Strimaitis.

Jaunuomenė gyvenimo sūkuriuose.

J. Geniušas.

Jau daug metų prabėgo, kai pasaulyje praužė kruvinasis Didysis karas, bet iki šiol įsisiūbavusios žmonijos gyvenimo bangos negali nurimti. Po karo vyksta eilė revoliucijų, šitą eilę dabar pakeičia kontrevoliucijų bangos. Iki šiol tiek vienoje tiek kitoje gyvenimo srityje vyksta įvairūs kriziai. Šiuo momentu visas kultūringasis pasaulis gyvena aštrų ekonominį krizį, milijonai bedarbių grąšo nusistovėjusiai tvarkai įvairiomis visuomeninio gyvenimo komplikacijomis.

Ekonominiai, politiniai, tarptautiniai kriziai vyksta visiems matomomis, aštriomis formomis. Kiekvieną kultūringą visuomeninį žmogų jie šiaip ar taip paliečia, bet drauge su tais kriziais vyksta ne taip aštriai pajuntami ir žmonijos dvasinio pasaulio kriziai. Šiuo metu labai dažnai kalbama apie kultūros, filosofijos, pasaulėžvalgos, moralumo ir kitus krizius. Nors šitie dvasinio žmonijos pasaulio kriziai nesudaro labai apčiuopiamų, aštriai juntamų visuomeninio gyvenimo komplikacijų, bet mastą, dvasinį visuomenės gyvenimą juntąs žmogus ir šituos krizius giliai jaučia, dėl jų nekartą sielojasi.

Kai suaugėliai pajunta dvasinio visuomenės gyvenimo pakrikimą, kai gyvenamos idėjos, idealai visuomenės gyvenime menkėja, tai jautresnių žmonių akys kreipiamos į jaunuomenę. Jaunuomenėje sudedamos geresnio, gražesnio gyvenimo viltys, iš jaunuomenės laukiama, kad jinai naujomis jėgomis, jaunos dvasios lakumu sunormuos pakrikusį dvasinį pasaulį, iš naujo pastatys ant pjedestalų sugriautus idealus, gražesnio teisingesnio gyvenimo lūkesčius, kad jaunuomenė įneš į sustingusį dvasinį gyvenimą naują, visą gaivinančią srovę.

Deja, nelengva šių dienų jaunuomenei pateisinti dedamas jai viltis, nelengva atlikti tai, ko laukia iš jos dvasios paliegėliai suaugėliai. *Jaunuomenė, išeidama į platų visuomenės gyvenimą, noroms nenoromis turi susidurti su tais pakrikimais, kuriais serga suaugusieji.* Tie pakrikimai veikia jaunuolio sielą, tramdo jos lakumą, trukdo jos veržimasi prie geresnio gražesnio gyvenimo kūrybos. Susidaro sunki jaunuolio sielos gyvenimo drama: jaunuolio siela, jaunų jausmų kupina, jaunuolio prigimtis, jo psichika stumte stumia jį geresnio, gražesnio, teisingesnio gyvenimo siekti, tobulesnes gyvenimo formas kurti, o tuo tarpu susidūrimas su šiurkščia tikrove nekarta palaužia lakius jaunuolio sielos sparnus. Jaunuolis nejučiomis pakliūva į suaugėlių gyvenimo sukūrius. Iš tų sukūrių sunku jam iškilti į aukštesnį dvasios gyvenimą. Jaunuolis pamažu ima sirgti tais negalavimais, kuriais serga apsupančioji jaunuolį aplinka. Tada visuomenė ima kaltinti jaunuomenę tomis ydomis, kuriomis ji pati serga ir kuriomis ji užkrėtė jaunuomenę.

Čia norėtum bent bendrais bruožais apibūdinti būdingiausias šiuo metu jaunuomenei primetamas ydas. Drauge pabrėšim, kad šitomis ydomis serga ne tiek jaunuomenė, kiek mū ū suaugusioji visuomenė.

Pirmiausia, kas ypatingai puola į akis, tai nuoširdžios, bent kiek *pastovesnės ideologijos stoka*. Ideologijos trūksta ir politinio, ir religinio, ir dorovinio gyvenimo srityse. Tiesa, šiuo metu labai daug ir labai gražiai kalbama ir politinio ir dorovinio gyvenimo klausimais. Bet jeigu geriau tas gražias kalbas panagrinėtume, jeigu paieškotume tų motyvų, dėl kurių tos gražios kalbos kalbamos, tai rastume arba tuštumą, arba gražiai užmaskuotas negražias intencijas.

Politinės, dorovinės, pagaliau, ir religinės idėjos, apie kurias taip mėgstame gražiai kalbėti, tik paviršutiniškai paliečia mūsų sąmonę. Jos neužgauna mūsų širdies, jos nepajudina mūsų valios kovai dėl tų idėjų. Jos palieka tik mūsų pašnekesių sferose, bet neapima visos žmogaus būtybės. Todėl tos *idėjos* taip *greit keičiamos*. Ypač tai žymu mūsų politinio gyvenimo srityje. Mes matome senų, praeity net ir garbingų vyrų, kurie, besikeičiant situacijai, kaip pirstines keičia tas politines idėjas, dėl kurių dar neseniai ragino jaunuomenę aukotis, kovoti. Tai ką jau kalbėti apie žmones, kurių gyvenimo sąlygos verste verčia savo pasaulėžvalgą mainikauti dėl šiek tiek geresnių gyvenimo sąlygų. Susidaro tokia padėtis, kad atsirado daug žmonių, kurie net suprasti negali, kaip galima turėti kitokią nuomonę šiuo ar kitu klausimu, negu kad turi kiti, kaip galima manyti kitaip, kaip mano dauguma. Tokiu būdu šlifuojasi žmogaus idėjų pasaulis, *šlifuojasi ideologija*. Žmogaus sielos gyvenimą veikia ir formuoja ne jo nuoširdūs pergyvenimai, bet *visa niveliuojanti mada*. Jeigu negalima suknelės ar kostiumo pasisiūdinti kitaip, kaip nešioja kitos ar kiti, tai ir manyti, turėti kitokių nusistatymų bei nuomonių visuomeniniame gyvenime, negu turi kiti, taip pat nepatogu.

Kas daros visuomeniniame gyvenime, tas pastebima ir *dorovinio bei religinio gyvenimo srityse*. Čia *vyrauja dažniausia tuščias žodis, nieko bendra neturįs su poelgiu, su darbu*. Žodis, kuriam niekuomet nelemta virsti kūnu. Dorovinio bei religinio gyvenimo srityse vyrauja dažniausia forma, kuri nustelbia esmę, kuri su esme dažniausia taip pat mažiausia ką bendra turi. Forma vartojama tik sąžinei nuraminti, tik kylančiam iš sielos gelmių protesto balsui nuslopinti.

Kadangi ir doroviniai ir religiniai principai tik paviršutiniškai apgaubia mūsų dvasinį pasaulį, tai ir šitie principai taip lengvai ir pigiai, reikalui esant, parduodami. Tik pasižiūrėkite, kaip lengvai nesant civilines metrikacijos, tikintieji žmonės kaičia savo tikyba. Kaip lengvai išviršiniai padorūs žmonės įsipainiuoja į nešvarius bižnius malversacijas.

Kaip lengvai būvio kovoj apeinamas pamatinis krikščionybės dėsnis — mylėk artimą savo, kaip patsai save.

Vadinasi, *suaugusioji visuomenė negali nurodyti jaunuomenėi tokių idėjų, tokių dorovės principų, dėl kurių ji pati galėtų aukotis*, dėl kurių ji sutiktų bent smarkiau nukentėti. Tai kaip galima reikalauti iš jaunimo, kad jisai turėtų savo aiškia, pastovia ideologija, griežtus tvirtus dorovingumo principus, dėl kurių nebūtų gaila pasi-aukoti, nukentėti? Didelis jaunuomenės nuopelnas, kad ji, net ir tokiose ideologinio gyvenimo sąlygose gyvendama, vis dėlto davė nemažą būrelį jaunuolių, kurie savo idėjas mokėjo ginti, kurie dėl tų idėjų nebijojo ir nukentėti. Tas kad ir negausingas jaunuolių būrelis duoda vilties, kad jaunuomenės tarpe idealų troškimo kibirkštėlės nėra visiškai užgesusios.

Ideologijos stoka savaime gimdo materialistinį gyvenimo vertinimą. Visa gera, padoru, gražu, kas teikia pinigą, pelną, turtingą, išštaigingą gyvenimą. Pinigas nustelbia žmogaus protą, širdį ir valią, dėl pinigų tik galima aukotis, kovoti. Idėjos paliekamos tik „vėjus“ gaudantiems. Už skatiką visas idėjas galima parduoti. Į rinką išnešama visa, kas gera, gražu, padoru, kas žmogų daro žmogumi. Valgant, kai kas sako, apetitas auga. Siekiant išštaigingo gyvenimo, auga, kyla išštaigingumo reikalavimai. Tuos reikalavimus skatina augti ir didėti importuojamos prekės, miestų ir miestelių tomis prekėmis išdabintos krautuvių vitrinos. Dėl turtingesnio ir išštaingiesnio gyvenimo eina varžytynės. Kaip galima gyventi kukliai, jei aplinkui tik ir maštoma, rūpinamasi gyventi turtingiau.

Pagal žmogaus turtingumą vertinamas ir patsai žmogus. Niekis žmogaus vidujinis inteligentiškumas, gabumai ir visi kiti gerieji būdopatumai, jeigu žmogus nesugebėjo sukurti turtingo ir išštaigingo gyvenimo. Turtingas žmogus gerbiamas, jam lenkiamasi net ir tada, kai jo moralinis ir kultūrinis vertingumas labai menkas, kai jo turtingumo kilmė negražiai kvepėtų. Turtingumas mūsų laikais atstoja ir protą, ir padorumą ir visa tai, ko reikalaujama iš kultūringo ir padoraus žmogaus.

Materialistinis gyvenimo vertybių įkainojimas pakeitė kultūringumo, inteligentiškumo, padorumo sąvokas, nužemino žmogaus asmens vertingumą. Žmogaus asmenybė, jo teisės vertinamos ir saugojamos tik proporcingai jo materialinių išteklių. Toksai asmens nužeminimas daug žalos daro mūsų visuomeniniam gyvenimui, daug kam tenka dėl to asmens nužeminimo, dėl jo žmogiškų teisių negerbimo ir nukentėti.

Tokiam materialistiniam gyvenimo vertybių kainojimui vyraujant, ar galima kaltinti mūsų jaunuomenę sumaterializėjimu? Siauras, egoistinis materializmas, įskiepijamas jaunuoliui su motinos pienu, svajones apie geresnį materialinį gyvenimą jaunuolis girdi iš pat ma-

žens, dėl geresnio materialinio gyvenimo jaunuolis leidžiamas į mokslus ir t. t. Todėl negalima labai stebėtis, jeigu mūsų jaunuomenė, dar mokyklos suole sėdėdama, jau svajoja apie geresnes, pelningesnes, šiltesnes vietas, jeigu dėl tų vietelių ji kartais išsižada ir jaunystės dienų svajojimų, ir gražių kilnių idėjų, ir, pagaliau, savo gilių, širdingų įsitikinimų, pasaulėžiūros. Juk jaunuomenė mato, kad suaugusiųjų tarpe materialinis gerbūvis teikia pagarbos, duoda galimumų įeiti į aukštesnes, kilnesnes sferas, tai kaip tomis gėrybėmis nesirūpinsi? Deja, su skausmu tenka konstatuoti, kad labai dažnai tų šiltesnių vietelių ieškojimas lydimas tokiais tamsiais, negražiais poelgiais, kurie visam gyvenimui suteršia jaunuolio sielą, suteikia jaunuoliui tryliktojo apaštalo vardą.

Mūsų jaunuomenę, ypač besimokinančią jaunuomenę, labai žalingai veikia mūsų visuomenėje įsigalėjęs specifinis lietuviškas *poniškumas*, *aristokratiškumas*. Visiems nepaslaptis, kad vadinamoji mūsų inteligentija yra kilusi iš samanotų, šiaudinių kaimo bakužių, ne paslaptis, kad daugumai mūsų ponų laimingu vaikystės metu ne vieną gražią vasarėlę teko ganyti ne kultūringus angliškus bekonus, bet lietuviškas plačiaveides. O tuo tarpu, pakliuvus kur į mūsų inteligentų kompaniją, pasijunti kažkokių grajų, kunigaikščių, kilniausių aristokratų būry. Manieros, tonas, gestai drabužiai, ištaigingiausi butų apstatymai primena seniai praėjusias aristokratų gadynes. Bet visai nesunku pastebėti, kad tuo aristokratizmu stengiamasi paslėpti vidurinį sielos tuštumą, dažnai net ir nekultūringumą, neinteligentiškumą. Vadinasi, nesistengiama įsigyti tikro sielos kultūringumo, kilnumo, džentelmeniškumo, bet rūpinamasi, kad tuos ypatumus teiktų drabužiai, importuoti baldai, paviršutinis nenatūralus inteligentiškumas. Tai labai liūdnas ir apgailėtinas mūsų visuomeninio gyvenimo reiškinys. Jis neleidžia susikurti Lietuvoje savytai lietuviškai inteligencijai su savytomis lietuviškomis tradicijomis, įpročiais. Pigios, paviršutiniškos Vakarų Europos kultūros panašavimas tvirtai įleido šaknis mūsų tėvynėje. Šituo paviršutinišku inteligentiškumu ir kultūriškumu pamažu užsikrečia ir mūsų kaimas: ir čia madinomis suknelėmis, skrybėlaitėmis, kostiumais, lakiruotais bačiukais stengiamasi įsigyti inteligento vardas.

Bet mūsų tariamiems aristokratams reikėtų neužmiršti, kad toksai inteligentiškumas kvepia baudžiava ir lietuviškų šlėktų gadyne. Juk nesunku susekti *mūsų lietuviško aristokratizmo kilmę*. Baudžiavai išnykus, Lietuvoje nebuvo lietuviškos inteligentijos. Ją sudarė mūsų šlėktiškų tradicijų bajorai ir sulenkėję kunigai. Iš baudžiauninkų luomo augančiai lietuviškai inteligencijai toji svetima aristokratija turėjusi didelės įtakos. Reikėjo tik matyti, kaip prieš karą džiaugėsi mūsų tėveliai, jeigu jų sūnelis, studentas ar vyresniųjų klasių gimnazistas, buvo svečiu priimamas klebonijoje ar dvare. Iš klebo-

nijos ir dvaro tie mūsų gimnazistai ir studentai parsinešdavo svetimų lietuvių dvasiai ir kultūrai inteligentiškumo, o geriau pasakius — tai paprasto, pigaus, paviršutiniško miesčioniškumo. Bet prieš karą tas miesčioniškumas silpnėjo dėl lietuviškos inteligentijos liaudininkiškumo, demokratiškumo. Tuometinė inteligentija laikė savo pareiga tiesti tiltus į liaudį, su liaudimi bendradarbiauti, liaudyje semtis lietuviškumo ir patriotiškumo. Šiuo metu visiems matyti, kaip mūsų tariaimoji inteligentija vis labiau ir labiau nutolsta nuo liaudies. Tu nusiskundžia mūsų spauda ir jautresni žmonės. Vadinasi, *šlėktiškai lenkiškas miesčioniškumas, kuris priimtas dabar vadinti inteligentiškumu, vis labiau ir labiau gaubia mūsų atitolusią nuo liaudies inteligentiją.*

Tai negalima stebėtis, kad ir mūsų, ypač besimokančioji, jaunuomenė prieš savo širdies nusistatymą pakliūva į tą šlėktiško miesčioniškumo, poniškumo balą. Negalima stebėtis, kad jaunučiai mūsų studentai bei studentės taip šventai tiki smokingų, balinių suknelių „inteligencija“. Juk čia veikia, tur būt, bendras dėsnis, kad pirmiausia siekiama tai, kas pasiekti yra lengviau. O juk paviršutinišką, smokingais ir balinėmis suknelėmis reiškiamą „inteligentiškumą“ pasiekti lengviau, negu išugdyti šviesų protą, kilnią, džentelmenišką širdį ir kultūros vertybes kuriančią valią.

Į tokius tai mūsų gyvenimo sūkurius pakliūva išeinanti į platų gyvenimą jaunuomenė. Sunku tuose sukūriuose orientuotis, sunku pateisinti jaunuomenei dedamas gražesnio, geresnio ir teisingesnio gyvenimo viltis. Bet, tikėdami jaunuomenės troškimu kilnius idealus siekti, mes tikime, kad jaunuomenė jai pastatytas kliūtis nugalės.

Tarptautinė Studentų Sąjunga C. I. E. **(Confédération Internationale des Étudiants).**

J. Jasiūnas.

Po karo pasireiškusios tautų bendradarbiavimo idėjos palietė ir studentus. Ir studentų tarpe iškilo gyva mintis organizuoti tarptautinę studentų sąjungą ir plėsti įvairių kraštų studentų susiartinimo darbą. Tačiau kokia gi tarptautinio studentų bendradarbiavimo ir jų darbo prasmė? Ar ir čia atskiros valstybės ieško tik progos iškelti ir atstovauti savo tautos ir valstybės interesus ir parodyti kitų kraštų studentams, kad ir studentai turi vesti atitinkamą tautinę užsienio politiką? Ne. Studentai turi savo specifinių uždavinių, turi kitokių siekimų, kurie ir neliečiant savo valstybės užsienio politikos reikalauja bendradarbiavimo ir glaudžių santykių tarp atskirų kraštų studentų. Juk yra tiek daug ir taip svarbių bendrų tikslų, kurie riša atskirus

kraštų studentus. Kultūrinis bendradarbiavimas visada galimas visai neliečiant politinių atskirų tautų interesų. Pati tarptautinio studentų bendradarbiavimo prasmė ir bus toks santykių organizavimas, kuris sudarytų stiprią bazę kiek galima plačiau išvystyti įvairių kraštų studentų susiartinimo darbą. Šitas tarptautinis studentų darbas turi parodyti, kad čia turi pasireikšti ne tik atskirų tautų savo kultūrinių gėrybių piršimas ir tuo pačiu tarnavimas užsienio politikai kultūrinės propagandos pavidale, bet kartu ir vienas kitų geresnis pažinimas, susiartinimas, palaikymas demokratijos pavidale tų idėjų, kurios turėtų didelės reikšmės netiesioginiai įvairioms pasaulio problemoms, neišskiriant net ir socialinės problemos.

Šitų minčių vedami, atskirų kraštų studentai tuojau po didžiojo karo ir iškėlė tarptautinės studentų sąjungos reikalingumo mintį. Pasitaiko puiki ir proga. 1919 m. lapkričio mėnesį įvyko Strasbūrgo Prancūzijos studentų sąjungos kongresas, į kurį buvo pakviesta ir ir kitų kraštų studentų atstovai. Čia dalyvavo J. A. V., Belgijos, Didžiosios Britanijos, Graikijos, Italijos, Lenkijos, Rumunijos, Čekoslovakijos ir Jugoslavijos studentų atstovai. Šito kongreso dalyvių tarpe ir kilo mintis tuojau įkurti tarptautinę studentų sąjungą. Tokią sąjungą jie įkūrė ir jau iš pat pradžių sąjunga turėjo 7 tikruosius narius ir 11 laisvų narių. Laisvais nariais buvo laikomi tų kraštų studentai, kurie dar nebuvo savo krašte sudarę viso krašto studentų sąjungos. Jau 1920 m. kai kurių kraštų studentijos buvo jau taip pat susiorganizavusios į tautines sąjungas ir 1921 m. Tarptautinės Studentų Sąjungos (C. I. E.) pirmame kongrese Pragoje tikraisiais nariais buvo dar priimta Šveicarų, Jugoslavų, Olandų, Danų, Norvegų, Anglų, Švedų, Suomų ir Škotų studentų sąjungos.

Vykdomasis C. I. E. komitetas savo posėdy Montpillier'e 1921 m. lapkričio mėnesį ir pasitarimuose Hagoje 1923 m. sausio mėnesį ir Oksforde 1923 m. rugsėjo mėn. tinkamesnius sąjungos narių santykius palaikyti išdirbo C. I. E. programą, kurią išsiuntinėjo sąjungos nariams susipažinti.

Pirmaisiais 5 C. I. E. gyvavimo metais, būtent, iki 1924 m. buvo dedama visos pastangos sąjungai stabilizuoti ir varoma smarkus propagandos darbas. Tam tikslui buvo nuolat siuntinėjami visų Europos ir Amerikos kraštų studentų sąjungoms paskatinimai paremti C. I. E. darbą ir prie to darbo prisidėti stojant į C. I. E. narius.

1924 m. įvyko antras platesnis C. I. E. kongresas Varšuvoj, kur buvo priimta tikraisiais nariais dar Bulgarijos, Estijos, Vengrijos, Latvijos ir Turkijos studentų sąjungos ir Pietų Afrikos, Naujosios Zelandijos, Rusų Emigrantų, Georgijos, Hong-Kongo studentijos ir Cosmopolitan Club of North America — laisvais nariais. Čia pat buvo sudaryta propagandos komisija ir priimta programa, statutas ir

tvarkymosi taisyklės. Jau tada 1924 m. C. I. E. nariais buvo 28 kraštų studentijos su 500.000 studentų.

Šiame Varšuvos kongrese iškilo daug ginčų dėl vokiečių studentų sąjungos (Deutsche Studentenschaft), kurią atstovavo Deutsche Studentenverband — demokratinė vokiečių studentų sąjunga, priėmimo tikruoju nariu ir čia vokiečiai nebuvo priimti remiantis tuo, kad neva vokiečių studentų sąjunga norinti sudaryti atskirą germanų studentų sąjungą — bei uniją. Šitas ginčas dėl vokiečių priėmimo į sąjungą užtruko dar kelis metus, kuris nesibaigė ir vokiečius priėmus.

Turint galvoj, kad įvairių tautų žmonių, ypač besimokančios jaunuomenės, kultūriniai santykiai gali atnešti naudos žmonijai ir atskiriems tautoms tik tada, kai atskirą tautą ar jos dalį atstovaujantieji asmenys nenorės savo interesų tarptautinėje arenoje statyti pirmoje eilėje visų kitų reikalų, kai nepasireikš intencijos hegemonijai ir bus laikomasi gryvai demokratinėse principų, — reikia pasakyti, kad pradžioje C. I. E. atitiko savo tikrajam uždaviniui. Bet deja, šitokią liniją neilgai Tarptautinė Studentų Sąjunga ištesėjo. Nežiūrint į tai, kad C. I. E. savo pagrindan yra padėjusi: 1) sudaryti draugiškus ryšius tarp viso pasaulio studentų ir intelektualinių darbininkų, 2) organizuoti glaudų bendradarbiavimą tarp atskirų kraštų studentų sąjungų, 3) koordinuoti jų veikimą pasaulio studentų gyvenime, 4) studijuoti tokius tarptautinio pobūdžio klausimus, kurie padėtų išvystyti tinkamesnes auklėjimuisi, studentų intelektualiniam ir materialiniam gyvenimui sąlygas ir 5) savo veikimą tvarkyti taip, kad jam neturėtų jokios įtakos religiniai ar partiniai įsitikinimai, — bet vis dėlto sąjunga nesugebėjo atsilaikyti nuo pašalinės įtakos, išeinančios iš vienos ar kitos studentų grupės. To dėliai sąjunga negalėjo užsibrėžto savo darbo varyti tinkama kryptimi, ir dėl to, kaip vėliau matysime, sąjungoje paskutiniuoju laiku pasireiškė net irimo simptomai. Tarptautinės Studentų Sąjungos geri norai palaikyti solidarumą atskirų tautų studentų tarpe, plėsti sugyvenimo ir pasaulinės taikos idėjas negalėjo pasiekti tinkamų rezultatų. Visuose C. I. E. kongresuose, pasitarimuose ar posėdžiuose būdavo labai daug kalbama apie pacifizmą ir šios idėjos skleidimą aukštąsias mokyklas lankančiųjų tarpe, bet visa tai likdavo tik gražiomis kalbomis, o praktikos gyvenime pasireiškėdavo gana dažnai nacionaliniai politiniai interesai, kuriuos keldavo vienos ar kitos tautos studentai. Šitokios pasireiškiančios tendencijos privedė prie to, kad nepolitinė ir nereliginė tarptautinė organizacija atsirado atskirų tautų studentų sudaryti blokai, varžydami tarp savęs dėl įtakos pačioje sąjungoje. Buvo daug kartų bandyta grįžti į normalų kelią, ir 1925 m. įvykusiame pasitarime Kopenhagoje jau užsibrėžta laikytis sąjungos principų ir artimai bendradarbiauti su viso pasaulio studentų sąjungomis, neišskiriant ir vokiečių. Vokiečių studentų atstovai šiai minčiai pritarė ir pasižadėjo palaikyti artimą kontaktą su C. I. E. Bet tai

neilgai truko. Jau 1926 m. šis bendradarbiavimas ir kontaktas nutrūko.

Tiktai 1928 m. didžiuliame Paryžiaus kongrese, į kurį buvo pasiūstas ir Lietuvos Studentų Atstovybės atstovas (tik nuvažiavęs Paryžiun, kongreso neradęs ir visai jo nematęs sugrįžo Lietuvon), vėl buvo iškelta bendradarbiavimo reikalas su vokiečiais ir čia buvo pasirašytas Tarptautinės Studentų Sąjungos bendradarbiavimo su Vokiečių Studentų Sąjunga (Deutsche Studentenverband) protokolais, priimta dar pora naujų narių (Meksika ir Albanija). Darbui taip prasiplėtus ir pačiai sąjungai išaugus, rodos, būtų galėję rasti bendrą kalbą visų tautų studentai. Prasidėjus C. I. E. bendradarbiavimui su Vokiečių Studentų Sąjunga, prie bendro sąjungos darbo prisidėjo ir pavergtų tautų studentų sąjungos, kaip ukrainiečiai, baltgudžiai, rusų emigrantai ir k. 1929 m. ir Lietuvos Studentų Atstovybė buvo priimta į C. I. E. narių skaičių. Taip sąjungai prasiplėtus iškilo naujas ginčų elementas, būtent, mažumų klausimas, Vokiečių Studentų Sąjungos remiamas. Šitas mažumų klausimas vis aštrėjo, kartu su tuo aštrėjo santykiai su Vokiečių Studentų Sąjunga ir jau 1930 m. Briuselio kongrese priėjo prie to, kad vokiečiai vėl turėjo pasitraukti iš C. I. E.

Briuselio Kongrese dar ir be to vokiečių ir mažumų klausimų buvo paliesta ir tokių reikalų, kurie jau turėjo politiškai ideologinių ir net religinių pažymių, o tai kai kuriais atvejais kongreso dalyvius buvo privedę prie lygsvaros netekimo.

Italijos fašistinių studentų grupių atstovai, prisiminę senovės romėnų heroizmą, daugiausia kėlė ginčus dėl sporto komisijos veikimo ir dėl įvykusios sporto olimpiados Darmstade ir reikalavo, kad komisija būtų perkelta į Romą. Jugoslavijos studentų atstovai smarkiai užpuolė bulgarus studentus, kad šie varą akciją prieš Jugoslaviją. Bulgarami gi skundėsi Jugoslavų ekspansija ir persekiojimu joms draugiškų mažumų, susiorganizavusių į atskiras sąjungas Jugoslavijos universitete. Šitas Jugoslavijos ir Bulgarijos studentų atstovų ginčas kongrese užtruko kelias dienas. Sąryšy su Jugoslavijos studentų ura patriotizmu kongreso metu buvo įvykęs net vienas charakteringas incidentas. Tarptautinėj Studentų Sąjungoj Jugoslavijos studentus nuo pat pradžių atstovavo atskira jugoslavų studentų sąjunga „Probratimstvo“ — pasekėjai anksčiau buvusios urapatriotinės slaptos organizacijos. Tuo tarpu mes gerai žinome, kad studentai kroatai Agrame yra susiorganizavę į didžiules ekonomines ir politines sąjungas, smarkiai spaudžiamas ir persekiojamas Jugoslavijos militarinės diktatūros, ypač nuo 1929 m. sausio 6 d. „Probratimstvo“ atstovavo ir kroatus, bet kroatai su tuo nesutiko ir reikalavo jau anksčiau priimti juos pilnais nariais į C. I. E. Briuselio kongresan buvo pakviesta ir kroatų studentų atstovas, kuris kongrese nusiskundė jų persekiojimu. Jugo-

slavai tat užginčijo. Kadangi del aštrios Jugoslavijoje spaudos cenzūros ten vidaus santykių iš spaudos beveik negalima pažinti, tai jau anksčiau C. I. E. buvo sudariusi komisiją iš vieno šveicaro ir vieno belgo ištirti esamąją Jugoslavijoje kroatų studentams būklę. Bet netrukus šveicaras buvo pakeistas C. I. E. pirmininku — prancūzu, ir tuo būdu komisija darėsi palankesnė jugoslavams. Komisija kongrese padarė pranešimą, kuris visai atitiko „Probratimstvo“ tvirtinimams. Tada po tam tikrų žygių kroatų atstovas buvo Briusely suimtas ir per sieną išsiųstas į Vokietiją. Tada kroatų reikalų vokiečių pranešimas, išplaukęs iš grynai privatinės iniciatyvos, buvo taip pat nepalankiai sutiktas ir tuo būdu kroatų priėmimo klausimas atpuolė.

Taip pat kilo nesusipratimų ir su Ispanijos studentų katalikų sąjunga, kuri buvo C. I. E. narys ir atstovavo visus Ispanijos studentus. Prieš kurį laiką C. I. E. pirmininkas Paul Saurin (prancūzas) lankėsi Ispanijoje ir ten palaikė glaudžius santykius su ispanų liberalinėmis studentų grupėmis, spaudžiamomis Primo-de-Rivieros diktatūros. Del to įsiveidė Ispanijos katalikiškoji studentų sąjunga. Šį klausimą ji iškėlė kongrese ir puolė pirmininką, kad jis nenorįs skaitytis su jų religine organizacija. Kongrese neradus pritarimo, katalikiškoji Ispanijos studentų sąjunga iš C. I. E. išėjo, bet dar jie nespėjo išeiti iš šalės, kai jau C. I. E. užmezgė santykius su Ispanijos studentais liberalais.

Tame pat kongrese Lietuvos studentų delegatas iškėlė klausimą del lietuvių studentų persekiojimų Vilniaus krašte, bet kadangi mūsų delegatas nesiorientavo tinkamai vesti mūsų studentų politikos kitais klausimais, nes jis nebuvo mūsų studentų atstovybės narys ir net negyveno Lietuvoje, o studijavo Prancūzijoje, todėl mūsų atstovo iškeltas reikalas nerado didelio pritarimo. Mūsų atstovas, palaikydamas kai kuriuos prancūzų bloko pasiūlymus, nustatė prieš save vokiečius ir mažumas, o del to ir mūsų pasiūlyimų jie nerėmė.

Dar blogesnė nuotaikoj praėjo 1931 m. kongresas Bukarešte. Čia amerikiečių ir skandinavų blokas, remdamasis tuo, kad lig šiol nebuvo tinkamai išvystytas C. I. E. veikimas, kad čia pasireikšdavo perdidelis prancūzų ir belgų įsigalėjimas, o del to kildavo ir įvairių nesusipratimų, — geresniam ir sveikesniam sąjungos veikimui reikavo visą C. I. E. veikimą centralizuoti ir, būtent, C. I. E. centrą įkurti Ženevoj. Šitam pasiūlyjimui smarkiausiai priešinosi prancūzai, belgai, lenkai ir ginčai tuo reikalų užtruko keletą dienų. Tik paskutinėmis kongreso dienomis klausimas buvo išspręstas prancūzų ir belgų naudai. Tada U. S. A., Švedijos, Pietų Afrikos, Danijos, Škotijos ir Olandijos studentų atstovai pareiškė išeiną iš C. I. E., motyvuodami tuo, kad sąjungoj nematyti iš daugelio tautų studentų nuoširdumo plėsti sąjungos darbą tinkama kryptimi, kad čia pasireiškia hegemo-

nija, o tai nesuderinama su sąjungos uždaviniais ir siekimais, nešama nacionalinės politikos dvasia.

Šitų kraštų studentų pasitraukimas iš sąjungos buvo didelis pačiai sąjungai smūgis ir pasireiškė sąjungos menkėjimas. Vėliau šita reikalą suprato ir tie, kurie pradžioj nenorėjo suprasti. Ir 1931 m. pačioj pabaigoj buvo sušauktas Kopenhagoje C. I. E. pasitarimas sąjungos atstatymo reikalui. Gal būt po to studentai supras savo uždavinius dirbti tarptautinio pobūdžio studentų organizacijose. Ateitis parodys, ar studentai mokės atsipalaidoti nuo siauro nacionalizmo nešimo į visų kraštų studentų susiartinimo lauką.

Visai suprantama, kad C. I. E. ligi šiol viešpataujanti politikos dvasia, kuri išplaukia daugiau iš vienos ar kitos valstybės vidaus ar užsienio politikos užkulisų, atneša studijuojančiai pasaulio jaunimenei palinkimą intrigoms, ir jau prie tokių sąlygų, savaime suprantama, joks vaisingas studentų bendradarbiavimas tarptautine plotme yra negalimas. Dar 1930 m. rugpiūčio 19 d. „Frankfurter Zeitung“ straipsnyje „Eine wenig vorbildliche Internationale“ rašė, kad tol, kol Tarptautinėj Studentų Sąjungoj bus pareikšta norų kultūrinį principą pakeisti valstybiškai politišku principu ir grynai valstybiniai principai nebus paaukoti tautiškai kultūriniais principams, produktyvus bendradarbiavimas nebus galimas. Deja, dar ligi šiol šito svarbaus principo studentai nusuprato ar nenorėjo suprasti, išeidami jau iš savo krašto politinių sumetimų. Net ir mūsų Lietuvos Studentų Atstovybė, ypač dešinysis jos sparnas (tautininkai ir ateitininkai), į Tarptautinę Studentų Sąjungą žiūri kaip į areną savo krašto politiniams reikalavimams iškelti. Tat iliustruoti duosiu porą pavyzdžių.

1930 m. Lietuvos Studentų Atstovybės užsienio komisijos pirmininkas buvo ateitininkas. Kada reikėjo važiuoti į Pabaltijo valstybių studentų sąjungos SELL konferenciją Helsinky, pirma bėgo į užsienio reikalų ministeriją pas vieną ar kitą direktorių gauti instrukcijų, kokios politikos laikytis konferencijoje. Tas pats buvo ir siunčiant tais pat metais savo atstovą į C. I. E. kongresą Briusely. Užsienio komisijos pirmininkas, siųsdamas mūsų atstovui instrukcijas (mat atstovas gyveno Prancūzijoje ir ten studijavo), pirma pasiskubino pasitarti su mūsų užsienio reikalų ministerija dėl politinės linijos.

Arba, 1931 m. pasiūstas mūsų atstovas į C. I. E. kongresą Bukarešte ir sustojęs Budapešte, pasirašė draugingumo paktą su Vengrijos ir Bulgarijos studentų sąjungomis. Įnešus į studentų atstovybės posėdį šito pakto ratifikavimo klausimą, ateitininkai ir tautininkai, užsispyrę aiškino, kad šito pakto ratifikavimas gali būti žalingas mūsų valstybės santykiams su kitomis valstybėmis ir aplamai mūsų valstybės vedamai užsienio politikos linijai (Čia turiu galvoj patį bendradarbiavimo principą).

Kiek C. I. E. darbų praktika parodė, daugiausia tokius atskirų valstybių politinius reikalus iškelia tik radikaloji ir persigėrusi siauru nacionalizmu studentų dalis. Demokratinės studentų sąjungos, kaip U. S. A., Švedijos, Danijos, Olandijos, Anglijos, Vokietijos (demokratiškoji „Deutsche Studentenverband“) ir k. visada buvo šalininkės išrauti valstybių užsienio politikos diegus iš Tarptautinės Studentų Sąjungos ir plėsti tikrai kultūrinį bendradarbiavimą studentų tarpe. Reikia manyti, kad demokratiškai galvojan tieji studentai savo įtaką stiprins savo krašte ir tuo būdu jau bus atidarytos durys studentams bendradarbiauti plačiu tarptautiniu mastabu.

Kokia turėtu būti dailioji arba grožinė literatūra.

J. Gocentas.

Aiškus dalykas, jog tiksliai atsakyti į šitą klausimą dėl daugelio priežasčių yra beveik negalima. Mes vartojame žodžius „dailė“, „grožis“, tariamės kalbą apie visai ryškius dalykus, tačiau jei mus kas nors vieną gražią dieną prie sienos prirėmęs užklaustų, kas yra toji dailė, tas grožis — vargu ar galėtume nemeknodami į tai atsakyti.

Bene geriausiai atspėsime, koks turėtų būti dailiosios literatūros būdas, jei žiūresime, kurie jos uždaviniai, kokios naudos iš jos turėtume laukti.

Tiesa, šalininkai „menas menui“ nusistatymo tikina, jog meno veikalais esą galima tiktai džiaugtis ir daugiau nieko. Jokios kitos naudos, jokių idėjų juose neprivalą ieškoti.

Be abejojimo, tai yra kraštutinumas. Šiandien mainų, mašinų, elektros, radio amžiuje, kada visur žiūrima ekonomijos, kada norima mažiausiomis pastangomis didžiausių padarinių pasiekti, kalbėti apie žmogaus gera valia daromą veiksmą, neduodantį naudos — yra lyg ir neįmanoma.

Gal ir buvo galima į dailę žiūrėti kaip į tuščią prabangą tada, kai ji tarnavo tik atskiriems lepūnams, o plačiosioms žmonių minioms buvo ji neprieinama. Pagaliau, jei jau dailės kūrinys sukelia džiaugsmo, tai tuo pačiu jis yra be galo naudingas.

Taigi, bene turėtume sutikti, kad dailioji literatūra turi turėti idėjas, kuriomis atneštų kiek galima daugiau naudos. Yra dvi naudos: medžiaginė ir dvasinė. To dvasinio lobio kuodaugiau sužerti ir bus dailiosios literatūros uždavinys. Taip sakant, jos uždavinys — **dailinti žmogaus sielą, ugdyti žmoniškumą, sielos dieviškumą.**

Žmogaus sielą patenkina gyvenimo darnumas; joje glūdi amžinosios sandaros grožio pasiilgimas. Kiek siela gauna to dieviškojo peno, tiek pats jau medžiaginis žmogus tampa žmogumi, kultūringu žmogumi.

Kokie gi tos kultūros požymiai? Nė kiek neprapruse, dar laukiniai, žmonės vergauja civilizuotiesiems. Vergovė žemas ir blogas dalykas, bet dar blogiau yra tai, kad jie ne tik vergauja, bet dažniausiai ir mažiausio supratimo neturi apie vergovės esmę. Čia ir yra žmonijos nelaimių versmė. Dėl to civilizuotieji labai dažnai laukinius ir be prievartos naudoja — tatai jiems pelningiau — iščiulpdami ligi merdėjimo jų gyvybės syvus.

Nors vergų didelė daugybė visais laikais buvo ir yra, tačiau kadangi jie neturi kilnesnių siekimų, kilnesnių idėjų, bet pasitenkina paprastai pilvo gerove ir už tai šunuodegauja, lenkdami sprandus ligi kelių kad ir didžiausiems savo išnaudotojams, tai apie juos neverta ir bekalbėti. Aiškus dalykas, jog čia turiu galvoj vyduišką vergovės esmės supratimą, t. y. kūniškai pavergtieji dar ne vergai, jei jie dvasiškai saužmonės, bet tie pilna to žodžio prasme vergai, kurie dvasiškai arba ir abiejaip gera valia vergauja. Dėl tokių dvasios elgetų elgesio, galėtume su pasigailėjimu Kristaus žodžiais tarti: „Atleisk jiems, Viešpatie, nes nežino ką darą!“

Toliau eina civilizuotieji ir galiausiai kultūringieji.

Kokie gi jų požymių skirtumai?

Civilizuotieji trokšta fizinės galybės, nori viešpatauti; gi kultūringieji siekia proto ir valios galybės. Protinguosius savo priešus civilizuotieji stengiasi nugalėti išmiklinta ir nelaukta kalbos gudrenybe; kultūringieji gi stengiasi kiekvieną įtikinti gerais pavyzdžiais bei svarbiais duomenimis.

Civilizuotieji puikiai žino dorovės dėsnius; kultūringieji ne tik žino, bei ir stengiasi juos įgyvendinti.

Mūsų tautietis, didis žmogus Vydūnas, saužmogaus asmeny duoda mums kultūringojo žmogaus tipą.

Štai ką sako jo saužmogus Visuomis.

„Esmi sau — žmogus, ne kitam!“ t. y. esmi laisvas žmogus, niekam nevergauju, nes —

„Dievo valia, matykita, yra, kad žmogus sau-žmogumi būtų, ne kitam. O pastojęs sau-žmogumi, tuomet gali būti žmogumi ir kitam, iš meilės, kaip broliis broliui“.

Todėl „Ženki žmoniškumo taku!“ O „kas nežmoniška, nei vienas neturėtų daryti, nors jį ir žudytų“, nes „ir baimės varomas žmogus — taipjau — nesau-žmogus!“

Bet ir už nuoskaudas keršyti sau-žmogui nederą. Jo rūpesnis yra sužadinti gražumu visus žmones, taigi ir be sąžinės begėdžius savanaudžius, kad būtų sau-žmonėmis.

„Vaikė, tavo gyslose teka tyras lietuvių kraujas! Nepamirški — kūnui ir širdžiai nešvariem pastojus nyksta visas žmogus, nyksta visa tauta!“

Tuo tarpu civilizuoto kūrėjo Krėvės būdinamieji tautos didvyriai, tariamieji kunigaikščiai Šarūnai, Kunotai, kurie daugelio supratimu irgi vedą tautą iš tamsios praeities į šviesią ateitį, dėl aukselio bei sidabrėlio, dėl baltųjų vergių, kurias begėdiškai išniekinę džiūgaujanti atiduosią laukams arti arba piemenims valkioti, dėl garbės, dėl „tokios dainos sako Šarūnas, — kad mano vardu girios blaškėtų... aš atiduotau ir kraują, ir gyvybę ne tik pasaulio, bet ir savo...“

„Manęs nepatenkina, kad dar niekas neturi daugiau, bet sopa, kad turi tiek kiek aš...“

„Kaip Perkūnas, sudaužysiu, sudeginsiu priešų¹⁾ tvirtoves, ir jų tik dūmai parūks“.

„Ne vienam aš būsiu toks Perkūnas naikintojas... kai jisai degina jų sodybas naiko jų savąsias būklas“.

„Sūneli mano, vienatūrėli! Išmesk tu šitas mintis iš galvos!“ sako Šarūnui motina.

„Kad tu žinotai, motule, mano mintis, ne taip dar nusigąstai...“

„Gaisras negėsta Dainavos danguje ir neužges, kol Šarūnas valdys tėvų šalį“, aimanuodamas tai patvirtina vaidyla.

Tai va tokia civilizuoto kūrėjo didvyrių didybės esmė.

Kultūringam gi Vydūnui tokie savimybės, kuriems terūpi asmens, o ne visuomenės gerovė atrodo, jog jie ne tik nenaudingi, bet tiesiog nuodiją tautos gyvybę. Tokias „tautos siurbėles“ Vydūnas šaukia pasiųsti mėšlų kopti, o ne tautos darbą dirbti.

Vydūnas negiria jokių kardininkų, o nors jie ir savęs išsižadėję tautai pasiaukotų, nes jis ne tik negerbia, bet ir netiki kumečio galiai.

Kad taip iš tikrųjų yra, iškalbingai liudija pats ilgų amžių gyvenimas.

Fiziniai galingi, tačiau dvasiniu atžvilgiu laukiniai romėnai nukariavo kultūringus graikus. Ir kokios pasėkos? Vergai graikai sugraikino juos kumščio jėga nugalėjusius romėnus. Romėnai persiėmė graikiškumais ir jų romeniškume beliko vos pėdsakai.

Arba vėl: gotai nukariavo romeniškus sugraikintus galus, tačiau būdami mažiau kultūringi, negu galai, patys kaip tokie dingo. Ir šių dienų prancūzai yra daugiau panašūs į buvusius gotų vergus romėniškus galus, negu į jų kumščio nugalėtojus gotus.

Tai keli stambūs pavyzdžiai, bet smulkesnių, tačiau taip pat labai reikšmingų, pavyzdžių rasime begales.

Dargi ir lietuvių tautos gyvenimas tą patį sako. Mūsų galin-gieji kunigaikščiai, užkariavę visą Europos vidurį, patys sugudėjo. Mat tie mūsų galiūnai nevėsi ir pasirašyti mokėjo, o jei kuris ir

¹⁾ Šarūnui visi priešai: lietuviai ir nelietuviai, kas tik jam pastoja kelią į garbę.

mokėjo, tai sušildavo, kol pasirašydavo. Lietuviškam kunigaikščio dvare gudų kalba liko vieša minties reiškėja. O juk kalba ir laikoma svarbiausiu savos kultūros požymiu.

Turint tai galvoj visai suprantama, kodėl kuklus tautietis Vydūnas sielos kultūrą stato pagrindu ir tvirtai tiki, kad dvasinė išugdyta galia palaimina žmogų, tautą bei visą žmoniją.

Kaip svarbu ugdyti sielos kultūrą labai pamokomai kalba ir pastarasis pasaulinis karas, visai be reikalo sumėsinėjęs milijonus nekaltų žmonių, dar daugiau išspaudęs našlių - našlaičių skurdo ašarų, daugelio žaliūku vyrų sudirbęs į nieką sveikatą, išvarė, nuo bado besiginant, ant gatvių kerčių išmaldos tykoti.

Mat, kai prieš karą žmonija civilizacijos keliais milžino žingsniais žengdama pirmyn sužėrė didelius turtus, gobšumas, pavydas, neapykanta užviešpatavo žmonių sąmonę. Sielos kultūra atsiliko ir katastrofa buvo neišvengiama.

Tik įvykus katastrofai daugelis pažangos nešėjų praregėjo, jog netikrais kultūros keliais eita. Šiandie nemaža išmintingų galvų ieško priemonių toms spragoms užkišti. Tačiau viena tų didžiausių priemonių sužadinti žmones būti saužmonėmis buvo, yra ir liks dailioji literatūra.

Dailioji literatūra, būdama sielos dailintoja, aiškus dalykas, turi būti perpinta gražiais idealais, kilniomis mintimis, tauriais pavyzdžiais. Ji turi būti pažiba, kuria siela skaisėtų. Mano supratimu, dailioji literatūra nėra tikslas, bet tik galinga priemonė vesti žmonijai iš tamsios praeities į šviesią ateitį.

Sakysime, žmonės turi kalbą, dėl kurios tiek daug rūpinamasi, bet ar galime pasakyti, kad kalba yra tikslas? Ne. Ji yra tik priemonė mintims perduoti. Įsivaizduokime kai kuriuos žmones apsigyvenusius pavieniui; juk tada jiems kalba bus neberekalinga, nors tūli reikalai, kuriuos kalba padėdavo atlikti, pasiliks.

Be paprasto minčių perdavimo kalba tarnauja dainai, bet jau ten visai kitas perdavimo būdas ir ne tiek minčių, kiek pačios nuotaikos. Dainas gali suprasti ir svietimtautis, nors tos kalbos, kuria bus jos dainuojamos, jis nesupras. Dar aukštesnį tos rūšies veiksmo laipsnį turėsime muziką, kame visai žodžių nebėra.

Netenka ir įrodinėti, kaip galingai dailiosios literatūros būdinamieji idealai veikia žmoniją. Žinome, jog užtenka pasirodyti kartais vienai arba kitai gražiai plunksnai, turinčiai kitus supratimus, ir ji gali pasukti žmonijos mintijimą kita vaga.

Tas kaip tik yra priežastimi to, kad yra buvę įvairių pasauližiūros laikmečių ir kad dabar turime įvairiausių pažiūrų srovių.

Kartais tūlas jautresnės ar silpnesnės dvasios asmuo nuveda tatai ligi nesąmonių.

Tūlas, romantizmo svajonių užkrėstas, palikdavo prakeikęs civilizuo-tą miestą ir nuklysdavo kur į apleistą kaimą, į girias, prie piemenų ir prie klajoklių čigonų.

Arba vėl sentimentalizmo nesąmonių padaras buvo Paryžiaus nusižudymo draugija. O iš Gėtės Verterio daugelis jaunuolių imdavo pavyzdį, kaip nusižudyti.

Aprašomieji atsitikimai bei atsitikimų dalyviai kartais tampa žmo-nėms gyvais pavyzdžiais.

Anglų rašytojui Richardsonui išleidus „Pamelos“ romaną, viename sodžiuje kalvis šventadieniais skaitydavęs jį savo kaimynams. Kada jis priėjo tą vietą, kur buvo paskelbta sužieduotuvės, klausytojai nusi-skubino į varpinę pranešti visais varpais tą džiaugsmingą atsitikimą.

Dėl to paties autoriaus „Klarisos“ verkė karaliai, verkė prasčio-kai. O vienas žiaurus ir narsios išvaizdos jūrininkas, pasitkęs be-vaikštinėjant Londone Richardsoną, griežtai jam pareiškė, kad paliktų gyvą nekaltą Klarisą, o jei ne, tai būsią jam blogai.

Mat jūrininko sužiedotinė buvo tiek persiėmusi Klarisos likimu, jog pareiškė jam, kad jei mirs Klarisa, tai ir ji nebeištersianti, mirsianti.

Arba kada prancūzų kariuomenės dalis, Napoleono I laikais, praslinkus 200 metų nuo „Don-Kichoto“ pasirodymo, užėjo kartą į Don-Kichoto gražuolės damos Dulcinėjos gimtąjį miestelį Tobozą, prancūzai, jos atminimų įtakoje, gražiai sugyveno su to miestelio gyventojais, reikšdami jiems pagarbos bei prielankumo, nors šiaip kitur elgdavosi nekaip.

Ir jei mes šandie turime dvasios galiūnų, darbais mylinčių savo kraštą bei žmones, tai kažin, ar čia ne Kudirkų dailės raštuose būdi-nami idealai prikėlė juos ir dabar tebekelia eiles tikrųjų tėvynės sūnų.

Jei Vilnių romantiškai mylim, ar čia ne Maironiai labai ir labai kalti?

O ar Šarūnų su Kunotais ir šandie neturime gyvenime? Tų didvyrių su zoologišku ura nacionalizmu?

Visai teisingai Prof. Herbačiauskis, minint Prof. Krėvės-Micke-vičiaus 25 metų literatūrinio darbo sukaktį Universitete, pareiškė, kad Krėvės „Šarūno“ improvizacija užsikrėtęs ir mūsų tautinis bolše-vikas Voldemaras, kuris kaip Šarūnas norėjęs vienu kardo mostelė-jimu visus nugalėti ir vienas valdyti.

Visas gyvenimas pilnas dailiosios literatūros būdinamų idealų sekimų, jų niekada visų neišvardinsime, tik svarbu pabrėžti, kad jie žmoniją galingai veda geron ar blogon pusėn ir tą itin privalėtume turėti galvoj mąstydami, kokia turėtų būti dailioji literatūra.

Didysis Anglų estetas, Oskar Wilde, gal ir perdėdamas, tačiau labai daug ir šventos tiesos pasakė, kad gyvenimas esąs ik — „men-kutė bezdžionė“, dailės kūrinių pamėgdžiotojas.

Tad aišku, kad kokių idėjų turėsime dailiąją literatūrą, tokiais keliais ir patys nueisime.

„Pasakyk man, ką tu skaitai, ir aš pasakysiu tau, kas tu esi“, sako sena patarlė.

Ir apskritai imant, grožio įtakoje žmogus kūniškai ir dvasiškai gražėja.

Yra patirta, kad, pavyzdžiui, pavasarį, kada gamta išsipuošia, žmonių ne tik nuotaika esti saulėtesnė, bet jie ir kūniškai žymiai pagražėja.

Kai kuriose kultūringose šalyse, kaip, pav., Šveicarijoj, o, rodos, ir Japonijoje, galvažudžius kalinius ne į kokius pripelėjusius rūsius uždaro pūti, bet duoda dorovingos literatūros skaityti, ruošia su tais pačiais kaliniais atitinkamus vaidinimus, spektaklius, paveda labai kuklius darbus dirbti. Pavyzdžiui, duoda gėles prižiūrėti. Jie turi nuolat švariai išravinėti piktžoles, žemę išpurenti, nudžiūvusius lapelius nurinkti, nulinkusius stiebelius paramstyti, palaistyti ir tam panašiai. Ir jei toks kalinys ilgainiui įpranta saugoti tą menką, palyginti, gamtos kūrinėlį—gražią gėlę, tai juo labiau jis nebegalės žudyti žmogaus, didesnio kūrinio.

Arba taip pat įsidėmėtina, kad, pavyzdžiui, akylesni kaimo bernai, rinkdamiesi merginą, apie jos doros skaistumą spėja iš jos rūtų darželio.

Ir visai įtikėtina, kad gražūs aplinkos darbai yra išdava taurios sielos.

Dailioji literatūra turi įvairiausių dėstymo formų, apie jas galima kažin kiek prikalbėti, bet aš tik noriu pažymėti, jog jos visos turi vieną ir tą patį tikslą, būtent—savo gražiu darnumu bei kalbos puošmenomis pačią idėją daryti brangesnę, priimtinesnę, aiškesnę ir labiau patraukiančią mases.

Sakysime, koks nors literatūros dalykas visada bus ir malonesnis skaityti ir apskritai nejučiomis daugiau jį įvertinsim, jei jis bus atspausstas dailiu raštu, geram popiery, o be to dar jei ir puošnius luobelius turės.

Lygiai kokį žalią nevalgomą produktą pirma reikia priruošti, virti, kepti, dar šio to pridėti, ir tik tada būna gardžiai valgoma.

Lengva klausyti ritmingo eilėraščio, tuo labiau, jei ir rimai vykę, bet kaip sunku klausyti paskaitininko surizgusios kalbos, pertraukiamos įvairiais ungsčiojimais. Aišku, kad pirmuoju atveju ir menkesnis turinys atliks didesnį vaidmenį, negu antruoju daug gilesnės mintys, netikusia forma pareikštos.

Kiek ritmas galingas net kasdieniniam gyvenime, tą jau seniai pastebėjo ir necivilizuoti žmonės. Atsiminkime girnomis malimą, spragilais kūlimą ir panašiai, arba Volgos žvejų tinklų traukimą, tilto polių į žemę kalimą ir kt.

Tačiau nors ritmas bei rimas labai reikalingi, vis tik jie neprivalo kūrėjo tiek suvaržyti, kad jis turėtų, be saiko vien jų tobulumo bežiūrėdamas, turinį suelgetinti.

Tokios lygsvaros nustojimo pavyzdžiu yra savo laiku rašyti sonetai. Buvo žiūrima, pavyzdžiui, kad posmuose atitinkamos eilės baigtųsi skiemeniu, net tuo pačiu žodžiu; taip pat ir eilučių skaičius buvo apribotas (14). Tas pats pasakytina ir apie šių dienų futūristus, kurie, neva originalumo dėliai, nei ritmo nei rimo nebesilaiko. Aišku, kad kaip pirmu, taip lygiai ir antru atveju iš ribų išeita, o tas jau nebesveika kūrybai.

✓ Naujas žanras mūsų literatūroje.

Įvairioms gyvenimo sritims vaizduoti mums trūksta grožinės literatūros. Anksčiau, kada svorio centras, keliant atgimstančios Lietuvos idėja, buvo nukreiptas į sodžių, į samanotą lūšną — apie sodžių daugiau ir rašyta. Antai, Žemaitė ton srovėn patekusi sukūrė puikių dalykų iš mūsų kaimiečių gyvenimo, iš kaimiečių vargų.

Vaižganto „Pragiedručiuose“ taip pat šis tas tenka kaimui. Paskutiniuoju laiku jau spėję sumiesčionėti mūsų inteligentai, pradeda rašyti iš miestiečių arba inteligentų gyvenimo. Pavyzdžiui, čia galėtų būti Jurgis Savickis su savo „Šventadienio sonetais“ ir „Ties aukštu sostu“.

Tačiau mažiausia mes lietuviškai tegalėjome pasiskaityti apie kalėjimus. Rodos, tik chrestomatijoj buvo įdėtas trumpas, sentimentalus „Kalinio“ vaizdelio vertimas. Šiaipjau apie kalėjimus mes nieko neturėjome. Niekam ir į galvą neatėjo kalėjimų gyvenimu susidomėti, juose paieškoti sau temų. Bet tempora mutantur...

Paskutiniai treji metai įnešė daug naujų elementų į mūsų grožinę literatūrą. Čia nėra reikalo daug įrodinėti, kad literatūra, yra gyvenimo atspindys. Vadinasi, jei pas mus pradėta kalėjimų temomis rašyti, tai iš to gali bėle kas padaryti išvadą, kad kalėjimo gyvenimu įvairūs mūsų visuomenės sluoksniai yra susidomėję. Žinome,

kad taip ir yra. Tik pažiūrėkime, kokių visuomenės srovių atstovai pradėdant 1927 m. su kalėjimais reikalą nuturėjo. Kriminalistus paliekame nuošaly, o imame tik aštrių ideologinių ar taktikos visuomenės kovų aukas. Ir kokios srovės žmonių nuo 1927 m. kalėjime nebuvo: socialdemokratai, liaudininkai, tautininkai (voldemarininkai), paskui ateitininkai ir kt.

Šis faktas lyg ir griautų tą kai kieno skelbiamą šūki, kad, girdi, dabar mūsų gyvenimas eina normalia vanga ir vyksta persilaužimo procesas sintezės kryptimi. Jei naujoji era didelių pakeitimų ir nepadarė socialinių visuomenės santykių kryptimi, tai vis dėlto disharmonija į visuomenės santykius yra įnešta nemaža.

Taigi, ir literatūra, kaip visuomenės gyvenimo, ir visuomenės santykių vaizduotoja ir reišėkėja negalėjo pasilikti nuošaly. Be didelės potencijos, be didelių užsimojimų, bet ir tokia būdama mūsų literatūra vis dėlto palieka natūraliniais siūlais prižiūrta prie gyvenimo.

Taigi, nuo 1927 metų kalėjimai, kalinimai — pasidarė populiariesni, į save ėmė traukti visuomenės dėmesį. Nuo to meto ir mūsų periodinėje ir neperiodinėje spaudoje pradėta daug rašyti apie kalėjimus. Sakysim, toks ramus ir nerūpestingas oficiozas ir tai rado reikalą pasiųsti savo korespondentą į Kauno sunk. darbų kalėjimą.

kuris paskui savo patirtus išpūdžius su oficiozišku „sous“ patiekė gerbiamesiems skaitytojams.

Pernai rudenį pats oficiozo šefas teikėsi apžiūrėti Kauno kalėjimą, o paskui per kelis numerius filosofavo nagrinėdamas net kalinimo problemą.

Kiek palaukęs, kai vienas kitas ateitininkas buvo uždarytas kalėjiman, ir „Rytas“ ėmė dėti kun. Dogelio atsiminimus, kalinių užrašus ir noveles iš kalinių gyvenimo.

Apie pažangiąją spaudą nėra ko ir kalbėti. „Lietuvos Žinios“, „Socialdemokratas“, „Kultūra“ ir kt. tos krypties laikraščiai mirgėte mirgėjo rašiniiais, vaizduojančiais kalėjimus.

Kas buvo patogesnio ir prieinamesnio išgraibstyta prancūzų, vokiečių, čekoslovakų, rusų, žydų ir kt. kalbomis rašiniai apie kalėjimus. Ir ne tik apie kalėjimus, bet apie maištus (V. Hugo), teismus (Anatol Frans), šnipus (J. Hašek), šnipų mokyklos etc. Daugiausia buvo versta L. Deič, Viera Figner, Reizin.

Taigi, dar kartą pabrėžtina, kad nuo 1927 m. kažkodėl Lietuvoje atsirado didelis susidomėjimas kalėjimais.

Nuo 1928 metų pradžios Lietuvoje susidarė tokia nuotaika, kad eventualiai, rodos, daug kam gali tekti kalėjimo duonos paragauti.

Gali būt, kad ir turi racijos tas aiškinimas, kad po 1926 m. perversmo mūsų visuomenėje susidarė nauja psichologija ir nauja pažiūra į teisinių santykių sureguliuavimą. Faktas, kad teisėtumo jausmas mūsų visuomenėje buvo lyg ir prigesintas. Regis, tai buvo jau 1929 m., o mūsų vyriausiasis tribunolas irgi rado reikalo paskelbti aiškinimus dėl įvairių valdžių funkcijų ir kaip ir įtikinti visuomenę, kad taip kaip yra, taip ir turi būti, ir kad gerai taip gali būti, t. y., kad pasikeitus jėgos ir teisės santykiams kolektyvinės įstatymdavystės institucijos gali būti pakeistos atskirais individualais.

Bendrai, nuo 1927 m. eiliniam piliečiui pasidarė labai neaiškūs teisės

ir jėgos santykiai, o eventualiai gal ir perdaug aiškūs buvo, bet tai kaip tik tas košmarinis momentas ir sudarė mūsų visuomenėje minėtą naują psichologiją ir net naujas pažiūras, kaip normuoti visuomeninių jėgų santykius, kaip siekti savo politinių tikslų.

Savaime aišku, kad toks nusistatymas ir tokiomis priemonėmis savų tikslų siekimas, parentas naujais supratimais apie teisės ir jėgos santykius, arba neaiškumas, kas turi pirmauti — teisė ar jėga, paprasto piliečio galvoje sukėlė visą eilę neaiškumų, painiavos — pasidarė neaišku kas galima ir ko negalima, kas, tautos ar valstybės ar net tam tikro sluoksnio interesais pateisinama ar nepateisinama. O tie visi neaiškumai, ta teisės ir jėgos santykių painiava daug prisidėjo prie to, kad taip buvo paaštrėjusios ir įsisiūbavusios visuomeninės kovos ir politinės aistros.

O tų kovų ir aistrų rezultate vėl kuriama jėgos ir teisės santykių teisė, jei taip galima išsireikšti. Žodžiu, jėga galų gale šaukiasi teisės arba jėga savo veiksmus įteisina. Kitaip ir negali būti. Juk įstatymas neturįs jėgos, kuri priverstų jį vykdyti, neturi jokios reikšmės.

Regis, skaitytojas supras mano mintį: ant šitų visų problemų, painiavų, naujos psichologijos, pakitėjusios visuomenės pažiūros į teisės ir jėgos santykius pagrindo teko spręsti ne vieną mūsų visuomenės kovų klausimą ir spręsti ar karo lauko teismė arba, dažniausia, kariuomenės ar apygardos teisme. Po tų baudžiamųjų bylų — kalėjimai.

Prieš trejetą - ketvertą metų mūsų kalėjimuose gyvenimas pagyvėjo, nes į kalėjimo gyslas buvo ilieta daug naujo ir judraus kraujo. Kalėjimas buvo papildytas drąsiu, gabiu, dažnai net ekscentrišku elementu.

Kalėjime prasidėjo sintetinimo linkme procesas, apie kurio pasireiškimus visuomenėje taip dažnai ligi pa-

skutinių metų kalbėdavo vienas oficio bendradarbis.

Išrodo, kad kalėjimas labai uoliai dirbo sintetinio darba, jei kaip jau šio straipsnio pradžioje minėta, toks didelis pasidarė kalėjimu susidomėjimas. Ir visai pateisinama natūralu, kad ir mūsų menka literatūra papildėjo ir pagausėjo rašiniiais apie kalėjimus.

Diametriškai pakitėjęsios mūsų politinio gyvenimo sąlygos, pagimdė mūsų politinę emigraciją. Mūsų jauni emigrantai neįsąsądami režimo pavojaus tapo laisvi ir drąsūs (čia aš neturiu galvoj to drąsumo, kuris buvo rodomas emigrantų politinio pobūdžio laikraščiuose). Tie geri jų dvasios ypatumai pasireiškė ir jų kuriamoj grožinėje literatūroje.

Mūsų politiniai emigrantai ir politiniai kaliniai pradėjo pirmą grožinės literatūros barą apie kalėjimus. Tik prisiminkime K. Borutos „Kryžių Lietuvą“. Juk ten tokiu menišku pajėgumu suskambėjo daina apie pančių žvangėjimą, apie sukaustytus artojus, apie sūnaus laukiančią ir liūdinčią motiną! („Kryžių Lietuva“ pas mus buvo legaliai platinama).

Bet tie mūsų jauni politiniai emigrantai buvo apšaukti dideliais atšalėliais tėvynei, o kai kurie vadinti net išdavikais (išdaviko vardo vienas kitas tegul ir nusipelnė), tačiau Boruta „Kryžių Lietuvoj“ išreiškė tokią didžią meilę broliams artojams ir tėvynei Lietuvai, kač čia ir Maironis su savo saldzium patriotizmu vietomis turi nublankti.

„Kryžių Lietuvą“ jaunuomenė skaitė, kaito jos kraujas ir mokės ji mylėti vargo Lietuvą...

Čia verta pažymėti, kad Boruta paleido literatūros apyvarton ir „Berno“ sąvoka, kurią iš pradžios taip buvo pamėgę „trečiafrontininkai“. „Trečiafrontininkai“ „berna“ tol linksniavo, kol nesuformulavo „proletaro“, ištižusio,

lietuviško proletaro pilna to žodžio prasme, kuriuo „trečiafrontininkai“ norėjo pakeist „berna“. Tačiau šis „trečiafrontininkų“ kuriamas „proletaras“ pasirodė be kaulų ir be smegenų ir defto tą „trečiafrontininkų“ „proletarą“ baisiai ėmė plūsti tiek komunistai, tiek ir socialdemokratai. Bet čia kitas klausimas.

„Kryžių Lietuva“, regis, buvo pirmoji kregždė prabilus apie pančius ir didelį kalėjimą, kuriame ir obelys žydi, ir paukščiai čilba ir bernai plačius laukus aria. Neilgai laukus ir kiti stojo i tą patį barą. Ir kalėjimo gyvenimas neuokais pradėta vilkti aikštėn.

Tenka pažymėti, kad labai daug kalėjimo vidaus gyvenimo faktų aikštėn buvo iškelta „Lietuvos Žiniose“. Tik „prisiminkim „Kalinio dienoraštį“, o vėliau „už septynių mūro sienų“ romana, kur publicistikos forma, kitur vaizdeliais ir novelėmis labai plačiai ir ryškiai, kiek spaudos gyvenimo sąlygos leido, kalėjimo gyvenimas aikštėn buvo keliamas.

O jau pernai ir knygos specialiai apie kalėjimus, t. y. iš kalinių gyvenimo, ėmė rodytis. Apie dešimtį metų iškalėjęs J. Marcinkevičius parašė „Sukaustytų latrų“ knygą. Nors „Sukaustyti latrai“ ir turi trūkumų, tačiau reikia pripažinti, kad jie išėjo iš po gabios plunksnos, o bendrai „Sukaustyti latrai“ mūsų skaitančiajai visuomenei sudarė išpūdzio.

Galima papranašauti, kad pasikeitę politinio gyvenimo sąlygoms mūsų literatūra apie kalėjimus dar labai pagausėtų įvairiais atsiminimais, dienoraščiais ir, žinoma, laisvose sąlygose tokie raštai kuriami būtų dar įdomesni.

Kalėjimų literatūra bus dėkinga medžiaga atvaizduoti dabartinio mūsų visuomeninio gyvenimo santykiams, kovoms ir tikslų siekimo priemonėms.

Pr. Kvt.

APŽVALGA.

JONAS VILEIŠIS.

Jo 60 metų gimimo sukaktuvių proga.

Su visuomenininkais labai dažnai būna taip, jog jie, pasiekę tam tikro amžiaus, atmeta nuo visuomeniškų darbų, palaidoja net savo principus ir su visa galva metasi vien savo reikalų tenkinti. Jonas Vileišis, kurio 60 metų gimimo sukaktuvės neseniai visuomenės buvo minėtos, prie šios rūšies žmonių nepriklauso. Jis per visą savo gyvenimą nė valandžiukei nebuvo atsitolinęs nuo visuomeniškų reikalų. Todėl ir mes laikome savo prievole paminėti šio garbaus vyro sukaktuves.

Jonas Vileišis gimė 1872 metais sausio 3 d. Medinių kaime, Pasvalio val., Panevėžio ap. Jo tėvai buvo pasiturinti ūkininkai, dėl ko turėjo galimybės net trims savo sūnums duoti aukštąjį mokslą. Visi jie — inžinierius Petras, daktaras Antanas ir advokatas Jonas pasižymėjo mūsų visuomenėje savo darbais, kas irgi retenybė, kad iš vienos šeimos išeitų tiek daug visuomenės darbininkų.

Jonas Vileišis 1884 — 1892 metais išėjo Šiaulių gimnaziją. Dar gimnazija beeidamas jis jau gyvai domisi visuomenės gyvenimu ir patenka tuomet Lietuvoje vos beatsirandančių marksistų įtakon ir net nukenčia už jų raštų skaitymą: pirmais gimnaziją baigus metais jo nepriima į universitetą.

Bet pagaliau 1893 metais įstoja į Petrapilio universitetą fizikos matematikos fakultetą. Čia jis patenka į savo žymiai už jį vyresnio brolio pozityvisto inž. Petro įtakon ir... „tautėja“. Tačiau, kad ir „sutautėjęs“, vis dėlto, Markso mokslo, bent teorijoje, neneigia ir ne kartą, visuomenės darbus bedirbdamas, juo remia savo nusistatymą.

Tur būt, praktiškais sumetimais 1895 metais meta fizikos matematikos fakultetą ir pereina į teisių fakultetą. Mokslus beeidamas įsteigia Petrapilio

lietuvių studentų draugiją ir jai per visą savo mokslo laiką pirmininkauja. Buvo tai viena pirmųjų lietuvių studentų organizacijų.

Mokslus baigė 1898 metais. Tais laikais baigusiems mokslus lietuviams buvo atidarytas labai platus kelias į asmenišką karjerą, bet tik Rusijoje. Didelė lietuvių dalis kaip tik tuo keliu ir nuėjo ir grįžo Lietuvon, kai čia kitų rankomis viskas buvo padaryta ir sukurta. Jonas Vileišis šiuo keliu nepanorėjo eiti, nes susipratėliams lietuviams jau buvo aišku, kad norint realiai dėtis prie tautos žadavimo darbų, reikia gyventi ir dirbti Lietuvoje. O inteligentui lietuviui tais laikais toks nusistatymas buvo lygus beveik visiškam atsisakymui nuo savo asmeniškos karjeros: rusų valdžios Lietuvoje buvo remiamas ir proteguojamas tik rusų elementas. Vietos lietuviams inteligentams durys čia buvo uždarytos.

Lietuvoje, būtent: Vilniuje, tuojau stoji į visuomenišką darbą. O tuomet Vilniuje buvo vos mažutis pirmųjų susipratusių lietuvių būrelis. Tas būrelis sykiu su Jonu Vileišiu sudarė vos 12 asmenų. Dėl to skaičiaus jie buvo praminti „dvylika lietuvių apaštalu“. Tuo vardu būrelis net ir tarp lenkų buvo gerokai pagarsėjęs. Be kitų prie būrelio priklausė karštas marksistas daktaras Andrius Domaševičius, demokratas varpininkas inžinierius Jonas Bortkevičius, neseniai miręs mūsų universiteto prof. veterinorius E. Nonėvičius ir k.

„Apaštalai“ iš tikrųjų buvo pirmaisiais lietuvių apaštalais Vilniuje ir suvaidino Vilniuje labai žymų lietuvių vaidmenį, pirmieji stodami kovon už paneigtas lietuvių teises ir sužadindami prie tautiško susipratimo vietos liaudį. Vėliau Vilnius pasidarė tautiško ir visuomeniško lietuvių atgijimo centru. To centro užuomazga buvo minimas dvylikos apaštalu būrelis.

Pažymėtina viena to būrelio kovos

priemonė — bažnyčia. Reikėjo išgauti iš lenkiškos kurijos bent vieną bažnyčią lietuviams. Tam tikslui reikėjo gyvais faktais išrodyti, jog Vilniuje esą lietuvių. „Išmėginimui“ buvo skiriamos lietuvių pamaldos. O ką, jei i tas pamaldas visai neatvyktų arba per mažai atvyktų lietuvių maldininkų? Tuomet lenkininkai užsispyrė, jog Vilniuje lietuvių nėra ir bažnyčia jiems nereikalinga. Kad tas neatsitiktų visas būrelis griebėsi darbo, ir kiek tik galėdamas, ieškojo lietuviškai kalbančių ir agitavo juos eiti į atitinkamą bažnyčią lietuviškų pamaldų klausyti. Žmonės apaštalu paklausė, bet už tat ir patys apaštalai, nežiūrėdami ar kas iš jų tikintis ar ne, irgi ilgoką laiką ėjo į bažnyčią, keliaklupsčiai „meldėsi“, garsiai giedojo lietuviškas giesmes ir p., kad tik išrodytų, jog Vilniuje užtekintai esama lietuvių ir todėl jiems esanti reikalinga lietuviška bažnyčia. Vileišis irgi meldėsi, giedojo ir t. t.

Tuo savo kad ir atkakliausių bedievių „pamaldumu“ tikslas buvo atsiektas: lietuviai gavo šv. Mikalojaus bažnyčią, kuri Vilniaus lietuvių gyvenime suvaidino labai žymų vaidmenį.

Tada buvo atkakliausios knygnešystės gadynė. Vileišis drauge su kitais rūpinosi patiekti Vilniaus lietuviams knygų ir jas išsaugoti nuo rusų žandarų ir šnipų. Knygų gabenimo reikalais važinėjo Tilžėn pas šiandien baigiamą pamiršti Mortą Zauniutę, vykusiai suorganizavo knygų tiekimą, žinoma, kontrabandos keliu ir drauge su jau pamirštu žymiu Vilniaus lietuvių darbininku Valentinu Urbonavičiumi išteigė slaptą tų knygų sandėlį jau iškovotos lietuvių bažnyčios šelmeny. Draustinu knygų tiekimas taip gerai buvo suorganizuotas, jog juo naudojosi ir lenkai.

Vileišis, dar būdamas universitete, imasi plunksnos. 1896 m. Kudirka įdėjo į „Varpą“ jo pirmą straipsnelį: „Evoliucija ūkininkystės Lietuvoje“. Mokliškai parašytas straipsnis i Kudirka padaręs labai gero įspūdžio ir šis pakvietęs autorių į nuolatinus „Var-

po“ bendradarbius. Nuo to laiko Vileišis visą amžių, kai tik leisdavo jam gyvenimo sąlygos, dirbo kaip publicistas, pratarpiais atlikdamas ir didelės laikraštiniško pareigas, pav., redaguodamas kai kurį laiką „Vilniaus Žinias“ uoliai besidarbuodamas „Lietuvos Ūkininke“, „Varpe“ ir p. Pasirašinėjo: Beržas, Berželis, J. B-cas, Jonas Petraitis, Čepulis, Vanagas, Vana-gėlis ir p.

Dar pradžioje savo darbavimosi prisidėjęs prie Lietuvos demokratų partijos arba; kitaip tariant, prie „varpininkų“ srovės, visą laiką jos ir laikėsi, drauge su ja ir evoliucinizuodamasis i dabartinius valstiečius liaudininkus ir beveik visą laiką būdamas tos partijos bei srovės centre, t. y. būdamas jos Centro Komiteto nariu, eidamas įvairias partijos pareigas, atlikdamas jos darbus ir p. Tik pastaraisiais metais, būdamas jau kelinti metai Kauno miesto burmistru, dėl tam tikrų priežasčių išstojo iš valstiečių liaudininkų.

Darbavosi toli gražu ne vien tik politiškoje dirvoje, bet ir įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, dėdamasis prie kiekvieno visuomeniško reikalo, jei tik leisdavo jam tai daryti jo pasauližvalga ir aplinkybės. Todėl jis pasižymėjo ir kaip uolus įvairių kultūros organizacijų dalyvis.

Dideli Vileišio darbai, tai Kauno miesto tvarkymas ir sumodernizavimas. Milžiniški kanalizacijos ir vandentiekio darbai, gražios didelės pradžios mokyklos, gatvių meksfaltas ir t. t.—tai pirmoj eilėj burmistro Vileišio nuopelnas.

Petras Ruseckas.

BRIANAS MIRĖ.

Žaibo greitumu po visą pasaulį plito žinia apie Briano, to didelio Prancūzų valstybės vyro mirtį. Visa pasaulio spauda mirgėte mirgėjo kuri laiką straipsniais apie Briana. Tat rodo, kad jo mirtis sukėlė pasaulyje didelio susijaudinimo. Maža tokių vyrų, kurie būtų tiek žinomi ir taip ger-

biami, kaip Brianas. Todėl ir mums verta bent trumpai susipažinti su jo asmeniu.

Aristidas Brianas gimė 1862 m. Nanto mieste miesčionių šeimoj. Jis studijavo teisę. Būdamas jaunas, jis bendradarbiavo keliuose anarchistiniuose laikraščiuose, o kiek vėliau su garsiu prancūzų socialistų vadu Žanu Žoresu laikrašty „Humanite“. Jis taip pat vaidino svarbų vaidmenį profesinių sąjungų organizavimo darbe, o 1894 m. tapo vienu iš prancūzų socialistų partijos vadų. 1902 m., po kelių nepavykusių mėginimų, jis buvo išrinktas parlamento atstovu. Parlamente Brianas daug pasidarbavo bažnyčiai nuo valstybės atskirti.

Jau 1906 m. Brianas tampa švietimo ministru Sarieno kabinete. 1908—1909 jis buvo teisingumo ir kulto ministeris. 1909—1910 m. jis buvo paskirtas ministru pirmininku ir kartu ėjo vidaus ir kulto ministerio pareigas. 1910—1911 m. jis vėl turėjo ministerio pirmininko, vidaus reikalų ir kulto ministerio portfelį. 1912—1913 m. Brianas buvo teisingumo ministeris, 1913 m. nuo sausio 21 d. iki vasario 18 d. jis buvo ministeris pirmininkas ir vidaus reikalų ministeris. 1915 m. spalio 27 d. jis sudarė didžiosios unijos vyriausybę, kurioj jis buvo ir užsienių reikalų ministeris. Jis atsistatydino 1917 m. kovo 10 d. 1921 m. jis vėl buvo pakviestas sudaryti vyriausybę, kurioj taip pat ėjo ir užsienių reikalų ministerio pareigas.

Nuo 1925 m. iki 1932 m. jo pasitraukimo iš Prancūzijos ministerių kabineto jis buvo užsienių reikalų ministru, žinoma, kartais būdamas ir ministru pirmininku. Per tuos paskutiniuosius septynerius metus Brianas ne tik Prancūzijai, bet ir visam pasauliui davė labai daug, ypač taikos idėją plečiant. Neveltui Brianas buvo Nobelio taikos premijos laureatas. Ji buvo jam paskirta 1925 m., pasirašius Lokarno sandorą. Brianas, būdamas gilaus proto ir veikios orientacijos žmogumi, aiškiai suprato, kad karai nei

žmonijai, nei atskiroms valstybėms naudos neneša. Už tai Briano vestoji Prancūzijos užsienio politika kaip tikta daug prisidėjo prie taikos idėjų pasaulyje išgalėjimo. Ta proga netenka užmiršti ir Pan-Europos dėjos, kurią Brianas iškėlė jau plačiosios Europos politikos plotmėje. Apie šią idėją buvo jau rašyta „Varpo“ 2 Nr. 1931 m. straipsny „Europos federacija“.

Apskritai, Briano asmuo kiekvieno buvo gerbiamas, o jo darbai visiems brangūs.

VIDAUS ŽINIOS.

I.

Gruodžio mėn. 11 d. buvo Respublikos prezidento rinkimai. Rinkimuose dalyvavo savivaldybės. Šita savivaldybėms pareiga buvo staigai ir netikėtai. Tačiau šituo žygiu mūsų savivaldybės susilaukė visai nelaukto „išaukštino“. Mums buvo žinoma, kad įstatymas mūsų savivaldybės įgaliojo rinkti burmistrus, viršaičius ir seniūnus, bet nieko nesakė apie prezidento rinkimus. Tačiau staiga išleido prezidento rinkimų įstatymą išrinktuosius i savivaldybės atstovus įgaliojo rinkti ir Respublikos prezidentą.

Įstatymas, kaip ir visi išleistas po to, kai jau buvo išrinktos savivaldybės, pagal joms skirtą rinkti ir tvarkyti įstatymą.

Tokiu būdu vyriausybė nauju įstatymu savivaldybininkus įgaliojo rinkti Respublikos prezidentą.

Visuomenė, rinkdama savivaldybes, aiškiai žinojo jų funkcijas; o kadangi prezidento rinkimai i jas nelėjo, o vis dėlto šitos funkcijos joms buvo suteiktos po rinkimų, tai savivaldybėms prezidento rinkimų mandatą davė vyriausybė. Tokiu būdu prezidento rinkimuose buvo pareikšta vyriausybė, bet ne tautos visumos valia.

Kaikur būna priešingai, kad piliečių visuma, bet ne vyriausybė renka valstybės galvą. Bet šitą sistemą mūsų oficialioji nuomonė vadina nebe „moderniška“.

II.

Kai kam, o ypačingai tautininkams, pasidarė nebesuprantama tautininkų sąjunga. Ir dažnai stato klausimą, ar tautininkų sąjunga veda krašto politiką, ar kraštą valdo vyriausybė? Ir bendrai ar ji reikalinga?

Išleistame Taut. s-gos centro komiteto biuleteny, apie kurį mes pradžioj plačiai pasisakėme, yra aiškiai užakcentuota, kaip kad visiems ir be to buvo žinoma, kad dabartinė vyriausybė turi ne krašto gyventojų bet tik tautininkų pritarimą.

Tautininkai kertiniu savo ideologijos akmeniu pasistato autoritetą. Taip buvo ir viduramžiais. Tad ko ir norėti. Bereikia tik psalmės giedoti, kadangi tebegyvename saloje, kurioj „ekonominio krizio nė kiek nejaucia“ (Iš oficiozo motyvų).

Sakoma kad dingo visi „trikomai“ ir „šeškomai“, mes gi norėtume atkreipti dėmesį nors į Kauno burmistro rinkimus. Kiek buvo posėdžiauta, kiek kalbėta, kiek arbatėlių praleista, ir vis, girdi, lietuvių frakcija „nesusitaria“ dėl kandidato. Rodos burmistro rinkimai visos miesto tarybos reikalas. Bet užkulisiniai pasitarimai ir nurodymai dar aršesni kaip seniau. Tik dabartiniai pasitarimai eina ne kokių socialinių ar visuomeninių idėjų vedami, bet atskirų asmenų ar partijų sumetimais. Žinoma ir lietuvių frakcija būtų greičiau susitariusi, jei ne „autoritetingi“ dėdės. Aplamai, rodos, daug daugiau pilama nereikalingo vandens, negu seniau.

III

Švietimas eina savo keliu. Vieną gražią dieną švietimo minis. Įsakius buvo iš lenkų mokyklų atstatyta apie 270 mokinių, kurie ešą lietuvių tėvų. Bet kur jie patalpinti nieko negirdėti. Tenka manyti, kad daugelis iš jų net į gatvę atsidūrė. Kas tai, ar švietimas ar patriotizmas? Nežinia. Tik skaitome laikraščiuose, kad kitą dieną Vilniaus krašte lenkai uždarė 10 lie-

tuviškų pradžios mokyklų. Be abejo, tiems lietuvių vaikučiams teks lankyti lenkiškos mokyklos. Tad kyla klausimas, ar Kaune ar Vilnijoje lenkų mokyklos labiau sulenkins lietuvių vaikus. Neabejotina, kad ten lengviau sulenkinti, negu čia. Tad bendros tautos ir mūsų tautinės kultūros indeksas silpnės.

Nors lietuviams tėvams, Kaune leisti savo vaikus į lenkų mokyklas yra didžiausia gėda, nors prieš kraštą ir tautą negali jie rasti nė mažiausio pasiteisinimo, tačiau ir Šv. minist. toks neatsargus ir keistas žygis yra visai neapgalvotas ir sunkiai apkaltinamas, ypač vilniečių.

Būkime patriotais, bet nebūkime tautos silpintojais. Tokios operacijos geriausia padaryti mokslo metų pradžioje, bet ne metų vidury.

STUDENTŲ NAMAI.

Jau labai seniai keliamas studentų namų, skirtų visai studentijai, klausimas, bet, deja, dar ir ligi šiol tuo reikalu visai maža padaryta, o paskutiniu metu studentų namų reikalas atrodo pamirštas ir pradėtas tuo reikalu darbas užmigdytas. Dar senoji 1931 m. atstovybė buvo suorganizavusi atskirus studentus ir sudariusi komisijas vykdyti visokiariopą aukų rinkimą tiek Kauno mieste, tiek provincijoje. Lapkričio mėn. buvo padaryta Kauno gatvėse rinkliava ir loterija - allegri. Bet kažin kodėl Kauno visuomenė studentų namams ne labai nuoširdžiai aukojo ir gauta visai maža, palyginti, aukų. Buvo gana stropiai pradėta rūpintis aukų rinkimų organizavimu visoje Lietuvoj, tam reikalui net atspausdinta specialių aukų plytelių, už kurias teko sumokėti arti 600 litų, bet dėl studentų atstovybės aparato nerangumo sudaryta tam darbu prvesti iš atskirų studentų organizacijų atstovų komisija atsisakė ir numatytas kalėdų atostogų metu aukų rinkimas iširo. Ir dabar šitas reikalas studentų atstovybėje stovi vietoje.

Senosios studentų atstovybės namų statymo reikalu buvo užsimota gana plačiai ir tam buvo vedamos derybos su Tarptautine Studentų Savišalpos Organizacija ir dėta pastangų įtikinti jos įtakingus asmenis, kaip p. Paberėkį ir Dr. Eptingą — ISS direktorių, kad Lietuvoj būtinai reikalinga studentų bendrieji namai, kad tuo būdu būtų lengviau galima gauti pašalpos bei ilgalaikės paskolos. Šitie asmenys pažadėjo mūsų reikalus paremti. 1932 m. sausio 25 d. buvo atvažiavęs Lietuvon p. Dr. Eptingas susipažinti su esamomis Lietuvoj studentų gyvenimo sąlygomis ir studentų namų reikalingumu. Jei studentų atstovybė šiam reikalui būtų tinkamai pasiruošusi, būtų parodžiusi jam bent provizorinį studentų namų planą, pagaliau, jei mūsų vyriausybė taip pat būtų susirūpinusi studentų namais ir šiam reikalui biudžete paskyrusi atitinkamas studentų namams sumas, tai suprantama, kad pašalpos bei paskolos iš Tarptautinės Studentų Savišalpos Organizacijos (ISS) gavimo klausimas būtų buvęs daug lengvesnis. Dabar, kada atsilankęs jos atstovas mato, kad pati studentų atstovybė ir taip pat vyriausybė studentų namais maža rūpinasi, o vyriausybė net iš tų namų tyčiojasi skirdama biudžete sumas studentų na-

mams statyti, o vėliau tas sumas pervesdama „geradėju“ ponių žinion neva studentams šelpti ir atidaryti studentams nuo bado apsiginti valgyklą Žemės Ūkio Rūmų namuose, labai sunku tikėti sulaukti paramos iš ISS.

Kiek šis namų klausimas anksčiau jau buvo beigaunas realų pagrinda, tiek dabar jis vėl virsta problema. Kiekvienam aišku, kad „studentams namų mūsų visuomenė“, kaip gerb. prof. V. Čepinskis vienam senosios studentų atstovybės atstovui pareiškė, „be vyriausybės paramos nepastatys“ — ir pats aukų Lietuvoj rinkimas tada būtų tuščias darbas. Juk studentų namams reikalinga milijoninės sumos, o mūsų visuomenė nėra tiek gera valia duosni, kad šitas sumas sudėtų. Visuomenės aukos neturėtų būti studentų namams statyti pajamų šaltiniu, o tik akstinu mūsų vyriausybei ir net Tarptautinei Studentų Savišalpos Organizacijai ISS (International Students Service), kad jie galėtų matyti, kad studentų namų reikalingumas yra gyvas reikalas, kad tai jaučia visa Lietuvos visuomenė ir kad toji visuomenė pritaria, jei būtų skirtos sumos ir iš valstybės išdo. Štai kokių kelių turėtų eiti rūpinimasis pastatyti bendruosius studentų namus.

KRITIKA IR BIBLIOGRAFIJA.

Mūsų žurnaluose.

Vairas. Nr. 12 gruodžio mėn. 1931 m. Įžymesni rašiniai: Iz. Tamošaitis. *Dabarties mokykla ir pedagogikos uždaviniai.* Valentinas Gustainis. *Demokratija ir jos vadai.*

Išidėmtinas straipsnis, aiškinas demokratizmo sąvoką, demokratijos vadų kilmę ir išsiskyrimą iš masių.

J. A. Herbačiauskas. *Mano Šėtonas.* (Impresija pašvestiems). K. D. Kristaus *Bažnyčia* iškeliama vokiečio dr. Federhoferio formuluotas priekaištas Katali-

kų Bažnyčiai dėl jos dvilypiškumo, dvimeiliškumo ir įspėjama jos vadai, kad liautųsi savo tradicinio neklaidingumo dogma dangstęsi ir rimtai apgalvotų, kokia yra tikroji Bažnyčios vieta ir darbo sritis.

B. Jonaitis. O. Spanno „*Tikroji Valstybė*“ tęsinys: IV „Kova dėl Spanno“. Ed. Viskanta. *Įspūdžiai iš Paryžiaus.*

Turinga Kultūros Apžvalga, apimanti meno („Žentas“ V. Teatre, apie naujas jėgas mūsų operoje ir kt.), vi-

suomenės gyvenimą (svyruojas parlamentarizmas, Kristaus Bažnyčios vieta — dr. Federhoferio), užsienio gyvenimą (apie Hitlerį ir jo pasekėjus), sukaktuves (Arkiv. Pr.. Karevičiaus, Vinco Krėvės, prof. Niemi, Žemaitės, Valst. Radiofono) ir kt.

Valras Nr. 1, sausio mėn. 1932 m. Įsidėmėtini str.: Iz. Tamošaitis. *Mūsų gyvenamas laikas ir auklėjimo uždaviniai*. Tauta ir valstybė.

A. Giedrius. *Lietuvių pasakų auklėjamoji ir mokslinamoji reikšmė*. Martynas Yčas. *Arkivyskupo Pranciškaus Karevičiaus 70 m. sukaktuvės*. Valentinas Gustainis. *Demokratija ir jos vadai*. (tešynys).

Straipsnis skaitytinas demokratams ir „aristokratams“.

J. Dobilas. *Ars cognoscens* (tešyns).

D. Cesevičius. *Gyventojų skaičiaus problema*.

Kultūrinėje apžvalgoje: 1931 m. mūsų grožinės liter. apžvalga (V. Alautas). Vaikų literatūros apžv. (T. Švamas), Dėl mūsų simfoninių koncertų (Dr. B. Z-as), Estų Tautos muziejus, (P. G.) „Tvanas“ (Neirantas), Priešistoriniai ir ankstybosios Vilnijos krašto istorijos laikai (J. Puzinas) ir kt.

Kultūra. Nr. 12. 1931 m.

Prof. dr. K. Graff. *Dabartinio astronomijos mokslo uždaviniai*.

Prof. V. Čepinskis. *Mykolas Faraday'us* (Michael Faraday). Trumpas jo gyvenimo ir mokslo veiklos atpasakojimas.

Akad. A. Joffe. *Ateities technika*. Nagrinėjamos technikos pažangos ir naujų energijos šaltinių problemos.

Anna Siemens. *Induizmas ir socialinis judėjimas Indijoje*.

J. Baldauskas. *Šeimos kilmės problemos*. Bachofeno teorija.

J. G. *Hegelio filosofija*. Bruožai.

Jonas Šimkus. *Žvejų daina*.

A. Margeris. *Amerika žydi*.

Eilėraščiai apie Kiniją.

Augustas Mālsks. Penkios miniatiūros.

J. Radžvilas. *Žemaitės raštų visuomeniški pagrindai*. Pirmas šķikas.

J. Dovainis. Po kinus pasidairius.

Apžvalga ir kt.

Vaga. Nr. 10. 1931 m.

Prof. J. Vabalas-Gudaitis. *Religiškas ir pasauliškas dorovingumas*. Irodoma, kad dorovingumas ir religingumas yra savarankiški ir nevienreikšmiai dalykai.

Homo Sapiens. *Mokslas*.

Prof. Reichenbach, *apie naują gamtos filosofiją*.

A. Rondonanskis. *Celibatas*.

Pr. J. *Religijų giminingumo problema*.

Mokslo naujienos. *Kronika, Kritika ir bibliografija*.

Židinys. Nr. 12. 1931 m. gruodžio mėn.

P. Vaičiūnas. *Daina suskambo*.

J. Aug.-Vaičiūnienė. 1. Pasiaukojimas. 2. Paskutinis lapas.

Aug. Bailly. *Gyvačių medžiotojas*. Vertė A. Vaičiulaitis.

Pr. Mantvyilas. *Idealizmo sukaktuvės minint*. Hegelis ir jo valstybinė mintis.

J. Eretas. *Šveicarijos Katalikų Universitetas*.

A. Šapoka. *Vokiečių riterių ordinas iki atsikraustymo į Prūsus*. Užbaigta iš 11 N-rio. III. Vokiečių ordino kolonija Vengrijoje. IV. Vokiečių ordinas įsikuria Prūsijos.

Apžvalga. Menas: Amerikos kino teatras (Paparonis) ir kt. Mokykla ir auklėjimas: Iš Kauno miesto pr. mokyklų gyvenimo (J. Strimaitis), Mokytojų šeimų klausimu (K. Kr.), Sovkino filmų pedagoginės idėjos (Ig. Ma.) ir kt. Akademiškasis gyvenimas. Visuomeninis gyvenimas. Politika.

Knygos ir žurnalai.

„Mokykla ir Gyvenimas“ 10 (91) Nr. 1931 m.

Opieji mokytojų reikalai.

J. G. *Ar tinka pradžios mokyklos mokytojams VI ir VII kategorija?*

Pupeška. *Aplinka*.

Meškutis. *Pradžios mokyklos programos reikalai*.

Julė. *Daugiau solidarumo. Allegro. Tarnybinės mokytojų konferencijos.*

A. Šlikas. *Darbo mokykla* (tešiny).

V. Čižiūnas. *Mokytojo bibliotekos reikalai.*

J. Laužikas. *Gydomoji pedagogika ir jos tikslai bei uždaviniai.*

Užsieniuos. Iš mokyklų ir mokytojų gyvenimo. Balsai iš tolo. Knygos.

Lietuvos Mokykla. Tautos ugdyimo laikraštis. Nr. 12. 1931 m.

Just. Strimaitis. *Muzikos ir dainavimo mokymas mūsų mokyklose.*

M. Gerbinis. *Mokytojo darbas nu-tautusiose vietose.*

V. Ruzgas. *Mokytojų ir švietėjų dėmesiai.*

Visi į Vilniaus Geležinį Fondą. Pedagoginio gyvenimo apžvalga.

Kosmos. 10 — 12 Nr. 1931 m. spa-lių — gruodžio mėn. su 1931 m. turinio sąrašu.

Gamtos Draugas. 1931 m. balandžio — gruodžio mėn.

Žymesni straipsniai: Puodžiukynas A. *Žmogaus pastangos tiksliau pažinti gamtą.*

Gregory, I. W. *Žemės mechanizmas* (vertė V. M.).

Jucaitis, P. *Šių dienų chemijos ke-liai ir uždaviniai.*

Dovydaitis, Pr. „*Robinzonas Kru-zė*“, jo autorius ir jo siela. Labai įdomių žinių pluoštas apie populiarios knygos herojų, jos autorių ir Robinzono salą.

Pakuckas Č. *Krakatavos vulkano išsiliejimas.* 1883 m.

Elisonas, J. *Lietuvos Ropliai arba Šliaužėjai*, (Reptilia).

Elisonas, J. *Juosvoji meška* (Ursus arctos).

Elisonas, J. *Keletas paskaitų iš gy-vulių biologijos.* Viliamas V. *Kultūrinių augalų kilimas.*

Kultūra. — 1932 m. sausio mėn. Nr. 1 (99). Žym. str.: P. G. *Religija ir*

jos visuomeninė reikšmė. Religijos api-brėžimas ir kilmė.

J. Baldauskas. *Šeimos kilmės pro-blemos.* Bachofeno teorija.

H. Günther. *Energijos šaltiniai ateity.*

J. G. Feuerbacho filosofija. Bruo-žai.

G. Petkevičaitė. Žemaitė gyvenime ir literatūros darbe. Atsiminimai.

J. Radžvilas. Krizis ir buržuazija arba Goethe biurgeris, Vokietijoje.

Prof. P. Leonas. Individualizmo ir kolektyvizmo pradai demokratinėse valstybėse.

K. Jakubėno eilėr., *Meine Gold „Greičiau Amerika greičiau“.* Apžvalga.

Tautos ūkis. Nr. 1. sausio mėn. 1932 met.

J. Audickas. Tiesioginių mokesnių išplėtimo reikalai.

Dr. Gr. Valančius. Lietuvos ūkis 1931 metais.

Dr. J. Krikščiūnas. Kurie pasikeiti-mai vyksta pasaulinėse žemės ūkio rinkose?

S. Kzm. Tarptautinė prekyba kiau-lėmis ir jų produktais.

A. Vaitkevičius. Ūkiškas versla-monių revizavimas.

Pasaulinis ūkis ir užsienių kronika. Konsularinės tarnybos informacija už-sienių prekybai. Lietuvos ekonominė rinka. Rinka ir kainos — G. Galva-nauskas.

Vairas, 1932 m. vasario mėn. Nr. 2.

Prof. Iz. Tamošaitis. *Bažnyčia ir valstybė.*

Bažnyčios ir vastybės konfliktų genezė, raida ir įvertinimas.

A. Giedrius. *Lietuvių pasakų auk-lėjamoji ir mokslinamoji reikšmė.*

Martinas Yčas. Arkiv. Pr. Karevi-čiaus 70 m. sukaktuvės.

Coyrė Naujosios prancūzų filoso-fijos srovės.

P. Galaunė Lietuvos liaudies skulp-tūros problemos.

Pr. Skardžius. Atskiri kalbos daly-kai.

E. Viskanta. Dėl laikraštinės kalbos trūkumų.

Grožinės literatūros duodama: Maironis — Vakarų mintys (eilėraštis), N. Mazalaitis — Biblijos legendos, Vaidilutės — Rudens motyvais, A. Vienuolio — Painsiava.

Kultūros apžvalgoje Z. Kuzmickio „Literatūra ir mes“, Vyt. Alanto „Balanos galdynės“ recenzija ir kt. Neiranto pastabos apie Valst. Teatro darbus, Veisbarto Vilniaus lietuvių menininkų ir Ukrainos grafikos parodų įvertinimas ir kt. Skyriuje „Visuomeninis gyvenimas“ įsidėmėtinas V. Gustainio straipsnis *Apie tautos atstovybę*, kuriame bandoma nagrinėti būsimąjį seimo rink. įstatymo pagrind. principas ir įrodoma jų teigiamybės, palyginus su senuoju seimo rink. įstatymu. Recenzijos.

Židinys Nr. 2. 1932 m. vasario mėn.

J. Aug. — Vaičiūnienė. Lietuviškame pagiry (eilės).

B. Brazdžionis. Nutilęs momentas (eilės).

V. Romanas. Dailininkas Rauba (apysaka).

Prof. St. Šalkauskas. Socialinis auklėjimas.

Prof. J. Eretas. *Goethe ir Schilleris* Medžiaga jų lyginamajai charakteristikai.

Z. Ivinskis. *Bolševizmo tikrovė*.

Dr. A. Juška. Aukštesniajai mokyklai besireformuojant.

P. Jonikas. *Kalbininkų darbas laukia*.

Apžvalga. Menas: Valst. Drama. Mokslas: Paveldėjimas ir eugenika. Mok. ir auklėjimas: Atostogos ir egzaminai, Pedag. balsai mūsų periodikoje. Akad. gyven: Vyt. D. Un-to 10 metų sukaktuvės. Studentai valdininkai. Visuom. gyvenimas. Politika.

Knygos ir žurnalai.

Mokykla ir Gyvenimas. 1932 m. vasario mėn. 2 Nr.

Mokytojo nusiteikimas ir klasė.

Meškutis. Mokytojų vaikų reikalai.

J. Mimantas. Angelaičiai ir vilkiukai bei pakštytės mūsų mokyklose.

J. G. Jaunimas — Žmonijos pavasaris.

J. G. Susirūpinkime vaikų skaitymo vaizdingumu.

Stasys M-kas. Bendradarbiavimo reikalu.

J. Mikėnas. Apie senosios ir naujosios mokyklų žymes.

J. Lazauskas. Dėl mūsų pradžios mokyklų programos.

Užsieniuos. Iš mokyklų ir mokytojų gyvenimo. Knygos.

Lietuvos Mokykla. 1932 m. sausio mėn. 15 d. Nr. 1.

„L. M.“ Red. Naują vagą pradėdant.

Ig. Malinauskas. Artimiausios ateities mokytojo cenzas.

Dr. J. Grinius. Kovokim su geltonąja spauda.

Atsakyk!

Rinkime tautos kūrybą.

Pedagoginis bei kultūrinis gyvenimas. Literatūra.

Dr. Alexander Schick. „Das Sowjetbankwesen und die Rolle der Banken in der Sowjetwirtschaft“. *Ost-Europa-Verlag, Königsberg, Pr., und Berlin W 35, 1932*.

Neseniai išleisto nedidelė 100+IV pusl. knygelė autorius gana išėmiai vaizduoja bankų evoliuciją Sovietų Rusijoje. Kartu su naujosios Rusijos ekonominio gyvenimo išsivystymu atitinkamai vystėsi ir SSSR bankų pajėgumas ir jų forma. Šitai iš knygelės gaunama pilnas vaizdas. Knyga vertinga dar ir tuo, kad ligi šiol nebuvo tokios literatūros, kuri tinkamai vaizduotų Sovietų Rusijos bankus. Sovietų bankai savo išorine forma panašūs į kapitalistinius bankus, bet Sovietų Rusijoje jie yra specialūs organai ir kaip tokie stiprūs ūkiški faktoriai. Sovietų bankų ypatumai ir jų speciali metodai sudaro ypatingą jų būties Sovietų valstybėje. Knygoj sistematiškai išanalizuota SSSR bankų tokie

klausimai, kaip kredito tiekimas, bankų kontrolė, tiesioginis pramonės finansavimas, ilgalaikiai ir trumpalaikiai finansavimai ir kitokios bankinės operacijos bei metodai. Knygoj autoriaus

užsimota apimti visą bankų esmę Sovietų Rusijoje, ir dėl to ekonomistams gana vertinga, duodanti aiškų ir įsekmu vaizdą apie pinigų ir bankų ūkį SSSR knygelė. *J. Jans.*

Laiškas redakcijai.

1932. I. 24.

Gerbiamoji „Varpo“ Redakcija!

Labai prašau išspausdinti šį mano laiškėlį „Varpo“ puslapiuose.

1931 metų „Varpo“ 2 n-ryje yra pasakyta: „Bet ne vienas p. Kvieska pergyvena „sugriautų iliuzijų“ tragediją ir sielojasi dėl krikščionių demokratų nedemokratiškumo“... Toliau cituojami žodžiais iš mano laiškėlio. Išeina, kad ir aš pergyvenu „sugriautų iliuzijų“ tragediją ir sieluojuos dėl krikščionių demokratų nedemokratiškumo. O tai didelė netiesa. Aš niekad nepasidaviau iliuzijai, kad krikščionys demokratai — demokratai iš esmės, ir dabar nėra man jokio reikalo dėl jų sielotis. Man

jie buvo pseudodemokratai ir toki pasiliko. Net „Einamojo momento taktikos klausimais“ straipsnio autorius manęs kitaip neįtikino.

Tasai autorius daro stambią klaidą: jis sukeičia krikščionių demokratų partiją su Katalikų Bažnyčia. Tiesa, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje išsigimė, — išsigimė į politinę krikščionių demokratų partiją. Tai faktas, labai apgailėtinas faktas, nes Katalikų Bažnyčios mokslas demokratinėi valstybės santvarkai nėra priešingas, gi krikščionių demokratų mokslas su demokratinė valstybės santvarka visai nesuderinamas. Jų mokslas galima pasakyti trimis žodžiais. „Grobk ir smauk!“

J. Mantvila.

Pataisa.

Savo straipsnyje „Dėl demokratiškos ir valstiečių liaudininkų“ prasitariau, kad liaudis pozityviškai determinuojama nesiduoda. Kai mano straipsnis buvo perėjęs pro mašiną, pastebėjau, kad čia mano apsiriktas. Sakiau, kad svarbiausia liaudies žymė yra *stambios nuosavybės neturėjimas*. Bet šita negatyviška žymė galima pakeisti pozityviška, būtent, *mažurtiškumu*, nes apie beturtiškumą tiksliai kalbėti neįmanoma, — dėl to, kad negalima

įsivaizduoti žmogaus, kuris ničnieko, net skarmalų, krepšio ar lazdos, neturi. Beturčiais paprastai vadinami toki žmonės, kurie iš savo turto negali išgyventi. — Taigi liaudis pozityviškai determinuojama duodasi.

Šita savo apsiriktimą atitaisau su didžiausiu malonumu, nes ji atitaisius mano patiekta liaudininkų ideologijos schema pasidaro dar lieknesnė ir nuoseklesnė, — logiškesnė.

J. Mantvila.

Korektūros klaida.

Straipsnyje „Dėl „Varpo“ turinio ir krypties“ 14 pusl. pirmoje eilutėje yra įsibrovusi korektūros klaida. Parašyta: „*esant ir racionaliam žemės...*“, o turi būti: „*esant iracionaliam žemės...*“

Lietuviškoji Enciklopedija

Nė vienos profesijos darbas
nejmanomas be enciklope-
dijos, todėl „Lietuviškoji
Enciklopedija“ kiekvienam
reikalinga.

Prenumeratos sąlygos labai lengvos. I tomo,
12 sąsiuvinių prenumeratos sąlygos tokios:

Vieno sąsiuvinio kaina, atskirai perkant 4 litai.

III-sis prenum-rių 1000-tis, 12 sąsiuv. à lit. 4=48 lt. gauna **10%** nuolaid.
ir moka tik **43,20** lt.

IV-sis " " " " " " " " **7,5%** nuol.
ir moka tik **44,40** lt.

V-sis " " " " " " " " **5%** nuolaid.
ir moka tik **45,60** lt.

Šeštasis prenumeratorių tūkstantis pren. taikomų lengvatų negauna.

I-sis ir II-sis prenumeratos tūkstančiai jau pasi-
baigė. Skubėkite užsirašyti bent į I-į tūkstantį.

Liuksusiniu popieriu „Liet. Enciklopedija“ kainuoja 20% brangiau.
Prenumeratos pinigus galima sumokėti ir dalimis. Pinigus ir pasi-
žadėjimus siųskite —

„Spaudos Fondas“

Kaunas, Laisvės Alėja 62, tel. 12-12.

Šiomis dienomis išeina naujas romanas

Fouler Rait

Pasaulio Galas

Reikalaukit visuose knygynuose arba

Akc. „Varpo“ Bendrovėj

K a u n a s, Gedimino g-vė 38 Nr.

Vienintelis demokratinės
krypties trimėnesinis žurnalas

„VARPAS“

nagrinėja: aktualiuosius politikos, ekonomijos, literatūros ir meno klausimus.

■ Ateity kiekvienu svarbesniu politiniu, ekonominiu ar literatūriniu klausimu „VARPAS“ dės išsemiamų straipsnių.

■ Šiandien daug kur demokratijos gynėjai persekiojami ir pati demokratizmo idėja painiojama. „VARPAS“ visada stovėjo ir stovės demokratijos sargyboj.

■ Tad kiekvienas nepraleiskit progos nusipirkę ir neužsiprenum. „VARPO“.

■ „VARPO“ per metus išeina 4 numeriai, kiekvienas nr. 80—100 pusl. dydžio.

P r e n u m e r a t a :
metams — 10 lt., atskiras nr. — 3 lt.

■ **A d r e s a s :**
„Varpo“ Redakcija ir Administracija,
Kaunas, Gedimino gatvė 38 Nr.

Papigintos „Lietuvos Žinios“

Valstiečiams, mažžemiams, darbininkams, žemųjų kategorijų valdininkams, tarnautojams ir studentams „Lietuvos Žinios“ papigintos iki 3 litų mėnesiui, mokant pirmyn už du mėnesiu. Adresas: Kaunas, Gedimino g-vė 38 nr.

„Varpo“ sp. Kaunas.
Karo cenzūros leista.